

**INSTITUUT
VOOR
VLAAMSE
VOLKSKUNST**

België
P.B.
9160 Lokeren 1
8/4264

VOLKSKUNST

VLAAMS
DANSARCHIEF

*

VLAAMS
VENDELARCHIEF

*

STREEKDRACHTEN
COMMISSIE

JAARGANG 41
NUMMER 1
MAART 2017

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
VOOR DE STUDIE EN DE VERSPREIDING VAN DE
VLAAMSE VOLKSCULTUUR
Afgiftekantoor Lokeren 1 - P 706365

EDITORIAAL

Harmonie als filosofie

Ik word telkens stil wanneer ik het lied 'De fanfare van honger en dorst' hoor. Jan De Wilde schreef naast een prachtige tekst, die geweldige weemoedige muziek. Tekst en muziek versmelten tot een warme rustgevende harmonie. Harmonie bereiken blijft een uitdaging in het leven van elke dag, waarin volkskunst een allesomvattende plaats inneemt.

*Maar er was nooit een vrouw die mooier kon zingen
Dan onze fanfare van honger en dorst
En het duurde nooit lang of we waren weer samen
Met de fanfare van honger en dorst⁽¹⁾*

Heeft harmonie te maken met aanpassingsvermogen? De natuur geeft tal van voorbeelden. Planten die in extreme omstandigheden overleven, doen dat dankzij handige eigenschappen. Wie al eens rondgetoerd heeft in het Zwin, zal wellicht de zeekraal ontmoet hebben. Het gaat over een

Afbeelding 1. zeekraal of 'Salicornia europaea Wolff & Jefferies'

bescheiden plantje, zonder al te veel opvallende kenmerken. Doorbreken van een stengeltje en het likken aan het sap leveren een uitgesproken zoute smaak op. Het kan ook niet anders: willen groeien in een omgeving

(1) Jan De Wilde: De fanfare van honger en dorst via <https://muzikum.eu/nl> (geraadpleegd op 6 maart 2017).

waar zeewater kan doordringen vraagt om een harmonisch samengaan met de waterhuishouding van de biotoop.

Ook in de droge duinen kunnen planten groeien. Neem bijvoorbeeld de zeeraket. Mooie paarse bloempjes op stevige stengels. De bladeren zijn enigszins opgezwollen en vleesachtig van natuur. Proeven van het sap geeft opnieuw een zoute smaak. Ingenieus gevonden van deze kleine dappere telg uit de familie van de kruisbloemigen. Veel zout in het plantenlichaam vermindert de verdamping, want zout houdt water vast. De zandige omgeving is karig met het aanleveren van water. Dus water bijhouden is de boodschap.

Afbeelding 2. zeeraket of 'Cakile maritima Scop'

Volkskunst beoefenen gebeurt ook in variabele omstandigheden. De vraag stelt zich, tot hoever een mens moet gaan om harmonie te laten prevaleren. Het gaat zowel over structurele als inhoudelijke uitdagingen. Verdienstelijke mensen zetten (= verleden en heden) zich met al hun krachten in om immaterieel erfgoed te cultiveren en te bewaren. In het beste geval slagen zij erin om in en met hun omgeving een krachtige

harmonie te bereiken. Een ganse gemeenschap tot een harmonieuze samenwerking brengen: het is en blijft een uitdaging. Eenvoudige creativiteit van de mens, door de geschiedenis heen in het leven van elke dag, wekt bewondering. Deze creativiteit komt voort uit levenswil, maar ook uit zin tot amusement. Dans vormt hierbij wellicht een hoogtepunt. Dansen met twee of met een groter gezelschap of formatie, vraagt een harmonieuze samenwerking. Muzikanten vervullen een onmisbare rol, eventueel versterkt met zang.

Werkingsmiddelen maken structurele uitbouw mogelijk. Werkingsmiddelen worden bij voorkeur zonder al te veel omwegen aan initiatieven 'op het veld' besteed. Op die manier komt een harmonie tot stand tussen wat de gemeenschap betaalt en wat ze terugkrijgt voor de investering. Dit jaar is bijzonder belangrijk voor de gesubsidieerde partners. De voor te leggen beleidsplannen zullen moeten getuigen van een nieuwe aanpak. In een aantal gevallen worden fusies vooropgesteld. Opnieuw een kwestie van harmonieus samenwerken, maar dit keer onder één dak en als één organisatie⁽²⁾.

Wie vertrouwd is met de geschiedenis van de volkskunst gedurende de jongste 20 jaar, zal bij het woord fusie en harmonieus samenwerken, op zijn minst de wenkbrauwen fronsen. Enerzijds is naar elkaar toegroeien een noodzakelijke manier om te overleven. Anderzijds mogen de genetische kenmerken van organisaties niet te sterk verschillen om inhoudelijk nog te kunnen communiceren.

Ik heb het al geschreven: geld is niet het ideale middel om mensen bij elkaar te brengen⁽³⁾. In die zin hebben actieve beoefenaars van volkskunst geluk. Want niemand wordt door de Vlaamse Gemeenschap betoelaagd⁽⁴⁾. Onderling strijden om subsidies vormt dus geen beletsel. IVV wil zich ook het komend jaar inzetten. Er is een actieve cursuswerking door het Vlaams Vendelarchief. Weldra komt de derde reeks uit Vendel Nu 8 (elektronisch) ter beschikking. Wat streekdrachten betreft, staat een uitgave op stapel over de invloed van Wereldoorlog I op - onder

(2) Minister van Cultuur Sven Gatz: ... De constante groei van structurele subsidies tijdens de voorbije legislaturen maakt dat de grens van het huidig subsidiemodel bereikt werd. De toen beschikbare middelen werden verdeeld over een groter aantal organisaties. Dit leidde tot versnippering en de facto een reëel verminderde slagkracht van elke individuele actor ... Beleidsnota Cultuur 2014-2019 p.21.

(3) Laekeman G. Verscheidenheid en vrede. Editoriaal Volkskunst 2016 nr. 3.

(4) Ook IVV werkt als expertisecentrum zonder subsidie en nagenoeg zonder inkomsten van leden. Dankzij eigen middelen, projectsubsidieering door de Erfgoedcel Waasland en giften van Die Wouwe, De Mandoerse en Interfolklore, kan IVV een eigen werking ontplooien. Voor de archiefwerking is KADOC een belangrijke partner.

andere - kledij. Het Vlaams Dansarchief werkt verder aan verspreiding van dansbeschrijvingen via de IVV webstek. Binnenkort staat een breed overleg met dansleiders en volkskunstgroepen op het programma. Activiteiten van groepen worden meegedeeld via de IVV-website. Dit jaar werkt IVV tevens aan het ontsluiten van archieven die beschikbaar zijn via KADOC. Ereleden krijgen een bijzondere huldiging en worden opgenomen in de ODIS databank. Het tijdschrift Volkskunst zal ook in 2017 op papier verschijnen.

IVV voelt zich - samen met zovelen - erfgenaam van een gouden immateriële traditie⁽⁵⁾. IVV staat open voor een breed partnerschap met harmonie als filosofie. Dank voor alle sympathie en steun!

Gert Laekeman

Voorzitter IVV

(5) Minister van cultuur Sven Gatz noemt Vlaanderen een 'culturele topregio': Beleidsnota Cultuur 2014-2019 p.11.

REDACTIONEEL

Abonnementen 2017

Beste Volkskunst-lezer,

Een overzichtje van de verschillende formules:

- Het gewone abonnementsgeld voor personen bedraagt 15 euro.
- Je kan voor 10 euro ook een digitaal abonnement nemen: je ontvangt dan Volkskunst enkel in pdf-formaat in je e-postbus.
- Buitenlandse abonnees betalen 20 euro.
- Verenigingen en organisaties kunnen zich abonneren voor 17,5 euro en ontvangen dan elk kwartaal twee gedrukte exemplaren.
- Voor 25 euro krijgt je groep daarnaast een gepersonaliseerde toegang tot de IVV-website. Daarmee krijg je toegang tot het digitale archief van IVV: alle publicaties, losse dansen en vendelreeksen, Volkskunst en het archief.

Abonnementsgeld over te schrijven op bankrekening IBAN nr. BE14 4163 0794 5183, BIC code KREDBEBB van IVV vzw, Dorpsstraat 83 te 9190 Stekene, met vermelding van 'Abonnement Volkskunst' en naam en adres van de abonnee (indien verschillend van de gegevens van de betaler).

Alvast bedankt voor het hernieuwen van je abonnement.

Stefaan Haesen

Voorzitter werkgroep communicatie

Volkskunst verschijnt vier maal per jaar.

Inleverdata voor artikels:

- *lente-nummer: 1 februari 2017*
- *zomer-nummer: 1 mei 2017*
- *herfst-nummer: 1 augustus 2017*
- *winter-nummer: 1 november 2017*

Je kan de redactie een bericht sturen op:

redactie.volkskunst@instituutvlaamsevolkskunst.be

PUBLICATIES

Speciale acties boeken

Vanaf januari 2017 starten we een speciale actie rond de boeken 'Van hoed tot ondergoed' en 'Het Vliegende Vendel'.

Van hoed tot ondergoed

~~€ 37,50~~ verlaagde prijs

€ 30,00

In 2010 realiseert IVV, in samenwerking met Davidsfonds Uitgeverij, een tweede standaardwerk over streekdrachten in Vlaanderen. Niets uit het eerste boek is overgenomen in dit tweede boek, dat een reis maakt door de geschiedenis in een sociologisch, geografisch en thematisch luik. Daarnaast biedt het boek een voorbeeld (Reuzegom, Leuven) van hoe reconstructies van kledij in groepen kunnen uitgewerkt worden. 'Van hoed tot ondergoed' is een uitstekend relatiegeschenk

met plaats- en zaaknamen-registers, samenvattingen in vijf talen, en vijftalige bijschriften bij de 256 foto's en illustraties.

Technische gegevens: A4-formaat, 324 blz. Vierkleurendruk, gebonden in stijve kaft.

Het Vliegende Vendel

€ 10,00

Uitgebreide publicatie over het ontstaan, de ontwikkeling en de verspreiding van het vlaggenzwaaien in Vlaanderen en elders. Naast een uitgebreid historisch overzicht en heel wat praktische informatie, bevat het boek de nauwkeurige notering van vijf traditionele vendelspelen uit onze gewesten. Met meer dan 300 bladzijden tekst en tientallen prenten, is dit boek uitgedroogd tot een echt standaardwerk dat niet alleen vendeliers zal aanspreken doch eveneens

allen die enige belangstelling hebben voor onze volkscultuur.

Actie 1: Gratis boek

Aan alle volksdans-, vendel en volksmuziekgroepen met een webabonnement, schenken we een exemplaar van deze boeken voor gebruik als relatiegeschenk bij buitenlandse reizen !

Bel of e-mail onze secretaris (zie colofon) of surf naar

www.instituutvlaamsevolkskunst.be/aanvraag-boek-geschenk

Actie 2: Het Vliegende Vendel

Geschenktip: Geef je leden een origineel geschenk voor hun verjaardag, lente- of communiefeest:

- Bij aankoop van 5 exemplaren betaal je slechts 7,50 euro per stuk
- vanaf 10 exemplaren halveren we de prijs naar 5,00 euro per stuk

Bundelprijs Streekdrachten

Zolang de voorraad strekt, blijft ook de bundelprijs van beide boeken over streekdrachten van kracht

Beide boeken over streekdrachten in één pakket € 47,50

Kortingen

Verder blijven ook de gebruikelijke kortingen van kracht:

- Bij aankoop van een volledige reeks: -10% (bijv. alle nog beschikbare bundels in de reeks 'Dans Nu')
- Bij aankoop van meerdere reeksen: -15% (bijv. de volledige reeksen 'Traditionele Dansen' en 'Dans Nu')
- Tijdens cursussen met IVV lesgevers: -10% (bijv. tijdens de Vendeliersverbodering)
- Bij samenwerking voor een bundel: -10%

De reeksen:

- 'Traditionele Dansen'
- 'Dans Nu'
- 'Vendel Nu'

Bij vragen over deze aanbiedingen neem je best contact met onze secretaris Stefaan (zie colofon voor contactgegevens).

ADVERTENTIE

**Kantklosjes - Houtdraaiwerk -
Deurknopjes**

Jan De Maertelaere BVBA
Bedrijvenlaan 12 - B-9080 Lochristi

Tel : 0032 9 230 67 18 - Fax : 0032 9 232 11 75
www.bobbins.be jan@bobbins.be

FLANDRIENS

Gilberte Van Espen: Volksdans is een virus

Afrit 21. We verlaten de drukke E40, rijden door Sterrebeek en komen dan even in de groene gordel rondom Brussel. Zonder verkeerd te rijden (want met gps en Cécile naast mij) vind ik de Vossemstraat. De tuinen houden er nog hun winterslaap. De inwoners blijkbaar ook, er is niets of niemand te zien.

Zoon Win opent de deur en leidt ons onmiddellijk naar een ruime living. De kamer heeft op het eerste zicht niets van een huis waarin een volkskunstfanaat woont. Geen boekenrijen tot tegen het plafond, geen volksdancers, geen folklorepopjes, geen muziekinstrumenten... In de living is er zelfs niet te merken dat we ontvangen worden in een huis waar op dat ogenblik grote werken aan de gang zijn. Slechts enkele foto's en een schets van een oude hofstee verwijzen naar vroegere tijden.

Gilberte begroet ons hartelijk en begint dadelijk te vertellen. Al hebben we mekaar nog nooit ontmoet, toch lijkt het of we mekaar al jarenlang kennen. Ik heb zelfs de kans niet om de enkele vragen te stellen die ik had voorbereid. Hoe is de volksdans in je leven gekomen? Hoe kwam je bij de oprichting van het Dansarchief terecht? Welke zijn je mooiste herinneringen? Wat is je boodschap voor de jongeren van nu? Ze begon dadelijk te vertellen, meer dan twee uur lang.

Niet te verbazen eigenlijk. Want Gilberte is een echte Brusselse Marollienne, uit de Hoogstraat, geboren in de Sint-Pieterskliniek. Vader verdiende zijn boterham als beenhouwer nabij de Anderlechtse Poort. Als jong meisje komt ze in de woelige jaren na de oorlog terecht bij de Zilvermeeuwjes. Ze leert er Pater Wildiers kennen, een van de stichters.

Voor zijn reeks 'Ten Huize van ...' ondervroeg prof. Joos Florquin pater Max Wildiers over deze 'Zilvermeeuwjes' met de volgende vraag: "U

hebt ook 'De Zilvermeeuwjes' opgericht, waarvan wordt gezegd dat het een nationalistische jeugdbeweging was."

Wildiers' antwoord hierop was: "Dat is een eenzijdige uitleg. Die Zilvermeeuwjes hebben alleen maar in Brussel bestaan en die organisatie werd alleen gesticht om de kinderen te helpen, wier ouders in de gevangenis zaten. Feitelijk is dat dan vooral het werk geweest van Jef Vervaecke die in de bak terechtkwam, ook al was hij maar 16 jaar oud. Toen hij vrij werd gelaten, heeft hij zijn kameraden samengebracht en is hij mij komen vragen ze te helpen. Zo ben ik dan hun aalmoezenier geworden. Dat werd trouwens door het bisdom met geen goed oog bekeken, want kardinaal Van Roey verbood aan zijn priesters mij te helpen en ze mochten ook geen lokalen ter beschikking stellen. Er is zelfs een brief naar Rome gegaan, waarin ik ervan werd beschuldigd de katholieke actie te ondermijnen. Rome vroeg dan meer uitleg aan Mgr. Stalmans, abt van Tongerlo en een van mijn goeie vrienden, die daarop geantwoord heeft met een panegyriek (lofrede) over mij, die voor gevolg had dat de zaak in Rome zonder meer geklasseerd werd."

Bij de Zilvermeeuwjes ontmoette Gilberte ook Renaat Grassin, 'het ketje'. Hij schreef teksten voor opvoeringen van hun 'poppenkast'.

'De Zilvermeeuwjes' leverde jarenlang prachtig werk ondanks alle officiële tegenkantingen (geen lokalen, geen subsidies, ...) maar dit dank zij de steun van de Vlaamse ondernemers in Brussel (De Graaf van Egmond, De Standaard, ...) en de belangloze steun van vele Vlaamse Brusselaars.

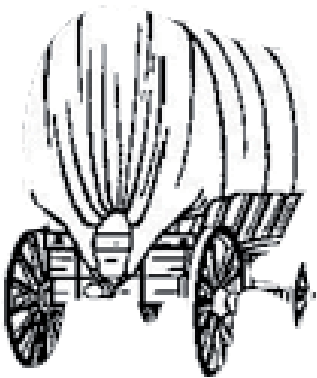
Van de Zilvermeeuwjes naar Vlaamse dansen in Brussel is maar een kleine stap. Er is vanaf nu één rode draad in ons gesprek. Ze praat over het Vlaams gemeenschapsleven in Brussel. Wevo, KVVf/VVKB, René Lepeer en Tilly, Staf Cogneau, Adriaan Claeys... Het zijn steeds dezelfde namen die terugkomen.

Over de gemeentegrenzen en ideologieën heen, zochten ze mekaar op. Om samen te dansen, om samen op reis te gaan, om samen oude dansen op te zoeken of zelfs nieuwe te creëren. Het Vlaams Dansarchief is daar later een gevolg van.

Uiteraard komt ook het fenomeen 'Suske Schellens' aan bod in ons gesprek. Een pittig pikant verhaaltje over hem? Waarom niet. Haar ogen stralen, ze heeft er nu nog deugd van. Vooral omdat Sus Tilly Marievoet 'nogal intiem aanpakte' en Gilberte gerust liet.

En er is dat verhaal waarin de honderdjarige Sus na een vergadering 's nachts voor de deur afgezet werd. Een sleutel langs de binnenkant van de deur belette hem om binnen te geraken. Ten einde raad ging Sus naar de achterkant van de woning, pakte een ladder, en klom dan via een open venster zijn slaapkamer op de eerste verdieping binnen. Het verhaal van een honderdjarige? Ik heb er mijn twijfels bij, maar in het kader van 'sagen en legendes' past dit wel bij de legende die Sus was: allemaal 'echt woare gebeurd'!

Na haar huwelijk verhuisde Gilberte naar Sterrebeek. Ze stichtte er in 1969 in de schoot van een jeugdclub de Volkskunstgroep 'De Rollewagen'. Al is het logo van de groep een huifkar, toch ontleende zij haar naam aan één van de oudste hofsteden van Sterrebeek: De Rollewagen.

Deze hofstede bezat echter wel een lange wagen voor het vervoer van zelfgestookte jenever. Gilberte zocht en vond een kar om de link naar 'De Rollewagen' compleet te maken. Deze wagen is nu bijna 50 jaar in het bezit van Volkskunstgroep De Rollewagen.

Vandaag bestaat deze hoeve helaas niet meer. Op deze plaats werd, zoals op zoveel plaatsen in Vlaanderen, een appartementsblok opgetrokken. De naam ervan: De Rollewagen.

"Volksdans is een virus", blijft Gilberte enthousiast herhalen. "Daar geraak je niet van af. Je voelt je als één grote familie. Met de goede en minder goede kanten, de soms tegenstrijdige opvattingen over de beleving ervan. Archiefwerk of nieuwe creaties bijvoorbeeld? De discussie bestond vroeger al en nu nog steeds. Maar in het oplossen hiervan ligt de kracht van een familie, dus ook van een volkskunstgemeenschap."

Gilberte bleef zelfs in de ban van de volkskunst op haar werk, het Sint-Jozefscollege in Woluwé. Egide Vissenaekens, basspeler bij de Vlier en het Brabants Volksorkest, was er een enthousiaste collegeleraar die met zijn verhalen de leerlingen zeker de volksmuziek leerde kennen. Eén van die leerlingen: Wim Bosmans.

Ik ben er zeker van dat Gilberte toen veel werk op de achtergrond verrichtte. Voor het Vlaams Dansarchief bijvoorbeeld. Dit werkte als studiekring reeds vanaf 1964 en werd in 1974 gestructureerd in de VZW

Vlaams Dansarchief. De statuten verschenen in het Staatsblad van 2 oktober van dat jaar. De stichtende leden (van de vzw) waren Adriaan Claeys, Marc De Maertelaere, Frans 'Sus' Geens, Marcel Moens, Dree Pauwels, Andrea Sterck en Gilberte Van Espen.

Van het onzichtbare en zichtbare werk dat deze mensen toen leverden, genieten wij nu nog altijd. Het opsporen van de dansen, het noteren ervan, het uittikken van de noteringen, beschrijvingen, het uittesten in de praktijk van de beschrijvingen, het lesgeven... dit alles resulteerde in de vele uitgaven waarvoor het IVV ondertussen gezorgd heeft.

Sinds een aantal jaren speelt Gilberte's lichaam de rol van spelbreker om het volksdansen nog actief te beoefenen. Maar vanop de zijlijn kijkt ze nog altijd enthousiast toe hoe haar opvolgers aangetast zijn door het virus voor de volkskunst. Zoon Win kreeg het virus letterlijk 'met de moedermelk' mee. Ook dochter Veerle kreeg de microbe te pakken en de volgende generatie - de kleinkinderen - staat met Hannelore bijna klaar om de fakkel over te nemen.

Gilberte wil nog steeds op de hoogte blijven van het reilen en zeilen in de volkskunstwereld. Tijdschriften en briefwisseling worden nog altijd nauwkeurig gelezen.

We werpen een vluchtige blik op onze horloge. We zijn reeds meer dan twee uur aan het luisteren naar Gilberte's verhaal. Halfvijf! We moeten naar huis. Als we vertrekken ligt de Vossemstraat er nog steeds verlaten en winters bij. We rijden doorheen de groene Brusselse gordel richting Tervuren. "Zo vermijd je de drukke autostrade", raadt Win ons aan. Inderdaad, een goede raad !

Cécile en ikzelf zijn het er in de wagen roerend over eens. We hebben zelden iemand gezien die zo blij en zo enthousiast over haar hobby sprak. "Spijtig dat ik het allemaal niet meer kan, maar wat ik beleefd heb, kan niemand mij nog afpakken."

Niet alleen deze woorden zullen nog lang nazinderen. Wel de vreugde over zovele mooie herinneringen. Haar ogen spraken boekdelen !

Johan Lambrechts

VOLKSGEBRUIKEN

Varkenskoppen verkopen ... een oude traditie, die herleeft in Midden-Brabant

Dr. Henri Vannoppen

1. De verkoop van varkenskoppen wordt opnieuw populair in Vlaams-Brabant

Op 22 januari 2017, de zondag na St.-Antonius, verkochten Dr. Henri Vannoppen en Vital Vanderwegen in Atrium te Meerbeek varkenskoppen bij opbod en dat met de receptie van het Comité 900 jaar Meerbeek. Maar er werden niet alleen in Meerbeek varkenskoppen verkocht. Volgens de lokale pers waren er in 2017 ook varkenskoppen te koop in Rotselaar, Loonbeek, Wolfsdonk (Langdorp) en Houtem (Vilvoorde).

2. De oude Meerbeekse traditie verbonden met Sint-Antonius-abt

De feestdag van Sint-Antonius-Abt is 17 januari. Sint-Antonius is de patroonheilige van Meerbeek. Over Sint-Antonius-Abt leven heel wat legenden in Meerbeek. Armand Vandenhoeck vertelde: "Het Kastanjebos, de Delle en de Kapelarenberg zijn bossen die een belangrijke rol speelden in de legende van Sint-Antonius. Deze had volgens de legende zijn kluis in een donker dennenbos naast de Delle. Hij bedelde in het dorp om een stuk roggebrood en betaalde de Meerbekenaren terug met zijn gebeden. Hij kwam tussen toen 'Lodder met zijn Keet' de pest onder de varkens verspreidde. 's Nachts zag men hem met zijn eigen pestvarken langs de stallen van de keuterboeren lopen en daar konden de varkensziekten niet doordringen. Soms kwam het tot heftige conflicten. Sint-Antonius-Abt vocht met Lodder met zijn Keet aan het kapelletje van Sint-Antonius op de hoek van de Dorpstraat en van de Goedestraat. De heilige won en hij joeg Lodder met zijn Keet in het Broek, waar die in het moeras versmoorde"⁽¹⁾.

(1) A. VANDENHOECK Het volksgeloof in Meerbeek- Midden-Brabant, nr. 2, september 1986, p. 3.
M. RÜTTEN. De H.- Antonius-kluizenaar, patroon van Meerbeek-Curtenberg, 2015, p. 162-170.

3. Met Sint-Antonius-Abt werd er rijstapap gegeten

De Meerbekenaren zijn bekend om hun rijstapap en de toenaam van de Meerbekenaren is dan ook Papboeren. Meerbeek heeft twee fanfares: 'De Sussen' of 'De Engelen' (De Jonge Fanfare van 1872) en de 'Duvelen' (De Ware Vrienden van 1874). Tot 1976 beheersten ze het politieke leven van Meerbeek. De laatste gemeenteraad van Meerbeek bestond uit 5 Duvelen en 4 Sussen. De Meerbeekse kunstenares Hedwig Jenaer, die op het Pachthof van de Zeven Slapers in de Goedestraat woont, maakte het beeld van 'De Papboer' voor de viering van 900 jaar Meerbeek in 2017. Men zou gaag een bronzen beeld van de Papboer maken en dat in het dorpscentrum voor de kerk plaatsen. Daarvoor is het Comité 900 jaar Meerbeek op zoek naar sponsors.

4. De varkenskoppenverkopers te Meerbeek voor 1940

Veldwachter Joannes-Ludovicus Dehaes (1857-1931), de grootvader van hoofdonderwijzer Maurits Dehaes, verkocht tot rond 1920 varkenskoppen aan de kerk van Meerbeek. Later deed de koster dit werk. De boer, die een varken slachtte en een gelofte gedaan had, offerde de kop aan de kerk van Meerbeek. De varkenskop werd op de hank boven de wijwaterpot in de kerk geplaatst. Na de mis werd de kop opgeroepen aan het klein poortje naast de hoofdepoort. Een goede verkoper moest kunnen 'melken' en mocht niet onmiddellijk afslaan. Dat was met de grote begankenis te Meerbeek op 17 januari, het feest van Sint-Antonius. Vanuit Veltem, Leefdaal, Erps, Kwerps, Sterrebeek en Moorsel kwamen de mensen naar Meerbeek om bescherming te vinden tegen de varkensziekten. Men verkocht met een halve kop. Een gezouten varkenskop kon men verschillende weken bewaren⁽²⁾.

5. Van varkenskop maakte men geperste kop

De Meerbekenaren maakten van de varkenskoppen geperste kop, een lokale lekkernij. Even wat gastronomie. We gingen in het Erfgoedhuis Kortenbergh op zoek naar oude kookboeken. Het oudste kookboek was een schenking van Maurits en Simonne Roeckx. Het dateerde uit 1898 nl. 'Burgerlijk keukenboek of handleiding. Allerhande spijzen en dranken. Lekker en goedkoop te bereiden'. Lichtervelde, 1898, 3de uitgave p. 56. De term geperste kop kende men niet, maar wel de term hoofdvlaak.

(2) H.VANNOPPEN. De geschiedenis van Meerbeek, de baronnie tussen de Tomme en de Burcht, p. 163.

H.VANNOPPEN. De jaarkrans in Erps-Kwerps, het volkskundig centrum van Midden-Brabant en omgeving – De Brabantse Folklore, 1976, p. 218-225.

Hierbij het recept 'Hoofdvlak': "Neem een halven verkenskop en eenen halven koekop, kook ze te samen tot dat alles zeer malsch is en de beenen er gemakkelijk kunnen uitgenomen worden, meng er peper, zout en grofnagel onder, doet alles in eenen kom en laat het opstijven. Als het koud is keert men het op een schotel het onderste boven. Deze spijs is zeer smakelijk bij winterdagen. N.B. Men maakt meestal hoofdvlak van varkenskop alleen, maar dan is de spijs te vet en voor vele magen niet goed verteerbaar."

We wilden een meer gekruide kop en raadpleegden het eerste Kookboek van de Boerinnenbond officieel 'Ons kookboekje'. 1927, eerste uitgave p. 43. Daar vonden we de term geperste kop en het recept: "1 varkenskop-peper-zout-kruidnoot-ajuin-laurier-kruidnagel-1/2 glas azijn. De kop koken in water met zout. Als het vleesch malsch is ontdoen van de beenderen en grof kappen. Vermeng het vlees met zout, peper, kruidnoot, kruidnagelen, fijngewreven laurier, azijn en gehakte ajuin. Laat nog ½ uur stoven. Giet de massa in steenen vormen of kommen. Zet ze in koud water om af te koelen. Bedek de vormen daarna met zuiver wit papier en giet hierop een laagje azijn. Om langer te bewaren moet af en toe de azijn vernieuwd worden, doch dan wordt minder azijn in het vleesch gedaan. Om het meeste vet te verwijderen, zet het gehakte vleesch bezijden het vuur, houd de kastrol schuin en schep het uitlopende vet af met een lepel. Dan eerst worden de kruiden aan toe gevoegd."

Tenslotte wilden we ook de evolutie zien 'Ons Kookboek'. 14de druk, p. 70 en 76. Uitgave Boerinnenbond gaf het verbeterd recept voor geperste kop. Men verving de azijn door 2 liter 'vleeschgelei'. Dit was het vocht dat men bekwam bij het afkoken van kop, poten en oren. In Meerbeek wordt de varkenskop in 2017 in het kader van 900 jaar Meerbeek bereid door Frans Jan Arnalsteen.

6. Inspiratie uit Erps en Kwerps

In 1973 werd de volksdangroep De Hollen Blok Erps-Kwerps opgericht. Deze vereniging herbegon met de verkoop van varkenskoppen op de zondag na Sint-Antonius. Henri Vannoppen, voorzitter van De Hollen Blok, was verkoper varkenskoppen aan de kerken van Erps

Afbeelding 1.

en van Kwerps van 1974 tot 1977. Heel wat foto's en persartikels bleven bewaard van de varkenskoppenverkoop uit die periode. In Erps offerde men varkenskoppen ter ere van Sint-Cornelius. Na de mis werd er aan de kerk geboden. Wie het hoogste bod had, betaalde de totale som⁽³⁾. Men dacht eraan om ook in 1978 varkenskoppen te verkopen aan de kerken van Kwerps van Meerbeek (verslag van 30 november 1978). Dit laatste ging niet door volgens het Verslagboek van de Hollen Blok.

7. De varkenskoppen verkoop in Meerbeek in 2017

Afbeelding 2.

Op 17 januari 2016 gingen de kerkmeesters Danny Laes en Vital Vanderwegen een kijkje nemen in Loonbeek, waar de traditie stand hield. Dat gebeurde daar na de mis in een zaal. Men riep op: 2 varkenskoppen, pensen, kop en andere streekproducten vacuüm ingepakt. Iedereen had euro's bij en men zette per euro vertrekkende van 1 euro. De pastoor had een bord met een cijfer op. Wanneer dit cijfer bereikt werd, was de kop verkocht. Het systeem werkte goed en de kopers moesten maar enkele euro's investeren.

(3) H.VANNOPPEN. Het Midden-Brabant volksleven in het kader van het Jaar van het Dorp. Erps-Kwerps, 1978, p. 246- 315.

Bestuurslid Maria Rütten van het Erfgoedhuis Kortenberg legde al de blauwe kiel, de faas en de zwarte strik klaar voor de verkoop van varkenskoppen in Meerbeek in 2017. Men deed een beroep op Dr. Henri Vannoppen om de varkenskoppen te verkopen en hij ging akkoord.

Men besloot om de verkoop ook niet aan de kerk te houden omdat januari gewoonlijk een koudemaand is, maar in Atrium, het gemeenschapscentrum van Meerbeek. De verkoop had plaats op zondag 22 januari 2017 om 11u15, na de mis, tijdens de receptie van 900 jaar Meerbeek. Dr. Henri Vannoppen en kerkmeester Vital Vanderwegen traden als oproepers aan. Ze deden een beroep op 5 medewerkers om de Euro's in een mandje op te halen: één met vleugels (een Engel of een Sus), één met de rode hoorns (een Duvel) en 3 met een rode zakdoek met witte bolletjes (Papboeren). Dus alle symbolen van Meerbeek waren aanwezig.

Op de tafel lagen de varkenskop, de pensen, de houten hamer om af te kloppen en de plaatjes met het getal Euro's, waarbij wordt afgeslagen. Er werden 3 varkenskoppen en 10 pakketten pensen aangeboden. De eerste kop werd opgeroepen en werd afgeslagen op 31 euro. Het plaatje met 31 ging omhoog en de hamerslag weerklonk. Zo werden alle pakketten verkocht volgens het systeem van 1 euro zoals in Loonbeek.

Na de verkoop van de varkenskoppen en de pensen kan men deelnemen aan de Brueghel-brunch mits inschrijving. De brunch bestond uit: de erwtensoep met spek en croutons, het koud buffet (huisbereide kop in het zuur, huisbereide patés, ambachtelijke ham, hoevekaas, mosterdspek, rauwkostsalades, brood en hoeveboter), het warm buffet (Mierbeikse pensen met appelmoes, Mierbeikse varkenswangetjes, balletjes met kriekjes, stoemp en puree) de chocomousse en de rijstpap. De brunch werd verzorgd door de lokale traiteur Christoph Selderslag. Dit was een groot succes met meer dan 200 deelnemers. Een uiterst geslaagd begin van de viering van 900 jaar Meerbeek.

Afbeeldingen

1. Verkoop van varkenskoppen aan de kerk van Kwerps in 1974. Henri Vannoppen, voorzitter van De Hollen Blok, riep de varkenskoppen op. Vooraan de bestuursleden Paulette Van Nobelen en Francine Galmaert (Foto Rik Das)
2. Verkoop van varkenskoppen aan de kerk van Erps in 1975. Christiane Coppens bood de varkenskop aan. Henri Vannoppen moest hem verkopen. Links de reus Pie Blok. Achteraan de filmploeg voor de film 'Erps-Kwerps, het dorp van Pie Blok'. Links het klooster en rechts Het Rode Schild. Deze foto verscheen nationaal op de voorpagina van de krant 'Het Laatste Nieuws' van 20 januari 1975 onder de titel 'Wie lust een varkenskop?'.

Ook in het Brabantse Rotselaar worden elk jaar varkenskoppen verkocht. Herlees even het artikel 'Volksverhalen Sint-Antonius doet zijn beeweg' in Volkskunst Jaargang 34 nummer 4 - december 2009

WERKING IVV

Algemene vergaderingen IVV 2017

Bericht aan de leden van het instituut voor Vlaamse Volkskunst - IVV vzw. De statutaire Algemene Vergaderingen voor 2017 zijn gepland op:

- zaterdag 22 april 2017
- zaterdag 25 november 2017

Plaats nog te bepalen. Uitnodiging volgt !

Ledenactiviteit - Ereleden

Op zaterdag 22 april 2017 worden enkele (oud-)leden opgenomen in de galerij van ereleden. Deze activiteit sluit aan op de Algemene Vergadering van die dag en zal doorgaan in de buurt van Mechelen.

Hou deze dag vrij ...

Bericht volgt spoedig !

ARCHIVEREN

Uit het archief van Renaat Van Craenenbroeck Zwaarddansen in Vlaanderen

Het archief van Renaat Van Craenenbroeck telt 536 stukken. Dit archief berust bij KADOC (KULeuven), onze partner in archiefbeheer. Grasduinen in archiefstukken met betrekking tot zwaarddansen in Vlaanderen levert interessante informatie op.

Renaat Van Craenenbroeck is een monument in de geschiedenis van de Vlaamse volkskunst. Wie zich uitvoerig wil informeren over Renaats' activiteiten verwijs ik naar wat ooggetuigen en vrienden van Renaat schreven de dagen en weken na 6 juli 2001, de dag van zijn overlijden⁽¹⁾. Renaat ging heen zoals hij geleefd had: al dansend. Hij bouwde een unieke verzameling uit van wat hij, kritische getuige, waardevol vond als bronnen. Hierbij volgen enkele extracten uit Renaats' archief.

Zwaarddansen maken onlosmakelijk deel uit van het Vlaams immaterieel cultureel erfgoed. Tacitus, een Romeinse geschiedschrijver⁽²⁾ beschrijft hoe de Germanen hun plezier vonden in het acteren met zwaarden:

Les Germains charmaient leurs loisirs par plusieurs autres genres de divertissement; tel est surtout un jeu militaire décrit par Tacite(2), et parfaitement en harmonie avec leur caractère farouche et guerrier: "ils n'ont qu'une sorte de spectacle, dit-il, la même dans toutes leurs assemblées: les jeunes gens, se font un jeu de sauter nus au milieu de framées et d'épées menaçantes; l'exercice en a fait un art, l'art y a introduit l'élégance (ars in decorem); ils n'y envisagent ni profit, ni intérêt; cette hardiesse folâtre porte avec elle sa récompense, le plaisir des spectateurs" (3)

Deze tekst getuigt van een enthousiasme waarmee naakte dansers wild tekeer gingen tussen speren en zwaarden. Ondanks het wilde karakter, spreekt de auteur van een kunstig gebeuren dat appeleert aan een zekere elegantie. Het was er de dansers om te doen de toeschouwers te behagen.

(1) <http://www.marek.be/langewapper/remaat/index.html> (geraadpleegd op 7 maart 2017)

(2) Tacitus, M.G., 24.

(3) Citaat uit: A.G.B. Schayen. La Belgique et les Pays-Bas avant et pendant la domination Romaine. Tome 1, Brussel 1858.

De Witt-Huberts schrijft een commentaar bij een welbekende gravure van een schilderij gemaakt door Breugel de jonge (zie afbeelding 1):

... Een van onze bekende schilders uit de 17de eeuw, Breugel de jonge, heeft ons in zijn Kermis van St. George door Pieter van der Heijden op koper gegraveerd, een afbeelding nagelaten van een Hollandschen zwaarddans. Op de prent, die het jaartal 1601 draagt, ziet men elf gelijk gekleede mannen met bellen om de enkel of knie en door punt en gevest van de zwaarden tot een langen slinger verbonden, onder de omhoog geheven wapens door gaan. Die zelfde kleeding duidt er, ons inziens op dat hier een groep beroepsdansers wordt voorgesteld ...⁽⁴⁾

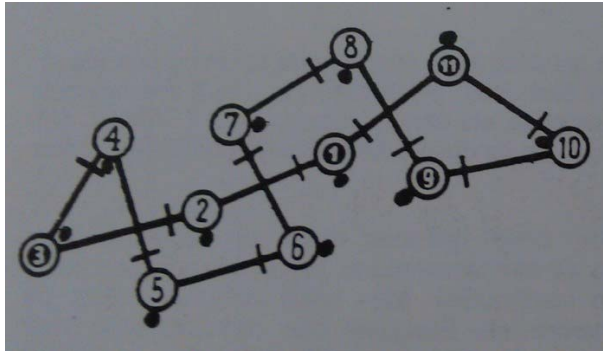
Afbeelding 1: ets van de schilderij St.-Joris kermis van Pieter Breughel de jonge.

Over de opstelling van de dansers is al veel te doen geweest. Omzetten van de tekening op de gravure naar een plan met de plaats van de dansers wijst op de ongewone positie van enkele dansers (zie afbeelding 2). Aanvankelijk werd de afbeelding als onrealistisch beschouwd. Een

(4) Fred De Witt-Huberts: Zwaarddansen Een opsomming van verschillende zwaarddansen over gans Europa. Uitgevers Mij Eigen volk Nederland; Scheveningen Zuid-Holland. 1932 p.60.

dergelijke opstelling zou onuitvoerbaar zijn. Een pentekening uit 1578, teruggevonden in de Zentralbibliothek van Zürich toont evenwel een gelijkaardige opstelling van zwaarddancers. Mogelijks gaat het hier om het verbreken van de traditionele kettingfiguur.

In Vlaanderen waren er tal van zwaarddangilden. Getuige daarvan een citaat uit Devlaminck. Blijkbaar waren de zwaarddancers verbonden aan rederijderskamers.

Afbeelding 2: dansers 1, 3, 9 en 11 houden, ofwel twee handvesten, ofwel twee zwaardpunten vast. Dat komt niet overeen met de serie-houding die normaal in een gesloten opstelling wordt gerespecteerd (handvest met de ene hand, punt met de andere).

... Rappelons à ce propos que Termonde possédait depuis longtemps ses sociétés de jongleurs, d'escrimeurs et de danseurs de glaives, dont l'origine remonte à ce l'on croit, à nos ancêtres les Germains. Ce 'zwaarddancers' prenaient part aux réjouissances du carnaval, tenaient des réunions ou ouvraient des concours, auxquels accouraient leurs émules d'Alost (1452), de Baesrode (1461, 1473, 1475), de Ghistelles (1468), de Lebbeke (1473), de Hamme (1528), de Tamise (1529), de Bornem (1565), du pays de Waes (1549, 1560, 1567, 1568) et d'autres localités ...⁽⁵⁾

Zwaarddancers traden op tijdens carnavalfesten, hielden vergaderingen en organiseerden wedstrijden. Stadsrekeningen functioneren als bronnen voor de lokalisatie van bovengenoemde zwaarddangilden.

(5) Alfons L. Devlaminck. Les anciennes chambres de rhétoriques de Termonde, in: Gedenkschriften van den Oudheidkundigen Kring van Dendermonde, 2de reeks – deel VIII – 1900.

Brand maakt melding van Hulst als een centrum waar zwaarddansgroepen mekaar ontmoetten.

... 1482: ... Item den ghesellen van tsaefthinghen ende ooc de ghesellen huut den Lande van Waes die hier up 23e dagh van Sprocle (vastenavond) quamen elc met haerlieder volcke reyen dansen ende spelen up twsaert ... ⁽⁶⁾

Gegevens over optredende groepen worden steevast gestaafd met rekeningen voor het uitvoeren van dansen en van gebruikte drank. Dezelfde auteur stelt dat de traditie in Hulst telooring in de 2de helft van de 16de eeuw. Hij wijt dat aan 'veranderde opvattingen omtrent toneel en dans'. Dat is op zijn minst een eigenaardige vaststelling, wetende dat Maarten Luther in 1517 zijn academische stellingen publiceerde tegen de handel in aflaten. Dat feit wordt aanzien als het begin van het protestantisme. Vooral in de 2de helft van de 16de eeuw wordt de strijd vanuit het Spaanse katholieke zuiden tegen het protestantse noorden intens, met de catastrofale val van Antwerpen in 1585. Hulst werd het eerste bolwerk van de protestanten. Het lijkt dus logisch te veronderstellen dat contacten met zwaarddangilden uit het katholieke Vlaanderen gewoon onmogelijk werden.

Tot slot hierbij nog een kaartje van het Land van Waas met de plaatsen waar op vastenavond zwaarddangilden actief waren⁽⁷⁾.

Gert Laekeman

(6) Brand F.J. Geschiedenis van Hulst. Hulst 1972

(7) Peter Dewulf 'Zwaarddansen in het Land van Waas', in Annalen van de Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, deel 71 – 3e en 4e afl. Een druk over de zwaarddansen van het waasland. Uit de Annalen van de Oudheidkundige Kring van het Land van Waas Deel 71 (3de en 4de afdeling). 1968.

VOLKSVERHALEN

De lange weg naar Pasen

Heks kan moeilijk sterven

Een toveres had rare manieren en zat dikwijls met een slaaplaken op haar hoofd. Al de jonge vrouwen waren er benauwd van voor hun jongens [kinderen]. Toen ze doodging, heeft ze veel afgezien. Ik ging erbij waken met een maat [vriendin]. We peinsden alle twee dat ze ging vertrekken [sterven], toen ze al met een keer op maat op de muur begon te trommelen. De jongens lachten er veel mee, en op verzenderkesdag [1 april] zonden ze de jongens naar haar om toverzaad.

Een eigenaardig, misschien wel een absurd oud verhaal. Ware het niet dat ik er vandaag een nieuw woord mee bijgeleerd heb: verzenderkesdag. Het drukt heel goed uit wat men op 1 april probeert te doen: Mensen op pad sturen om dingen te gaan halen die niet bestaan. Je kent de voorbeelden wel: Ga eens naar de winkel om knoopsgaten, een fles droog water of een pakje lucht te kopen. Het gebruik om op 1 april een ander een poets te bakken is al sinds eeuwen over heel de wereld verspreid.

De lange weg naar Pasen

Bij het schrijven van dit artikeltje is 1 april nog iets meer dan een maand verwijderd. Het is vandaag dinsdag 28 februari. Vastenavond. Morgen begint de vasten. Binnen enkele weken begint de lente, en dan volgt Pasen.

Het is nog altijd winter. Het nieuwe leven in de natuur is nog niet echt zichtbaar, maar het is er al wel, pril aanwezig in knoppen. Krokussen en sneeuwkllokjes steken al enkele dagen hun kopje boven de grond. De eerste paasbloem bloeit sinds deze morgen in de hof. Een dikke laag dode bladeren bedekt ook nog altijd mijn tuin, maar als ik een laag opzij schuif, komen nieuwe kiemen uit de grond. De bladeren zijn wel gedeeltelijk verteerd, maar ze vormen toch nog een taaie hindernis waardoor het nieuwe leven moet proberen door te geraken. Deze strijd van opleving na de dood, de roep om een nieuw leven in de lente, om Pasen, hebben de mensen in onze streken steeds bezig gehouden. Eeuwenlang. Veel van de huidige (christelijke) feesten zijn een logisch vervolg van oude Keltische en Germaanse tradities.

Al enkele weken legt de hazelaar de looper voor de lente uit. De hazelaar is misschien samen met klimop de enige plant in de tuin die door zijn bloei de winter uitdaagt. Daarom speelt hij al van oudsher een belangrijke rol in tal van volksgebruiken. Hij zou de macht hebben om het tijdelijke te overwinnen. Hij is een onmiskenbaar symbool van de eeuwigheid en de vruchtbaarheid. *Een kind geboren als de hazelaar bloeit, kon de 'magische roede' laten draaien in de richting van fortuin, liefde en geluk. Het kon het zelfs doen regenen na een langdurige droogte.*

De hazelaar werd ook beschouwd als een heilige boom en ook dit werd overgenomen in christelijke rituelen. De pelgrimsstaf van de bedevaarders die naar Santiago de Compostela trekken, is traditioneel van hazelaar gemaakt. De verering van de heilige Virga Jesse in Hasselt zou ontstaan zijn op een oeroude bidplaats aan een heilige hazelaar.

Maar terug naar de herleving van de natuur en de herlevingsfeesten uit de Keltisch-Germaanse traditie, onze huidige Pasen.

Zoals het nieuwe leven in de natuur de oude ballast van dode bladeren moet doordringen, zo had de mens ook altijd behoefte aan zuivering. En dat gebeurde in de periode voor Pasen, in de vasten: oude resten worden weggeruimd en maken plaats voor het nieuwe. Omdat we in de winter minder zon en beweging hadden en wat vetter gegeten hebben, is het maar normaal dat we in de lente wat minder eten en meer bewegen.

Zelfs de 'commercie' speelt, buiten alle religieuze bedenkingen om, in op deze oude gewoontes. Na een maand 'tournee minerale' volgt er een

periode van vleesderving. Voor sommigen ook van veertig dagen. Want veertig is een magisch getal. De zondvloed duurde 40 dagen. Mozes leidde de Joden gedurende 40 dagen door de woestijn. Jezus trok zich 40 dagen terug vooraleer hij zijn openbaar leven begon.

Naast dit letterlijke vasten heeft elke godsdienst ook zijn eigen gebruiken om de geest te zuiveren. Er is het dopen, de paasbiecht, de voetwassing en vandaag tijdens de carnavalvieringen: het verbranden van de winterpop. Want, voor de vastentijd begint, is er eerst nog carnaval. De christenen wilden eerst nog eens goed feesten voor de lange periode van onthouding.

Ook het carnavalsfeest gaat terug naar de oude Germanen. Sommigen verklaren de oorsprong van het woord carnaval als 'carrus nalis'. Optochten van scheepswagens die door het land trokken, en waarop een grote zonnescijf of een hert als symbolen van het leven stonden.

Anderen zien de oorsprong bij de oppergod Odin, die met zijn gevolg op paarden door de lucht en over de velden stormde. Dit leger bracht de zegen van vruchtbaarheid en nieuwe oogst over het land (Hakendover?). Daarom zouden nadien elk jaar genootschappen rondtrekken, verkleed met maskers van geesten of voorouders. Ze haalden, in navolging van de wilde legers van Odin, ongestraft allerlei zottigheden uit.

Dat vele van onze christelijke feesten geënt zijn op oude Germaanse en Keltische tradities, wordt wel bewezen door de datum van het christelijke Pasen. De Kelten stonden erop dat hun 'Beltane-feest' gevierd werd na de lente-equinox op 21 maart. Dan begint de zon te triomferen over de winter en begint het werkelijke herleven van de natuur.

De paasdatum werd vastgesteld op de eerste zondag na de volle maan na 21 maart. Pasen kan dus niet vroeger vallen dan 22 maart en niet later dan 25 april

Waarom is de paashaas in het Engels een konijn?

Ons vertelde men dat de klokken op de avond van Witte Donderdag de kerken verlieten om naar Rome te vliegen om paaseieren op te halen. Tegen de vooravond van Pasen werden ze terug thuis verwacht, dropten ze hun eieren in de tuin en dan kon het paasfeest beginnen. Wij geloofden echt dat de klokken de kerken verlaten hadden want op Goede Vrijdag en Stille Zaterdag werden ze niet geluid. Er waren ook geen missen, er was geen orgelspel, de kaarsen werden gedoofd. De Kerk was in rouw want Jezus was gestorven.

Alhoewel de paasklokken alleen maar langs brave katholieke kindjes langskomen, vinden de andere kinderen met Pasen ook eieren in de tuin. In Vlaanderen, Nederland en Duitsland brengt een haas die eieren, in Engelstalige landen is dat een konijn.

De paashaas komt oorspronkelijk uit Duitsland en verspreidde zich vooral via kinderboeken naar de rest van Europa. In het boek 'Kwestie van konijnen' lees ik dat vooral het boek 'Die Ostereier' dat Christoph van Schmid schreef in 1816 en waarvan in 1825 de Nederlandse versie verscheen, hiertoe bijdroeg. Het boek beschreef hoe kinderen vogelnestjes maakten in het bos en daarna paaskoeken gingen eten. Toen ze merkten dat de nestjes vol gekleurde eieren lagen, riep het kleinste meisje dat de haas die moet gelegd hebben. Want 'zulke schoone eieren leggen de hoenders niet.'

Toen veel Europeanen in de negentiende eeuw naar Amerika verhuisden, namen ze hun paashaasgebruiken mee. Ergens onderweg werd de haas vervangen door een konijn, vermoedelijk omdat het woord 'bunny' beter aansloot bij de leefwereld van kinderen dan het harder klinkende 'hare'.

Maar of je nu Engelstalig of Nederlandstalig bent, katholiek of niet, of de eieren gebracht worden door een konijn, haas of de klokken, vast staat dat deze eieren symbool staan voor vernieuwd leven, want in elk ei zit nieuw leven.

De oudste vermelding van een aprilvis dateert uit 1508

We begonnen dit artikeltje met verzenderkesdag. Op 1 april stuurde men knechten en bedienden om onmogelijke opdrachten uit te voeren. Maar op dezelfde dag probeert men nu nog elkaar op het verkeerde been te zetten. Door bijvoorbeeld mensen stiekem een papieren vis op iemands rug te plakken. De grap is geslaagd wanneer het slachtoffer nietsvermoedend met die vis blijft rondwandelen.

Vissen en 1 april worden al eeuwen met mekaar in verband gebracht. De oudste vermelding komt uit 1508. In dat jaar werd een gedicht gepubliceerd van de mij onbekende Franse dichter Eloy d'Amerval, waarin hij spreekt van een poisson d'avril. Of hij daar echt een aprilgrap mee bedoelt, is niet duidelijk. Het zou ook een 'dwaas persoon' kunnen zijn.

Waarom vissen iets met 1 april te maken hebben, weten we niet. Daar zijn heel wat verklaringen voor. Sommigen beweren dat een Franse prins gevangen zat in een kasteel in Nancy. De man slaagde erin om op 1 april te ontsnappen. Hij klom het kasteel uit en zwom de visrijke Maas over. De bewakers die hem hadden moeten tegenhouden, hadden niets in de gaten. Ze hadden het te druk met het uithalen van aprilgrappen. Waar of niet waar, het is en blijft een mooi verhaal.

Bim bam beieren,

De koster lust geen eieren...

Dit gekke kinderliedje heeft niets met 1 april of met Beieren te maken. Toch doet het me denken aan een museum in München waar je misschien ideeën kunt opdoen voor een verzenderkesdag. Het gaat om het Valentinmuseum waarin de meest zonderlinge dingen zijn tentoongesteld. Om te beginnen moet je 2,99 euro betalen. Neen, geen drie. Dat is te veel. Die ene gelukscent die je terugkrijgt moet je absoluut bewaren. Wat kan je er allemaal zien? De appel waarin Adam gebeten heeft, het nog frisse en groene vijgenblad van Eva, de gouden kam van de Loreley, een kastje vol 'Berliner Luft', een flesje ambtenarenzweet, en twee voeten die uit de muur steken. De arbeider heeft zichzelf ingemetseld. Ook een pikzwart schilderij: een schoorsteenveger in de nacht. Allemaal nonsens, één april waardig.

Nu is het nog enkele dagen wachten, tot 16 april, en kunnen we zingen van bim bam beieren... en weet je wanneer Pasen volgend jaar valt? Jawel op één april. En weet je ook wanneer de Raad van Bestuur van ons IVV voor de eerstvolgende keer samenkomt? Jawel, op één april !

Bronnen

- Stefaan Top, Op verhaal komen, West-Vlaams sagenboek, Davidsfonds Leuven.
- Leca, Kwestie van konijnen, Davidsfonds Leuven.
- Jos Depla plaatst christelijke feesten in kosmisch epos, Tertio.,

Johan Lambrechts

AANKONDIGINGEN

Vendelzwaaien

- Zaterdag 15 april : Flago
- Zondag 30 april : Stokkeslagers
- Eerste weekeinde mei : Alkuone
- Tweede weekeinde mei : Vredon
- Donderdag 25 mei : Venkra

*Wereldkampioenschap
Hoogwerpen te Kraainem
www.hoogwerpers.be*

ÉTÉ ÉTAIT | DE WERF 2017
Vrijdag 12 mei - 20.00 uur
Zaterdag 13 mei - 20.00 uur

> Reserveer hier uw tickets

STREEKDRACHTEN

Een goddelijke orde voor kledij, een luie Sint-Christoffel, een spinnewiel, een herbergierster uit 'In de Ketel' en een reeks hemelse hulpijnen om met zilveren lepeltjes rijstpap te kunnen eten en dat in de expo 'Voor God en Geld' te Gent of... kapitalistische verhalen over kledij zowel mode als streekdracht

Dr. Henri Vannoppen

Op zondag 27 november 2016 bezochten we in het Provinciaal Cultuurcentrum Caermersklooster te Gent de expo 'Voor God en Geld. Gouden tijd van de Zuidelijke Nederlanden'. We krijgen een economisch en maatschappelijk verhaal over welvaart en rijkdom in Vlaanderen op basis van de unieke kunstcollectie van de Vlaamse ondernemer Fernand Huts. Maar we leren ook heel wat over kledij zowel mode als streekdrachten.

1. De geboorte van de ondernemende mens

Het eerste deel van de expo geeft de geboorte van de ondernemende mens. In de 11de eeuw was de wereld georganiseerd volgens een goddelijk plan, hiërarchisch georganiseerd. De adel en de geestelijken hadden het voor het zeggen. De 'laboratores' (de werkende boeren) waren ondergeschikt. Dat was de vorm van de maatschappelijke orde op het platteland. In de Middeleeuwen kreeg men meer landbouw door technische verbeteringen, dus productieoverschotten, dus meer bevolking, maar ook meer werkloosheid. Sommige werklozen zochten hun redding in de handel. Er ontstond een nieuwe man: de stedeling, handelaar en ondernemer of de derde stand. Die stedeling werd een concurrent voor de bevoorrechte standen: adel en geestelijkheid. Het patriciaat in de steden of de stadsadel kwam in de plaats van de ridders. Men discussieerde over torengebouwen: de 3de stand wou ook zijn torens, belforten naast de torens van de kerken voor de 1ste stand en de torens van de kastelen voor de adel. De burgerij draagt donkere kledij tegenover een kleurrijke kledij voor de adel. Dat was kledijwetgeving. De clerus sprak van een goddelijke orde voor kledij. De adel omringde zich op haar schilderijen door heiligen, maar de burger in de stad omringde

zich met een kraan, een belfort, een stadsmuur. De schilderijen van Filips Dominide en Barbara Ommejaeghere te Brugge rond 1551-1560 waren daar voorbeelden van.

De kerk heeft haar processies, maar de burger in de stad zorgde voor concurrentie: de Ommegang met de reus Antigoon in Antwerpen. De vorst was verplicht om zijn Blijde Intrede in de steden te doen. Hij zag dat de burgerij het groots zag: een groot stadhuis, een groot belfort, een grote lakenhalle. De burgervrouwen droegen een peperdure kledij. De Franse koningin Johanna van Navarra, de echtgenote van Filips de Schone zag in Brugge honderden koninginnen in het begin van de 14de eeuw.

2. Een nieuwe wereld, waar men onbevreesd op reis gaat

Een 2de deel 'Een nieuwe wereld' geeft de visie van de burger tegenover het reizen. Volgens de kerk moest men thuis blijven. Het schilderij 'De rust van de Heilige Christophorus' van ca 1540-1550 stelde een luie Sint-Christoffel voor, die de reizigers niet hielp. Maar de gelovige mens, de nieuwe burger, benaderde de schepping. Hij ging dobberen langs de kust met galleien langs de Golf van Gibraltar, met koggen in de Noord- en de Oostzee

en met karvelen en kraken in volle zee. Columbus ging naar Amerika op zoek naar de weg naar het specerijenland Indië. Er kwam een ommekeer in de visie van de katholieke kerk. Zelfs de H.-Familie ging op reis van Nazareth naar Bethlehem en zelfs verder. Een schilderij zoals 'Rust op de vlucht naar Egypte' van 1530 was daar een voorbeeld van. Het kompas, de Sint-Jacobsstaf de zee-astrolabium en de cartografie (Mercator,

Afbeelding 1.

Ortelius) maakten reizen op zee mogelijk. Het was de tijd van heel wat uitvindingen: de olieverf, de bril, de boekdrukkunst, de windmolen, het spinnenwiel. In de 13de eeuw werd de spintol vervangen door het spinnenwiel. Maar men betrouwde de sterkte van de draden niet. Men kwam tot een compromis: de spintol voor de scheringdraden en het spinnenwiel voor de inslagdraden. Maarten Van Heemskerck schilderde in 1529 het Portret van een dame, waarschijnlijk Anna Codde met een spinnenwiel. Zo zag de buitenwereld dat ze een moderne burgervrouw was. Ze droeg een witte muts met twee loshangende lange stukken, eerder binders boven een ondermuts, die het haar bedekte.

Afbeelding 2.

3. De ondernemende mens

Een derde deel was de ondernemende mens. Laken was in dat kader belangrijk. Men had voor een gedeelte de wol van de schapen op de zoute gronden van de Polders, maar voor het grootste deel wol uit Engeland. De volders stampten de stoffen in grote kuipen met water en urine. Er was kwaliteitscontrole via de Lakenhalle. Ons laken werd verkocht in alle gebieden langs de Middellandse en de Baltische Zee. Petrarca, die in 1333 onze regio bezocht, omschreef Vlaanderen en Brabant als de gebieden van de spinners en de wevers. Leuven heeft nog altijd zijn Lakenhalle, nu het universiteitsgebouw met de doctoraatszaal. Vrouwen mochten niet weven. De kledij werd modieuzer. Opvallend waren de mooie draperieën bij de vrouwen. Dat viel vooral op bij de vrouwelijke 'Pleurants' rond de graftombe van Isabella van Bourbon (de echtgenote van Karel de Stoute), uit 1475-76, toegeschreven aan Renier Van Thienen. De Guldensporenslag in 1302 was een sociale strijd tussen het patriciaat en de corporaties (de ambachten). Kunst werd een handelsproduct. Het vormde 10 % van het Bruto Nationaal Product in de 16de eeuw. Heiligenlevens zoals 'Scènes uit het leven van St. Dymphna' geschilderd

rond 1505 door Goswyn Van der Weyden voor de abt van Tongerlo geven ook beelden uit het dagelijks leven zoals de herbergierster uit 'In de Ketel', die bier schenkt aan haar gasten.

4. De burgerwereld met haar financiële vernieuwingen

Een 4de deel gaf de burgerwereld met haar financiële vernieuwingen. Een bankier-geldwisselaar was noodzakelijk omdat er verschillende munten in omloop waren. De geldwisselaar had een wisselbank en een driehoekige weegschaal met muntgewichtjes voor het zilveren geld. Wanneer het systeem fout liep en de bankier failliet ging dan werd

Afbeelding 4.

Afbeelding 3.

zijn bank letterlijk kapot gemaakt, in het Italiaans 'banco rotto', bij ons bankroet. In Brugge hadden de financiële transacties plaats bij de woning van de familie Van der Beurse en zo ontstond de beurs. Om een man te bespotten beeldde men hem af als spinnend, vrouwenwerk, zoals op het schilderij 'De gortenteller' van Pier Pieterszoon uit 1560-1600. Deze man droeg klompen, wat in die periode weinig op schilderijen voorkwam.

5. De brandende wereld met de scheiding van de Nederlanden

Een 5de deel geeft de brandende wereld. De katholieke burgerman krijgt een reeks hemelse hulpijnen om zeker de hemel te bereiken en de rijstap met zilveren lepeltjes te kunnen eten. Hij heeft een aantal bonuspunten op weg naar de hemel: de hulp van Maria, die veel menselijker geworden is op de schilderijen, de Heilige Familie, die voorgesteld wordt als een doorsneegezin, de hulp van heiligen–bemiddelaars. Voor elke zonde is er een tarief. De burger koopt de hemel af met aflaten omdat hij bang is voor de hel. Er kwam reactie op de wantoestanden in de katholieke kerk. Dat was met de Reformatie van Luther. Luther was tegen de verkoop van aflaten, voor een zakelijk geloof en voor een naakte kerk. Hij was ook tegen het celibaat en het kloosterleven. De protestanten waren een feit. Ze steunden alleen op de bijbel. Na de Lutheranen kwamen de Calvinisten. Ze waren tegen de katholieke kerk, dus ook tegen de Roomse keizer, gekroond door de paus, dus voor een republiek, dus tegen de macht van de bevoorrechte standen: de adel en de geestelijkheid, die verdwenen. De Koning van Spanje werd vervangen door protestantse stadsrepublieken. In 1581 was er het 'Plakkaat van Verlatinghe', waardoor in het Noorden de Republiek ontstond. Amsterdam nam de leiding van Antwerpen over. De burger in Vlaanderen en Brabant lag aan de basis van wat wij de Westerse waarden noemen, van het kapitalisme, en dat van de 13de tot de 16de eeuw.

Volgens de socioloog Max Weber is het kapitalisme ontstaan met het protestantisme in de 16de eeuw in protestantse kringen. Dat klopt niet volgens ondernemer Fernand Huts. Volgens hem ontstond het kapitalisme 4 eeuwen vroeger in de middeleeuwen in de Zuidelijke Nederlanden. Onze regio was volgens Fernand Huts toen 'het Silicon Valley van de middeleeuwen'.

Voor meer gegevens: K.VAN CAUTEREN en F.HUTS. Voor God en geld. Gouden tijd van de Zuidelijke Nederlanden. Uitgave Lannoo Tielt, 2016.

Illustraties:

1. Schilderij van Filips Dominide te Brugge rond 1551-1560. De man is donker gekleed en begeleid door een kraan
2. Maarten Van Heemskerck schilderde in 1529 het Portret van een dame, waarschijnlijk Anna Codde, met een spinnenwiel
3. De herbergierster uit 'In de Ketel', die bier schenkt aan haar gast in 'Scènes uit het leven van St. Dymphna' geschilderd rond 1505 door Goswyn Van der Weyden voor de abt van Tongerlo
4. De spinnende man met klompen op het schilderij 'De gortenteller' van Pier Pieterszoon uit 1560-1600

AANKONDIGINGEN

Feesten en Festivals

Paasfeesten Leuven

Leuven

vrijdag 14 april 2017 tot maandag 17 april 2017

<http://www.paasfeestenleuven.be>,

<https://www.facebook.com/paasfeesten.leuven/>

Meiboomplanting De Moeffeleer

Duffel - Domein De Locht

maandag 1 mei 2017

<http://www.demoeffeleer.be>

Zwaarddanstreffen Sint-Niklaas

Sint-Niklaas

donderdag 25 mei 2017 tot zondag 28 mei 2017

In het kader van 800 jaar Sint-Niklaas

<http://www.ossaart.org>

<http://www.boerkenas.be>

Wivo De Kegelaar Wilrijk

Wilrijk

zaterdag 3 juni 2017 tot zondag 4 juni 2017

<http://www.dekegelaar.org>

Wereldfestival Izegem

Izegem

donderdag 29 juni 2017 tot dinsdag 4 juli 2017

<http://wereldfestivalizegem.be>

ADVERTENTIE

Zonder drank, genen klank!

**Halveer de calorieën, verdubbel het plezier,
met STEPA-bier!**

Suikervrij en toch lekker, met Stevia!

Limonades zonder calorieën

12 % korting voor alle volksmuzikanten!

Af te halen in 't Fabriekske, Fabrikstraat 100 te Aarschot.

Vooraf afspreken op 016-404049 of info@stepa.be

Vanaf 20 bakken gratis thuisbezorging.

Stepaja bvba, Parkbosstraat 3, 3001 Heverlee

www.stepa.be

UNESCO

IVV is geaccrediteerd door UNESCO als expertisecentrum voor Immaterieel Cultureel Erfgoed

COLOFON

Volkskunst is het kwartaalblad van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst.

Jaargang 41 - nummer 1 - maart 2017

Aan dit nummer werkten mee:

Stefaan Haesen, Gert Laekeman, Johan Lambrechts, Frans Monden, Marcel Oelbrandt, Machteld Van den Bossche en Henri Vannoppen.

Iedere auteur is inhoudelijk verantwoordelijk voor zijn of haar bijdrage.

Overname van artikels is toegestaan mits bronvermelding.

Het gewone abonnementsgeld voor 2016 voor personen bedraagt 15 euro. Je kan voor 10 euro ook een digitaal abonnement nemen: je ontvangt dan *Volkskunst* in pdf-formaat in je e-postbus.

Buitenlandse abonnees betalen 20 euro.

Verenigingen en organisaties kunnen zich abonneren voor 17,5 euro en ontvangen dan elk kwartaal twee gedrukte exemplaren.

Voor 25 euro krijgt je groep daarnaast een gepersonaliseerde toegang tot de IVV-website. Daarmee krijg je toegang tot het digitale archief van IVV: alle publicaties, losse dansen en vendelreeksen en *Volkskunst*.

Abonnementsgeld over te schrijven op bankrekening IBAN nr. BE14 4163 0794 5183, BIC code KREDBEBB van IVV vzw, Dorpsstraat 83 te 9190 Stekene, met vermelding van 'Abonnement Volkskunst' en naam en adres van de abonnee indien verschillend van de betaler.

Proefnummers van dit tijdschrift kunnen gevraagd worden aan:

IVV-secretariaat, Jubellaan 123, 2800 Mechelen, tel. 0496 593 523, e-post secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be

Alle IVV-uitgaven kunnen besteld worden bij onze medewerker:

Paula Wouters, Herentalsebaan 73, 2240 Zandhoven, tel. 03 475 12 05, e-post bestellingen@instituutvlaamsevolkskunst.be

of via de IVV-website www.instituutvlaamsevolkskunst.be

VOLKSKUNST

INSTITUUT VOOR VLAAMSE VOLKSKUNST

INHOUD

EDITORIAAL - Harmonie als filosofie	1
REDACTIONEEL - Abonnementen 2017	5
PUBLICATIES.	6
Speciale acties boeken	6
Kortingen	7
ADVERTENTIE	8
FLANDRIENS - Gilberte Van Espen: Volksdans is een virus	9
VOLKSGBRUIKEN - Varkenskoppen verkopen ... een oude traditie, die herleeft in Midden-Brabant	13
WERKING IVV	18
Algemene vergaderingen IVV 2017	18
Ledenactiviteit - Ereleden.	18
ARCHIVEREN - Uit het archief van Renaat Van Craenenbroeck Zwaarddansen in Vlaanderen	19
VOLKSVERHALEN - De lange weg naar Pasen	23
AANKONDIGINGEN - Vendelzwaaien	28
STREEKDRACHTEN - Kapitalistische verhalen over kledij	29
AANKONDIGINGEN - Feesten en Festivals	34
ADVERTENTIE	35
UNESCO	36
COLOFON.	36

INSTITUUT
VOOR
VLAAMSE
VOLKSKUNST

België
P.B.
9160 Lokeren 1
8/4264

VOLKSKUNST

VLAAMS
DANSARCHIEF

*

VLAAMS
VENDELARCHIEF

*

STREEKDRACHTEN
COMMISSIE

JAARGANG 41
NUMMER 2
JUNI 2017

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
VOOR DE STUDIE EN DE VERSPREIDING VAN DE
VLAAMSE VOLKSCULTUUR
Afgiftekantoor Lokeren 1 - P 706365

EDITORIAAL

Dansen en Gezondheid

Zondag 23 april jl. was het weerom Erfgoeddag. Het thema werd vervat in één eenvoudig woord: ZORG. Erfgoeddagen werpen licht op de geschiedenis. Geschiedenis brengt ons bij het heden. We gaan nader in op enkele aspecten van de huidige gezondheidszorg. We komen uiteindelijk terecht bij de dans als activiteit om onze gezondheid te bevorderen.

Het is in het leven zoveel beter te geven dan te moeten krijgen. Dat geldt des te meer voor zorg. De geschiedenis leert ons dat het flink uit de hand kan lopen. Het Erfgoedhuis in Kortenberg gaf een verdienstelijke brochure uit als begeleiding bij de tentoonstelling opgezet ter gelegenheid van de Erfgoeddag. Een historische benadering van epidemieën was een van de sub-thema's van de tentoonstelling, naast volksgeneeskunde, geneeskunde en gezondheidsleer. Zorg, gebrek aan zorg, of gewoon de onmogelijkheid om – bij gebrek aan voldoende kennis – de gepaste zorg te verlenen, kan een wending geven aan het wereldgebeuren. Nemen we de Spaanse griep als voorbeeld. De Verenigde Staten van Amerika komen de geallieerden een handje toesteken aan het Europees front tijdens Wereldoorlog I (WO I). Vermoedelijk brengen Amerikaanse soldaten het H1N1⁽¹⁾ griepvirus mee van over de Atlantische Oceaan. Het virus verspreidt zich snel aan beide zijden van het front. Hoge koorts, uitputting en uiteindelijk falen van de longfunctie zorgt voor een stijgende mortaliteit. Deze griep krijgt verkeerdelijk de naam Spaanse griep, omdat de eerste rapporten van dodelijke afloop uit het neutrale Spanje kwamen. Spanje moest zich immers niets aantrekken van perscensuur. Noch bij de geallieerden, noch bij de Duitse troepen mocht melding gemaakt worden van deze doder. Het had immers aanzien kunnen worden als een verminderde slagkracht. Naar schatting 46% van de Amerikaanse doden tijdens WO I moest in de Spaanse griep zijn meerdere erkennen. Wellicht heeft de Spaanse griep bijgedragen tot het einde van WO I. De naar huis teruggekeerde soldaten verspreidden het virus verder. De jongste schattingen spreken over 15 tot 20 miljoen doden. We mogen

(1) H = Hemagglutinine ; N = Neuraminidase

terecht het begrip pandemie gebruiken, want 20% van de toenmalige wereldbevolking geraakte besmet⁽²⁾.

Deskundigen waarschuwen ons voor een nieuwe virusstam die circuleert in China. Het gaat over het vogelgriepstype H7N9. Overdracht naar de mens werd gemeld, met een mortaliteit van 41%. En die vogelgriep is lang niet de enige bedreiging. Cholera blijft gelukkig nog uit de buurt. Deze bacteriële infectie doodt ongeveer 50% van de zieken. Een behandeling met antibiotica is mogelijk, maar die antibiotica moeten voorradig zijn in de ontwikkelingslanden of vluchtelingenkampen waar de ziekte zich manifesteert door gebrekkige hygiëne. Het Ebolavirus hangt ons nog steeds boven het hoofd: een mortaliteit van 90% en nog steeds geen doeltreffende behandeling. Het perspectief voor HIV-patiënten is wat dat betreft een stuk beter. Dank zij intensief onderzoek werden nieuwe behandelingen op punt gesteld, met herstel van een quasi normale levensverwachting, op voorwaarde dat de behandeling betaalbaar blijft⁽³⁾.

Maar er zijn nog andere bedreigingen. Recente ervaringen met de kernramp in Fukushima leren ons hoe broos een verankering in (valse) zekerheden kan zijn. Indien er zich in ons land of aan onze landsgrenzen een kernramp voordoet, zitten we op slag met enkele honderdduizenden vluchtelingen, van wie het grootste deel hun huis niet meer zal betreden in dit leven. De minder jonge generatie (40 +) heeft meer overlevingskansen dan wie jonger is dan 40 jaar. Deze laatsten hebben wel baat bij jodiumpillen⁽⁴⁾.

In het dierenrijk lijkt het zorgmodel eenvoudiger dan bij de mens. We hadden de voorbije maand merels op bezoek. Ze nestelden onder ons afdak op het terras. Zonder zich veel van de onmiddellijke menselijke nabijheid aan te trekken, broedde moeder merel haar eitjes uit. In de snikhete voorbije weken bleven moeder en vader merel hun kleintjes koesteren, wars van alle menselijke aanwezigheid. Ondertussen zijn de jonge merels uitgevlogen, op weg naar volwassenheid (zie afbeeldingen 1 en 2).

(2) Anonymus. Van volksgeneeskunde naar geneeskunde in de fusie Kortenbergh. Brochure bij de erfgoeddag over zorg op 23 april 2017. Deze brochure is verkrijgbaar op eenvoudige vraag via www.instituutvlaamsevolkskunst.be

(3) Walsh B. Warning: we are not ready for the next pandemic. Time Magazine 2017; May 15: pp. 24-31.

(4) Hoge Gezondheidsraad. Nucleaire ongevallen, leefmilieu en gezondheid in het post-Fukushima tijdperk. Publicatie van de Hoge Gezondheidsraad 9275.

*Afbeelding 1: piepjonge merels
onder de hoede van moeder-
merel.*

*Afbeelding 2: jonge merels klaar
om uit te vliegen.*

Wat zorg voor mensen betreft, zien we op dit eigenste ogenblik een intensief spanningsveld tussen distributie en zorg, tussen materiële en menselijke factoren. Patiënten gaan om hun geneesmiddelen in Nederland, omdat die daar (soms) goedkoper zijn. Diverse spelers in het veld proberen mekaar de loef af te steken met allerlei condities. Eén constante overweegt: hoe meer we kopen, hoe beter. Ter gelegenheid van de Erfgoeddag over zorg, vroegen we als IVV aandacht voor de mens als belangrijkste factor: de ene mens als remedie voor de andere die zorg nodig heeft⁽⁵⁾.

We kunnen ons afvragen hoe we - behorend tot de volkskunst minnende gemeenschap – kunnen bijdragen aan zorg. We zitten in ieder geval goed wat de rol van de mens betreft. Volkskunst beoefenen we immers stevast in een levende gemeenschap. Mogelijks is dat een belangrijke factor in het gezond zijn en blijven. Liever dan doemdenken en wars van alle commerciële inmenging, schept vreugdevolle ontspanning gezondheidsperspectief.

(5) Erfgoeddag 2017: Zorg –Dodoens en Apotheker. <http://www.instituutvlaamsevolkskunst.be/erfgoeddag2017-GL>

Hart- en vaatziekten zijn nog steeds de hoofdoorzaak van mortaliteit. Ze kunnen bovendien voor een belangrijke invaliditeit zorgen. Een internationale publicatie ging na in hoeverre dansen bevorderend werkt op de gezondheid van hart en bloedvaten⁽⁶⁾. We weten het al langer: enerzijds werkt beweging preventief als bescherming tegen hartinfarct en zelfs tegen de ziekte van Alzheimer. Anderzijds ervaren we dat er nog steeds een grote kloof bestaat tussen wens en werkelijkheid. Het komt er dus op aan een vorm van beweging na te streven waarvan de drempel niet te hoog ligt. Dansen blijkt zeker zinvol.

Figuur 3: Fred Astaire en Ginger Rogers in volle actie

(6) Rodrigues-Krause J, Bouffleur Farinha J, Krause M, Álvaro Reischak-Oliveira. Effect of dance-interventions on cardiovascular risk with ageing: systematic review and meta-analysis. *Complementary Therapies in Medicine* 2016; 29: 16-28.

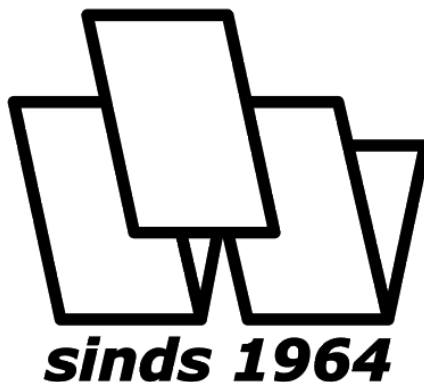
De onderzochte patiënten waren tussen 58 en 72 jaar jong, 377 in totaal. Ze hadden een uiteenlopende voorgeschiedenis: ofwel geen complicaties, ofwel een gebrekkige hartfunctie (= hartfalen), ofwel problemen met cholesterol. Ze dansten gemiddeld drie keer per week gedurende 40 tot 60 minuten. Ze werden gedurende 8 weken tot 8 maanden opgevolgd en vergeleken met niet-dansers.

Wat bracht al dat dansen uiteindelijk teweeg? Vooreerst een beter gebruik van zuurstof, door een rendabeler ademhaling. Ten tweede: een gunstige evolutie van de vetten in het bloed: HDL of de 'goede' cholesterol steeg, terwijl triglyceriden daalden. Ten derde: dans blijkt evenwaardig aan andere vormen van geregelde beweging. Ten vierde: van dansen vermageren we (jammer genoeg) niet. De auteurs zien nochtans in dans een laagdrempelige vorm van fysieke inspanning. Dansen heeft bovendien het voordeel van minder leeftijdsgebonden te zijn. Dansen vraagt ook een intellectueel engagement en coördinatie met de begeleidende muziek. Wanneer we samen met een partner of een groep dansen, ervaren we bovendien een vorm van harmonie. Over de weldoende invloed van harmonie hadden we het al in een vorig editoriaal⁽⁷⁾.

Dus: (volks)dansen als middel om gezond te blijven of (cardiovasculaire) accidenten te vermijden! We hoeven daarvoor echt geen Fred Astaire of Ginger Rogers te zijn (afbeelding 3).

Gert Laekeman

Voorzitter IVV

(7) Laekeman G. Harmonie als filosofie. Volkskunst 2017; 41 (1): 1-4.

PUBLICATIES

Speciale acties boeken

Vanaf januari 2017 startten we een speciale actie rond de boeken 'Van hoed tot ondergoed' en 'Het Vliegende Vendel'.

Actie 1: Gratis boek

Aan alle volksdans-, vendel en volksmuziekgroepen met een webabonnement, schenken we een exemplaar van deze boeken voor gebruik als relatiegeschenk bij buitenlandse reizen !

Bel of e-mail onze secretaris (zie colofon) of surf naar

www.instituutvlaamsevolkskunst.be/aanvraag-boek-geschenk

Actie 2: Het Vliegende Vendel

Geschenktip: Geef je leden een origineel geschenk voor hun verjaardag, lente- of communiefeest:

- Bij aankoop van 5 exemplaren betaal je slechts 7,50 euro per stuk
- vanaf 10 exemplaren halveren we de prijs naar 5,00 euro per stuk

Bundelprijs Streekdrachten

Zolang de voorraad strekt, blijft ook de bundelprijs van beide boeken over streekdrachten van kracht.

Beide boeken over streekdrachten in één pakket
€ 47,50

Oproep voor documentatie

W.O.I, een kruispunt in het alledaagse leven of de samenleving in Vlaanderen in verandering

1918 betekende het einde van W.O.I. De wereld was sterk veranderd, ook in Vlaanderen.

Een goede reden voor het IVV om aan een nieuwe uitgave te denken. Onder de leiding van Dr. Hist. Henri Vannoppen beschrijven 5 auteurs in 16 hoofdstukken de belangrijkste veranderingen in de volkscultuur.

Om dit werk zo volledig mogelijk te maken en de 5 Vlaamse provincies en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest aan bod te laten komen, doen we een beroep op jullie: heb je materiaal en foto's i.v.m. deze onderwerpen vragen we contact op te nemen met Henri Vannoppen. De coördinaten vinden jullie op het einde van dit artikel.

De volgende hoofdstukken komen aan bod:

1. Een wereld in verandering, ook in Vlaanderen (1890-1930)

De demografische, economische, sociale, politieke, militaire, culturele en levensbeschouwelijke veranderingen voor en na de Duitse bezetting.

2. Streekdrachten en de mannenmode

De fuik en de faas, het herenkostuum, de bretellen, het vals hemd, de vadermoorder, de hoge hoed, de bolhoed, de canotier, de zakhorloge tegenover de pet, de broekriem, de molières, de sportkledij en de Engelse en Amerikaanse invloeden.

3. Streekdrachten en de vrouwenmode

De pijpjesmuts, het kappetje, kap en neusdoek, de crinoline, de tweede tournure, de wespentaille, het corset tegenover de reformkledij, de anti-corsetbeweging, de 'roaring twenties', de pothoed, de vleeskleurige kousen en de 'poudre de riz'.

4. Haartooi

De snor en de barbier tegenover het gladgeschoren gelaat naar Amerikaans voorbeeld, de gilettehouder en de brillantine bij de man. De sierkrullen, het opgestoken haar en het haar in de scheiding tegenover het haar à la garçonne, de permanent, de 'mise en plis' en het kapsalon bij de vrouw.

5. Voeding

Het bakhuis en de vleeskuip, wit brood en roggebrood, 'heef', biergist en droge gist, liesvet, kramiek, fruit- en kaastaarten, gewonnen brood of 'pain perdu', bodding en 'broektessen', 'stoemp', 'kazakken', frites, de hiërarchie van het vlees, 'Congelees vlees' ('viande congelé') onder W.O.I, witte en zwarte pensen met foelie en pensenkruid, geperste kop en kipkap, ossentong, Frans haantje, schol, stokvis en bakvis voor de minder begoeden, tong, zalm en tarbot voor de rijken, mosselen en oesters, en feesteten.

6. Volksdans

Kadril, polka, marzurka, wals en 'carnet de bal' of balboekje vervangen door modedansen zoals charleston, two step en fox-trot.

7. Volksmuziek

Van de volkszanger op de markt tot radio-en filmmuziek.

8. Instrumenten

De doedelzak, de viool, de accordeon, het spelemansorkest vervangen door de 'jazz'.

9. Vendelen

De Leefdaalse en de Brechtse reeks, vendelen bij schuttersgilden, bij jeugdverenigingen en bij volkskunstgroepen.

10. De Kerstboom in opmars

Het kerstblok, maretak en hulst, de kerststal, het wassen Kindje Jezus, de kerstboom bij de Duitse handelaars voor 1914 en bij de Duitse soldaten in W.O.I, van patacon tot cougnou, de kerststronk, de kerstzwaan en de kerstkalkoen, kerstwensen, kerstzingen en de Middernachtmis.

11. De Nieuwjaarsbrief

Oudejaarsavond, Nieuwjaarsbrieven en de scholen, Nieuwjaarsbrieven van krijgsgevangenen en van hun kinderen in W.O.I, Nieuwjaarswensen, Nieuwjaarskaarten, Nieuwjaarzingen, boekweitkoeken met Nieuwjaar en peperkoek als Nieuwjaarsgeschenk.

12. Van ‘Peke Greef’ (Graaf van Halfvasten) en Sint-Maarten naar Sint-Nicolaas:

Laetare of halfvasten, het mandje en de koeken met Greef, de roede voor de stoute kinderen, de uitgeholde biet, zingen voor Greef, Greeffeesten, Sint-Maartensvuren, Sint-Maartenzingen, de legenden van Sint-Nicolaas, Bari en Sint-Niklaas in de Bon Marché.

13. De nalaat (na-oogstfeesten) verdween

Het koekenfeest van Hendrik Conscience, de uitlaatklep voor de landarbeiders bij de aardappeloogst, een goed diner, ‘stoemen ambacht’, ‘schoenke slef’, bal, ‘kassaut’ of pannenkoeken met spek, revival in de volksdanswereld en de nalaat van het witloof.

14. Kermissen, volksspelen en sport moderniseren

Winter-en zomerkermissen, de kermis als de huwelijksmarkt, verzet van wereldlijke en geestelijke overheden tegen de kermissen, de kermisprocessie, het kermisdiner, de ‘kremer’ en de foor, danszalen, danstenten, spiegeltenten, het kermisbal, één pint en twee zakdoeken, geen vreemde vrijers op de kermis, kermiskoersen en vrouwkensdag.

Volksspelen in ‘Belgium the Glorious’ in W.O.I., hanenkappen, ganzenkappen, ringsteken te paard, per koets en met de fiets, waterbaksteken en meiboomplanting.

Schuttersgilden, staande wippen, liggende wippen, doelmaatschappijen, kegelbanen, struifspel, voetbal van elitair naar populair, ‘coureurs’ en ‘Flandriens’, sportbladen, velodrooms, paardenkoersen, tennisvelden, biljart, verzuilde turners en duivensport

15. ‘Befjagen’ of charivari

Volksggericht, ketelmuziek, omstandigheden en procedure van het befjagen, de pop of de ‘makke’, de ‘haagweduwe’ of de bedrogen dochter, bedrogen soldaten in W.O.I., geen befjagen bij notabelen en politiereglementen tegen charivari.

16. De Spaanse griep in 1918-1919, één van de drie grootste epidemieën uit de wereldgeschiedenis:

Ontstaan in de V.S. of bij Chinese arbeiders, griep in Spanje, koning Alfonso XIII gered door een fles Bacardi-rum, Frans Teugels gered door een fles jenever, symptomen van de Spaanse griep, de 'Vlaamse Koorts', mislukt Ludendorffoffensief, luitenant-generaal Wielemans stierf aan Spaanse griep, soldaten sneuvelen niet maar sterven aan 'broncho pneumonie gripale' en een pandemie na de Wapenstilstand van 1918.

*Gegevens kunnen bezorgd worden aan Dr. Hist. Henri Vannoppen,
Leuvensesteenweg 839 te 3071 Erps-Kwerps*

Tel. 02/759.61.19

e-mail: henri.vannoppen@telenet.be

Grote bestanden kunnen ook opgeladen worden via

<https://dbinbox.com/ivv-1918>

INTERVIEW

Van de volksmuziek naar het podium van de Koningin Elisabethwedstrijd

Wat is er elitair? Klassieke muziek of volksmuziek.

Een gesprek met Annick Desair.

Op het ogenblik dat ik dit schrijf, is de 'Koningin Elisabethwedstrijd', voor het eerst voor cellisten, in een beslissend stadium getreden. Deze vermaarde, veeleisende wedstrijd wil veelbelovende jonge musici helpen een internationale carrière te beginnen, door hun talent met een groot en enthousiast publiek te delen.

Zeker twee leden van onze volksdansgroepen hadden enkele jaren geleden de kans hieraan deel te nemen.

Er was Anneke Luyten uit Westerlo en... Annick Desair uit Leuven.

Annick speelde viool bij Reuzegom maar nam als 'lyrisch-dramatische sopraan' deel aan de zangwedstrijd. Volkskunst en klassieke muziek op topniveau... een ideale basis voor een interessant gesprek.

Annick ontvangt me in haar gezellige woning. Het brede raam in de woonkamer geeft uitzicht op de Abdij van 't Park in Heverlee. Rustig gelegen tussen de velden, een oase van kalmte op wandelafstand van hartje Leuven.

De abdij wordt op het ogenblik gerestaureerd. Zo kunnen we ons misschien het pionierswerk van de monniken een beetje voorstellen: zij ontgonnen waarschijnlijk de bossen, legden vijvers aan, leerden de boeren landbouw en veeteelt, zij onderwezen. 'Onder de kromstaf is het goed te leven' beweert een oud gezegde. Waarschijnlijk waren er onder de monniken dichters, schilders, zangers, muzikanten... In die omgeving bracht Annick haar jeugd door en woont ze ook nu weer na een korte

verhuis naar het Aalsterse. De ideale plek om haar muzikale talenten te ontwikkelen?

Haar eerste muziek- en zanglessen volgde ze aan het Stedelijk Conservatorium in Leuven. Ze zat toen nog in 'de middelbare' waar ze bevriend was met Tinneke en Katty die haar overtuigden naar Reuzegom te komen 'om te dansen'. Dat was op het einde van het schooljaar toen de groep in volle repetitie was voor een buitenlandse reis. Niet de ideale periode om de eerste danspassen te zetten. De dansvloer werd dan ook vlug ingeruild voor de muziek. Zij speelde immers viool. Zweden, Denemarken, Engeland, Verenigde Staten maakten kennis met haar spel.

Ondertussen zette zij haar studies notenleer, harmonie en zang voort aan het Lemmensinstituut in Leuven en trok ze naar Gent. In Leuven kwamen vooral de liederen en oratoria aan bod. In Gent de opera.

Toen ze nadien in Londen een masterclass volgde bij de Chinese Loh Siew Tuan was deze zo onder de indruk van Annick's stem dat ze haar aanraade om zich in te schrijven voor de Koningin Elizabethwedstrijd.

Deze wedstrijd maakte een enorme indruk en heeft haar leven meerdere jaren beïnvloed. Het moet een cultuurschok geweest zijn in het elitaire, hautaine, adellijke Brussel geworpen te worden samen met zangers van over de ganse wereld. Haar eerste kennismaking was onthutsend. Zij gaf ondertussen les aan 'lerarenopleiding' in Leuven en ging rechtstreeks van haar werk naar de villa waar de eerste kennismaking met deelnemers, organisatoren en sponsors plaats vond. Geen enkele van die aanwezigen moest die dag werken en iedereen had dus voldoende tijd om een 'sjeke' avondkledij aan te trekken. Annick niet. Van een ophefmakend debuut gesproken!

Vanaf dan dook het elitaire element regelmatig op in het gesprek. Is klassieke muziek elitair? Is volksmuziek elitair? Absurd eigenlijk, zegt Annick. Beide vormen handelen over dezelfde thema's: liefde, ontrouw, passie, vreugde, verdriet... thematisch is er vrijwel geen verschil. Ze handelen over de basisgevoelens en de dagdagelijkse beslommeringen, over wat mensen bezighoudt. Ieder van hen doet het in zijn lokale stijl. Zo zijn de liefdesontboezemingen misschien heel hoofs in de opera, terwijl de eenvoudige volksliedjes zich meestal niet aan de hoven afspelen maar wel op de plaatsen waar de gewone mens leeft. In beide gevallen zijn ze duidelijk niet platonisch, maar laten ze weinig aan de verbeelding over.

Genieten van al die soorten muziek wil iedereen. Maar volgens Annick is er een levensgroot verschil tussen de benaderingen van concerten en

wedstrijden. Zowel in de volksmuziek als in een opvoering van liederen bijvoorbeeld, is het belangrijkste dat de musici het publiek bekoren en niet de pers of de jury. Deze vrije, gevoelige benaderingen mist men in wedstrijden zoals de Koningin Elizabethwedstrijd. Hier moet de muzikant zich inleven in wat iemand anders denkt: de toondichter, de jury... Zou dit de reden zijn waarom het publiek het dikwijls niet eens is met de beslissingen van de jury?

Wat haar minder bevalt, is de concurrentie die er in de professionele zangwereld bestaat. Dat was ook al zo in de Koningin Elizabethwedstrijd. Keihard is die concurrentie. Het was een schok voor haar vast te stellen hoe vooral de muzikanten uit het Oostblok praktisch 'met de zweep' gedrild en begeleid werden. Hier geen olympische gedachte: deelnemen is belangrijker dan winnen. 'Geef mij maar de sfeer die ik ken bij de volksmuziek: Hier geen concurrentie, hier wil men samen gezellig muziek maken' droomt ze luidop.

Volksmuziek en klassieke muziek, het zijn termen die, zoals reeds gezegd, in de grond gaan over dezelfde thema's. Maar verschillende mensen geven er verschillende interpretaties en benaderingen aan. Dit is een van Annick's stokpaardjes. Wat is het belangrijkste? Eerst alles van de notenleer goed beheersen en pas later een instrument bespelen ofwel eerst goed naar liederen luisteren, ze proberen na te spelen en er dan een eigen persoonlijke toets aan te geven.

Annick opteert voor de tweede benadering. Muzikanten die zuiver technisch de muziek volgen, spelen dikwijls zonder gevoel. 'De muzieknotaties zijn eigenlijk zeer laat gekomen' staft ze haar stelling. 'In het Antwerps Liedboek bijvoorbeeld ontbreekt de muziek waarop de teksten gezongen werden. De melodieën waren populair en verondersteld gekend te zijn, zodat het niet nodig was er de muziek bij te zetten'.

Al geraakte Annick niet door de voorronde van de Elizabethwedstrijd, toch heeft ze, naast haar werk als lector muziek aan UC Leuven-Limburg, groep Lerarenopleiding, een mooie professionele carrière bij elkaar gezongen. Zij werkte mee aan de creatie 'Mirjam' van Kurt Bikkembergs. Ze vertolkte de rol van Galathea in de opera 'Acis and Galathea' van G.F. Haendel. Zij was halve finaliste in de internationale Zangwedstrijd van Verviers, zij werd de derde finaliste in de 'Lions European Musical Competition' en in 2010 nam ze deel aan de internationale Brahmscompetitie in Oostenrijk waar zij halve finaliste werd. Zij is stemcoach van verschillende koren en was vorige maand nog te beluisteren in 'Ein Deutsches Requiem' van Johannes Brahms. Zij hield van dit oratorium: spiritueel iets groots,

gesteund en begeleid door een groot koor en een uitgebreid orkest. Dat geeft een kick!

En de volksmuziek dan? Die mist ze, al treedt ze wel regelmatig op met Jan en Alleman. Ze bespeelde ook een tijdje de Schotse doedelzak. Tijdens haar lessen tracht ze voor zichzelf deze leegte te vullen door haar studenten de oude Vlaamse liedjes te leren die nu volledig in de vergetelheid geraken. Bijna niemand kent ze nog.

Vorig jaar speelde Annick nog eens samen met alle muzikanten van Reuzegom op de uitvaartplechtigheid van Dree Pauwels.

Ze wordt trouwens veel gevraagd om deze vieringen op te luisteren. Of dat niet triestig is? Absoluut niet zegt ze. Een mooi lied is het laatste dat je iemand bij zijn afscheid kan meegeven. En je geeft er de mensen die achterblijven een gebaar van troost mee.

Ze zingt ook graag op bruiloften. Ik herinner me nog zeer goed het 'Ave Maria' tijdens de huwelijksmis van mijn dochter Mieke met Bart. Mieke van Reuzegom, Bart van 't Havermeuleke. Ontroerend mooi.

Ik probeer als einde van dit interview een resumé van ons gesprek te maken: de meest voor de hand liggende reden om muziek te maken: men kan het niet laten omdat het zo gezellig en passionerend kan zijn. Gezellig en passionerend, dat is het zeker wanneer ze samen zingt met haar man Frank, een begenadigd tenor.

Johan Lambrechts

WERKING IVV

7 nieuwe ereleden

Zaterdag 22 april 2017. We zijn in het WZC De Muze in Muizen nabij Mechelen, de woonplaats van Renaat Van Overbeke.

We zijn er samen om in de intieme familiekring zeven verdienstelijke leden van het eerste decenium van het IVV te viëren en als erelid op te nemen. Sus Geens, erevoorzitter sinds 2000, krijgt gezelschap van vrienden 'van het eerste uur'. Twee van hen zijn jammer genoeg niet meer bij ons: Adriaan Claeys (+2002) en Dree Pauwels (+ 2016).

Een woonzorgscentrum? Is dat wel een ideale plaats voor een organisatie die zich actief probeert te verzetten tegen de oubollige naam van volkskunst?

'In onze Westerse cultuur misschien niet' zei Gert in zijn verwelkoming. Hij verwees naar andere culturen waar men wel eerbied heeft voor 'un vieux'. Het was een knipoog naar Andrea en Lieve die in Congo aan den lijve ondervonden dat de benaming 'vieux' een bijzondere betekenis

22 april 2017 - staand (vlnr) : Andrea Sterck, Anne en Gerda
 Claeys (dochters van wijlen Adriaan Claeys) Luce Pipar
 (echtgenote van wijlen Dree Pauwels) Etienne Vankeirsbilck -
 zittend (vlnr): Marc De Maertelaere en Renaat Van Overbeke (en
 achterkleinzoon Juul) - Foto: Koenraad Augustyniak

heeft. 'Il est un vieux' wil zoveel zeggen als: dit is een respectabele persoon. Leeftijd en wijsheid gaan er immers samen en bepalen de omgangsvormen in een zwarte Afrikaanse gemeenschap.

Bovendien heeft de naam van het WZC een mooie, symbolische, actieve naam: de Muze. In de Griekse mythologie waren de negen muzen de godinnen van kunst en wetenschap en stelden zij de inspiratie voor. Gans de geschiedenis door, van Homeros over Shakespeare tot nu toe blijven we de muzen als inspiratiebron aanroepen.

In de woonzorgcentra tracht men ook nu 'les vieux' actief bezig te houden met de werkterreinen van de oude muzen: muziek, dans, beweging... Ideale middelen om de strijd tegen de vereenzaming te winnen en om de oude bewoners te tonen en te overtuigen dat hun leven nog zin heeft, dat ze nog veel kunnen betekenen voor hun medebewoners, familieleden en personeel. Muziek, dans, beweging...Laat dat nu ook juist de terreinen zijn waar onze gevierden actief mee bezig waren (en zijn).

Actief bezig blijven ... Dat deden ze allemaal. Ik gebruik de woorden van Gert in zijn laudatio:

Het is duidelijk: het jonge Vlaams Dansarchief mag aanzien worden, eerder als een werkwoord dan wel als een organisatie. De indrukwekkende productie van dansmateriaal kon enkel tot stand komen door de belangeloze samenwerking van reuzekabouters. Mensen die vastbesloten waren om Vlaanderen op de wereldkaart te zetten. De uitgaven van dans- en vendelbundels zouden er niet gekomen zijn zonder de alomtegenwoordigheid van onze Erevoorzitter Frans Geens. We mochten Sus uitgebreid huldigen ter gelegenheid van zijn 75 jaar. Sus bleef doordrongen van Vlaamse Volkskunst tot bij zijn overlijden vier jaar geleden.

Maar Sus zou niet in staat geweest zijn zoveel te realiseren, zonder die medewerkers van het eerste uur. Vandaag willen we die medewerkers, in levenden lijve of postuum, huldigen en officieel de titel van ereleden verlenen.

Uiteraard zijn er – naast de schitterende mensen die vandaag gehuldigd worden – nog vele verdienstelijke medewerkers binnen IVV. Wij willen vandaag wel speciaal deze leden huldigen met een rijk verleden, zowel kwalitatief als kwantitatief. Ze zagen allen het levenslicht in het interbellum, niet zo lang na de eerste wereldbrand.

Hieronder laten we ze allen even de revue passeren.

*Renaat Van Overbeke - Andrea Sterck - Marc De Maertelaere
Foto: Jan De Maertelaere*

Adriaan Claeys

Zijn opleiding als uurwerkmaker vereiste een hardnekkige precisie. Deze precisie streefde hij na in zijn hobby: de volksdans.

Hij stond mee aan de wieg van de volksdansgroep 'die Blidscap' en hij reisde meer dan 50 jaar samen met zijn echtgenote Wim (Wilhelmina) heel Vlaanderen af om met kennis van zaken dansen aan te leren. Wim begeleidde hem hierbij op de piano.

Aanvankelijk was Adriaan vooral actief in VVKB. Eens het Vlaams Dansarchief een feit was, werd hij een trouwe en plichtsbewuste medewerker voor wie geen inspanning te veel was om – streng maar rechtvaardig – de goede boodschap over te brengen. 'Dansen uit Hoogstraten' was de eerste uitgave waaraan Adriaan meewerkte.

Adriaan heeft ons al geruime tijd verlaten, maar zijn dochters Gerda en Anne namen blij en fier de oorkonde in ontvangst.

Marc De Maertelaere

Marc's levenslang pleiten voor kwaliteit en zijn dansstijl zijn nog altijd befaamd in Vlaanderen. Hij hechtte vooral belang aan de hoffelijkheid tegenover de danspartner.

In zijn eis voor kwaliteit liet hij ruimte voor interpretatie zolang de eigenheid van de dans bewaard bleef.

Ik herinner me nog zeer goed het interview dat ik enkele jaren geleden met Marc had voor 'Volkskunst' en waarin hij het had over de beginperiode van het Dansarchief: 'Zij zetten de speurtocht in naar sporen van vroegere danstradities en dansen. Marc hield zich echter niet bezig met het "veldwerk", maar hij gaf door "wat hij kon en wat hij had, waar hij absoluut zeker van was". Het is niet te verbazen dat in deze speurtocht de ideeën van al die sterke persoonlijkheden al eens met mekaar in botsing kwamen en dat men moest zoeken naar een compromis. Jonge mensen accepteerden sommige houdingen en bewegingen van die dansen niet. Men kan niet verlangen dat zij plezier konden vinden in een dans die door Louis Doms "op een bepaald moment van een bepaalde tijd bij oude mensen" opgetekend werd. Zij wilden dansen vlotter maken. Anderen wilden dan weer de exacte vroegere uitvoering.

Het compromis werd gevonden in het archiefwerk. Door het opzoeken en verzamelen van Vlaamse volksdansen zullen de latere generaties altijd een bron vinden waarop ze kunnen terugvallen. Zo geraakte een schat van oud dansmateriaal verspreid over de honderden volkskunstgroepen en gilden die Vlaanderen nu rijk is.'

Als ondernemer bleef Marc in de sfeer van volkskunst en volkscultuur: hij zette de vervaardiging van kantklosjes op de wereldkaart. Vlaamse kunst wereldwijd bekend maken: dat verdient een dikke proficiat!

Het bedrijf dat hij koesterde wordt nu verdergezet door zoon Jan.

Dree Pauwels

'Pa Dree' is van al deze ereleden de man die ik het beste kende en die mij meer dan 50 jaar beïnvloed geeft. Hij durfde het aan om onmiddellijk na de tweede oorlog in Leuven een volksdansgroep te stichten en ook om, ter gelegenheid van de werelddtentoonstelling in 1958, met een volledig Vlaams programma in Brussel op te treden.

In Leuven is hij onvermijdelijk verbonden met zijn 'fleukke' en met de Paasfeesten. Maar hij betekende voor de Vlaamse volkskunst heel wat meer. Hij diende het aan om het repertoire van Reuzegom om te schakelen van het Duitse, Scandinavische of Engelse naar een vooral Vlaams programma.

Ongeveer een jaar geleden namen we afscheid van hem. Maar zijn geest blijft nog steeds doorleven in de familie waar kleinzoon Geert de fakkel even enthousiast overgenomen heeft.

Zijn echtgenote, Ma Luce, stelde zelfs een reis naar Frankrijk met enkele dagen uit om in Muizen aanwezig te kunnen zijn.

Andrea Sterck

Mijn echtgenote Cécile maakte ongeveer 50 jaar geleden, voor de eerste keer kennis met Andrea. Als lid van Reuzegom mocht zij naar Schoten om de fameuze 'Kadril van Achtel' te gaan leren. Zij maakte er toen kennis met Andrea's karakter: 'de puntjes op de i'. Net zoals onze andere ereleden streed ze tegen vervlakking en wou ze steeds een perfecte afwerking. Wat op het podium komt, moet afgewerkt zijn.

Andrea was bovendien het perfecte contact met het gildewezen. Zij kent het gildewezen door en door, was lesgever in verschillende – voornamelijk Kempense – gilden en jureerde tevens tijdens de jaarlijkse gildefeesten van de Hoge Gilderaad der Kempen

Andrea's naam kwam ik zelfs tegen in de 'Annales du Comité de Flandre en France', het pas uitgegeven jaarboek van 1916. Zij wordt er vermeld als lesgeefster bij 'journées de stages' in Frans Vlaanderen. Maar zij is niet de enige Vlaming die erin vermeld wordt. Adriaan Claeys, Etienne Vankeirsbilck, Nora Vande Voorde, Renaat Van Craenenbroeck en André De Bra worden hierin ook vermeld.

Andrea maakte in 1956 een eindwerk over volksdansen. Haar besluit, nu nog zo brandend actueel: "Daarbij zou bij demonstraties vooral de nadruk moeten gelegd worden op het feit dat gilden en volkskunstgroepen geen folkloristische groepen zijn, maar levende en opvoedende ontspanningsvormen met een actief leven".

Is dat ook niet ons aller wens?

Gilberte Van Espen

Enkele weken geleden had ik het geluk Gilberte te mogen interviewen voor deze Volkskunst. Haar enthousiasme zindert nog altijd na. Zij was actief in het Brusselse en reisde voor IVV gans Vlaanderen rond om als dansleider de uitgegeven dansen aan te leren. Zij was een brug tussen de verschillende volksdansfederaties, een eigenschap aan weinigen gegeven.

Gezondheidsproblemen beletten Gilberte aanwezig te zijn op deze viering. Hopelijk blijft ze haar positieve ingesteldheid nog lang behouden.

Spoedig herstel, Gilberte! Wij brengen de oorkonde naar Sterrebeek.

Etienne Vankeirsbilck

Etienne behoort tot de pioniers als stichtend lid van het IVV, maar hij is meer dan een stichtend lid.

‘West-Vlaanderen zendt zijn zonen uit’ zou je kunnen zeggen. Hij is, ook door zijn arbeid in het IOV, ons contactpunt in een internationaal netwerk dat zich van China tot de Verenigde Staten en Brazilië uitstrekt.

In het volkskundemuseum van Baoshan nabij Shanghai is er een zaal genoemd naar Etienne. Door zijn materiële schenkingen aan het Museum aldaar, verzekerde hij Vlaanderens permanente aanwezigheid in Shanghai.

*Etienne Vankeirsbilck
Foto: Hugo Bulterijst*

Etienne werkte binnen het IVV mee aan publicaties van authentieke dansen en engageerde zich eveneens in de werkgroep Streekdrachten waar hij essentiële bijdragen leverde in de twee monumentale boeken over streekdrachten in Vlaanderen.

Binnenkort bezoek ik met Etienne Frans-Vlaanderen om er kennis te maken met de volkscultuur van daar en met enkele echte ‘Flandriens’. Ik kijk er al naar uit.

Renaat Van Overbeke

Renaat Van Overbeke is onze zevende laureaat. Hij was de eerste ‘Flandrien’ die ik voor Volkskunst mocht interviewen en hij sprak toen heel geestdriftig over het moeilijke veldwerk en de wetenschappelijke waarde ervan: ‘Louis Doms en Suske Schellens waren de eerste voornaamste informatiebron. Al wat Louis over Achel en Hoogstraten vertelde, werd letterlijk overgenomen. Idem met het Westerlo van Sus Schellens. Maar was dat allemaal historisch correct? “Daar heb ik mijn twijfels over. Er stond immers bijna niets op papier, dansen en muziek werden mondeling overgeleverd. En dat was zeker zo met wat andere “informanten” vertelden. Neem nu bijvoorbeeld Werchter. De bron was hier een oude vrouw die “vanuit haar kamer de zaal kon zien waar gedanst werd”.

Een andere Werchterse bron was de onderpastoor, want hij wist het van zijn zus-nonneke die er heel wat van wist. (Werchter schijnt een vruchtbare

bodem te zijn voor priester-volkskunstenaars: hier werd immers Jan Bols geboren).

Wetenschappelijk werk is gans wat anders! Boeiend was het wel deze methode van opzoeken, soms ook frustrerend. Hier en daar weet er wel iemand hoe sommige stukken in mekaar zaten. Maar dan werd men doorgestuurd naar iemand anders die het ooit ook meegedaan heeft... Ongelooflijk maar waar, uit dit puzzelwerk zijn er 25 dansbundels tot stand gekomen.'

Met Renaat krijgt het Vendelarchief naast al die dansers een plaatsje in de galerij van de ereleden. En je moet maar durven. Net zoals Dree Pauwels in 1945 met volksdansen begon in Leuven, gaf Renaat in 1947 – samen met Nest Van Eynde – de eerste naoorlogse vendelcursus in het domein Iepenburg in Schoten. Vendelen gebeurde toen nog met zwaar materiaal. Vlaggen uit kunstweefsel waren nog niet voorhanden, en de stokken met tegengewicht waren aangepast aan de vlaggen. Reeds in 1969 werden de eerste vendelreeksen genoteerd in Schoten. Renaat verrichte veldwerk over vendelreeksen in Brecht, Retie en Tongerlo, met het oog op het noteren van de figuren en de wijze van uitvoering.

Maar Renaat was ook een gewaardeerde dansleider tijdens diverse cursussen.

Renaat en Hilde stelden hun huis aan de Laarstraat open voor werkvergaderingen van het Vlaams Dansarchief. Ook vandaag ontvingen zij ons mee in de Muze. Gastvrijheid blijft hen kenmerken.

Het is een feit. We hebben naast een Erevoorzitter, nu ook zeven Ereleden. De oorkonden en de boeken die ze ontvingen, geven blijk van onze waardering.

Maar er is meer. Via onze samenwerking met KADOC engageren we ons om elk van deze ereleden op te nemen in de databank ODIS. Deze gegevensbank combineert personen met organisaties en feiten. Op die manier maken we van onze ereleden 'vergeet-mij-nooitjes'.

Wat ODIS is en doet, verneem je later in onze volgende Volkskunsten.

Deze viering was echter meer dan een toespraak van onze voorzitter. Er waren dranken en hapjes, Hilde Gielens speelde Vlaamse deuntjes en dansjes (wat een ontroerende Rozenwals!). Er werd gedanst, gepraat en de 'oudjes' genoten zichtbaar van het weerzien. Dat deed deugd!

Johan Lambrechts

IVV Webwinkel

Het is bijna zover... De webwinkel staat in de startblokken en zal over enkele weken beschikbaar zijn. Vanaf 1 juli 2017 surf je naar:

- <https://webwinkel.instituutvlaamsevolkskunst.be>

Beeldarchief

We hebben het eenvouding gemaakt om beelden te bezorgen. Oude of nieuwe foto's, filmpjes, documenten, illustraties, ... je kan alles eenvoudig opladen via deze link:

<https://dbinbox.com/ivv-beeldarchief>

Let bij het opladen wel op het volgende:

- naam: geef het bestand een duidelijke naam (bijv datum en initialen).
Bijvoorbeeld: 20170607_SH_Oogstfeesten2000_Foto001.png
- inhoud: voeg een tekstbestand bij (met dezelfde naam) en zet hierin bijvoorbeeld de namen van afgebeelde personen of details over de inhoud van het bestand. Bijvoorbeeld 20170607_SH_Oogstfeesten2000_Foto001.txt
- resolutie voor afbeeldingen: minstens 200, liever 300 of zelfs 600dpi.
- resolutie voor foto's: hoogste kwaliteit beschikbaar.
- formaat: zonder compressie (dus png of tiff, geen jpeg).

Alvast bedankt !

Stefaan Haesen

ADVERTENTIE

Zonder drank, genen klank!

**Halveer de calorieën, verdubbel het plezier,
met STEPA-bier!**

Suikervrij en toch lekker, met Stevia!

Limonades zonder calorieën

12 % korting voor alle volksmuzikanten!

Af te halen in 't Fabriekske, Fabriekstraat 100 te Aarschot.

Vooraf afspreken op 016-404049 of info@stepa.be

Vanaf 20 bakken gratis thuisbezorging.

Stepaja bvba, Parkbosstraat 3, 3001 Heverlee

www.stepa.be

VERSLAG

Weerom meiboomplanting in Strijtem!

Op zondag 30 april ging – na vele jaren onderbreking – weerom de meiboomplanting door in het Pajottenland, nl. in en rond het domein van GC Het Koetshuis in Strijtem-Roosdaal, een heel mooie locatie. Het Koetshuis behoorde tot 2003 tot het kasteeldomein van Strijtem. Het gemeentebestuur van Roosdaal kocht dan het gebouw en de omliggende gronden en bouwde het uit tot een gemeenschapscentrum temidden een uitgestrekt groen kader.

‘De meiboomplanting van het Pajottenland is er voor alle echte of aanverwante Pajotten die de lente voelen borrelen, voor vrije muzikanten en speelmannen, jong geweld en oude zothed, voor dansers en stille genieters’ kondigde hun folder aan. Een initiatief van Erfgoed Rausa met medewerking van verschillende jeugd- en cultuurraden, Natuurpunt en natuurlijk het Feest van de Folk!

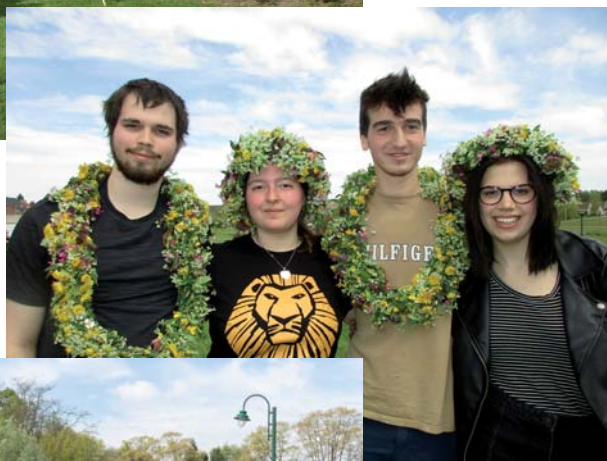

Er werd een heel mooi dagprogramma aangeboden, beginnende met een dauwwandeling. Daarna was er meiliederenzang, kransen vlechten van bloemen en kruiden, de filmvoorstelling van de meiboomplanting van 1972, volksspelen (voor alle frisse jonge vrouwen en mannen vanaf 16 jaar), kroning van de meiparen, inhalen van de mei onder een stralende zon, planten van de meiboom, winterverbranding, een rituele meidans

met de rood-witte linten gebracht door 12 vrijwillige dansers, meiboombal (Vlaamse dansen zoals Rozenwals, Kegelaar, Kolom, ... afgewisseld met folkdansen) en als slot folk met folkgroep Suskewiet.

De sfeer was heel gezellig en de meiboomplanting in een tof programma gestoken, van harte proficiat aan de organisatoren!

Machteld Van den Bossche

Een persoonlijke noot

*Ter aanvulling van dit artikel van Machteld verplaats ik mij
even 48 jaar terug in de tijd.*

Johan Lambrechts

4 mei 1969. De 17de meiboomplanting in het Pajottenland. Ik vervulde mijn 'dienstplicht' in een Leuvense kazerne en kon me dus gemakkelijk verplaatsen. Ik was afgestudeerd maar danste nog regelmatig bij de volksdansgroep van de Vlaamse studenten: de Kegelaar. Deze groep was om de een of andere reden dankzij Rob Lettens van de Hopduvel uit Asse betrokken bij de organisatie van deze meiboomplanting. (Ik ontvang trouwens via oud-kegelaars nog altijd een uitnodiging voor deze meiboomplanting).

De hoogmis lieten we voorbijgaan, maar tijdens de volksspelen werd er gestreden voor de titel van meikoning. Ik kwam in de finale waar ik het in een wedstrijdje 'elleboogdrukken' moest opnemen tegen een plaatselijke jongen van een van de aanwezige jeugdbewegingen. Omdat ik toen bij het leger was, had ik waarschijnlijk een goede fysieke conditie en haalde het moeizaam na een toch wel spannende krachtmeting.

Of ik een meikoningin mocht kiezen, weet ik niet meer. Ik denk van niet. Indien ja, zal ze zeker geen grote indruk op mij gelaten hebben.

Wat ik nog wel zeer goed weet, is dat Reuzegom ook aanwezig was. Een van de meisjes moet toen indruk gemaakt hebben. De week erop spraken we samen af, en de week daarop weer, en zo verder ... Op 1 augustus 1970 huwden Cécile en ik. We doen nu al een belofte: ter gelegenheid van de 50ste verjaardag van mijn 'koning zijn' komen we zeker naar Strijtem.

INTERNATIONAAL

UNESCO - ICH conferentie in Addis Abeba, Ethiopië

door Marcel Oelbrandt

De elfde sessie van het 'Intergouvernementeel Comité ter Vrijwaring van Immaterieel Cultureel Erfgoed van UNESCO (ICH)' vond eind november-begin december 2016 plaats in de Ethiopische hoofdstad Addis Abeba. IVV is een door UNESCO geaccrediteerde niet gouvernementele organisatie (NGO) en zond bestuurslid Marcel Oelbrandt als waarnemer naar de conferentie.

De Belgische afvaardiging telde dit jaar zeven personen en het was voor hen een bijzondere zitting want de Belgische biercultuur werd er door UNESCO tot wereld (cultureel) erfgoed verklaard, wat leidde tot een ontvangst op de Belgische Ambassade!

In de rand van de conferentie waren er ook meetings van het ICH NGO Forum. Dit Forum is een samenwerking van door UNESCO geaccrediteerde NGOs.

Lees meer:

- over deze elfde zitting van het Intergouvernementeel Comité van UNESCO: <http://www.unesco.org/culture/ich/en/news/president-mulatu-teshome-of-ethiopia-opens-11th-session-of-the-intangible-cultural-heritage-committee-in-addis-ababa-00215> ;
- over het ICH NGO Forum: <http://www.ichngoforum.org/ich-ngo-forum-statement-11-com-addis-ababa%E2%80%A8/> ;
- over de Belgische biercultuur: op https://nl.wikipedia.org/wiki/Belgische_biercultuur

IVV bestuurslid Marcel Oelbrandt, in het conferentiecentrum van Addis Abeba tijdens de UNESCO - ICH meeting

ADVERTENTIE

**Kantklosjes - Houtdraaiwerk -
Deurknopjes**

Jan De Maertelaere BVBA
Bedrijvenlaan 12 - B-9080 Lochristi

Tel : 0032 9 230 67 18 - Fax : 0032 9 232 11 75
www.bobbins.be jan@bobbins.be

AANKONDIGINGEN

Voor gedetailleerde info over de bals, feesten, evenementen en festivals tijdens de zomermaanden kan je terecht op onze website: <http://www.instituutvlaamsevolkskunst.be>

Cursussen

Kennismakingscursus Vendelzwaaien

- Zondag 22 oktober 2017 - Leuven

Meer info op www.vendelen.net

VTI Leuven - 13 tot 17 uur

Vendeliersverbroedering

- Zondag 26 november 2017 - Herentals

Sporthal Netepark - van 9u30 tot 16 uur

(aanvang om 9u30 - inschrijven vanaf 9u00)

IVV Activiteiten

Statutaire Algemene Vergadering

- Zaterdag 25 november 2017 - Erps-Kwerps

Erfoedhuis Kortenbergh - 10u30 tot 12u30

Feesten en Festivals

Hierbij de datums van de bij ons reeds aangekondigde festivals:

Wereldfestival Izegem

- Donderdag 29 juni 2017 tot dinsdag 4 juli 2017

Gooikoorts - Internationaal Volksmuzieksfestival

- Vrijdag 7 juli 2017 tot zondag 9 juli 2017

Hello! Schoten - 59ste Werelddansfestival

- Vrijdag 7 juli 2017 tot vrijdag 14 juli 2017

Drieskes Kerremes - Internationaal Volkskunstfestival

- Woensdag 26 juli 2017 tot zondag 30 juli 2017

Pikkeling - Oogst- en Folklorefeest

- Woensdag 26 juli 2017 tot woensdag 2 augustus 2017

Internationaal Folklorefestival Hoogstraten

- Vrijdag 28 juli 2017 tot zondag 30 juli 2017

Internationaal Folklorefestival Westerlo

- Vrijdag 11 augustus 2017 tot woensdag 16 augustus 2017

Internationaal Folklorefestival Hasselt

- Zondag 13 augustus 2017 tot dinsdag 15 augustus 2017

Bonheidansfestival

- Woensdag 16 augustus 2017 tot zondag 20 augustus 2017

Boombalfestival

- donderdag, 24 augustus, 2017 tot zondag, 27 augustus, 2017

Activiteiten worden opgenomen als ze worden doorgestuurd naar onze secretaris (zie colofon).

Drieske Nijpers - 50 jaar

Graag willen we Volkskunstgroep Drieske Nijpers uit Sint-Gillis-Waas feliciteren met hun jubileum.

In het volgende nummer besteden we aandacht aan de toneelvoorstelling 'Andries' en het volkskunstfestival 'Drieskes Kerremes'. Je mag tekst en foto's verwachten.

STREEKDRACHTEN

‘De Bende van Jan de Lichte’, een textieldievenbende uit de ‘Pruikentijd’, actief in Oost-en West-Vlaanderen

Dr. Hist. Henri Vannoppen

1. ‘Veurne wordt 18de eeuwse Hollywoodset’

Het Laatste Nieuws titelde bij de TV-krant op 24 maart 2017 ‘De Bende van Jan de Lichte. Veurne wordt 18de eeuwse Hollywoodset’. 4 dagen lang werden er opnames gemaakt voor het feuilleton over de ‘Bende van Jan de Lichte’ dat in 2018 op VTM. zal te zien zijn. De hoofdrolspelers kennen we al. Matteo Simoni speelt Jan de Lichte en Stef Aerts zijn kompaan ‘Tincke’. Tom Van Dyck speelt Baru, de ambitieuze baljuw, die de bende wil oprollen. Een echt kostuumdrama, dus iets voor de Streekdrachtencommissie van IVV en dat midden in de pruikentijd.

Afbeelding 1. 5

6

7

8

2. Jan de Lichte, een 18de eeuwse bendeleider uit het Graafschap Vlaanderen

Jan de Lichte werd geboren in Velzeke in 1723 als zoon van Judocus de Lichte en van Elisabeth de Schepper, een marginaal gezin. Het gezin was afhankelijk van de Tafel van de H.-Geest of de parochiale armendis. De familie behoorde tot het criminele milieu. De ouders van Jan de Lichte, zijn oudere broer Pieter de Lichte en zijn oom Joannes de Schepper werden veroordeeld wegens diefstal⁽¹⁾.

3. Soldaat en deserteur in het Oostenrijkse en het Hollandse leger

Sedert 1713 behoorden de Zuidelijke Nederlanden tot Oostenrijk. Keizer Karel VI, een Oostenrijkse Habsburger, regeerde onze gewesten.

Gedreven door armoede nam Jan de Lichte dienst in het Oostenrijkse leger, maar deserteerde kort daarop. Hetzelfde gebeurde daarna in het Hollandse leger.

4. Diefstallen en geweld voor 1745

In 1740 pleegde Jan de Lichte zijn eerste diefstallen te Dikkele (nu deelgemeente van Zwalm) en te Strijen (nu deelgemeente van Zottegem). In 1743 schoot hij met een pistool op bedevaarders aan de kapel van O.-L.-Vrouw van Deinsbeke te Zottegem⁽²⁾.

5. De Oostenrijkse Successieoorlog

Keizer Karel VI stierf in 1740. Zijn dochter Maria-Theresia werd de nieuwe keizerin op basis van de Pragmatieke Sanctie van 1713. Keizer Karel VI gaf door de Pragmatieke Sanctie de voorkeur voor de opvolging aan zijn eigen dochters in plaats van de dochters van zijn oudere broer keizer Jozef I. De Salische wet, waarbij alleen mannen kunnen regeren, werd hierdoor ook terzijde geschoven. Frankrijk, Pruisen, Spanje en Beieren aanvaardden deze erfopvolging niet. Frederik de Grote, koning van Pruisen veroverde Silezië op Oostenrijk. Zo kwam men tot de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748).

9 keurvorsten kozen de keizer van het H.-Roomse-Rijk bij meerderheid. Het waren: de drie geestelijke keurvorsten (de aartsbisschoppen van Mainz, Trier en Keulen) en de zes wereldlijke keurvorsten (de Paltsgraaf aan de Rijn, de koning van Bohemen, de hertog van Saksen, de koning van Pruisen, de hertog van Beieren en de hertog van Hannover).

In 1742 werd Karel Albert, Keurvorst van Beieren door de keurvorsten tot keizer uitgeroepen en door zijn broer Clemens-August I, aartsbisschop van Keulen en Keurvorst tot keizer gekroond. Hij was keizer van het H.-Roomse Rijk als Karel VII van 1742 tot zijn overlijden in 1745. Hij was gehuwd met Aartshertogin Maria-Amalia van Oostenrijk, de dochter van keizer Jozef I en nicht van keizerin Maria-Theresia. Zijn vader Keurvorst Maximiliaan II Emmanuel van Beieren was landvoogd van de Spaanse Nederlanden van 1691 tot 1706. Zijn broer Johan Theodoor van Beieren was prinsbisschop van Luik. Oostenrijk kreeg de steun van Engeland, de Republiek (Nederland) en Rusland.

De Franse koning Lodewijk XV viel in juni 1744 de Zuidelijke Nederlanden binnen. Het Engelse leger o.l.v. Willem, Hertog van Cumberland, zoon van Koning Georges II van Engeland met steun van de Oostenrijkers en de Hollanders verloor in de Slag bij Fontenoy in Henegouwen in 1745 de strijd

tegen Maurits van Saksen, een Maarschalk in Franse dienst. Bekend wat deze veldslag betreft, bleven de woorden van de galante Franse kolonel Graaf Joseph–Charles Alexandre d’Anterrockes “Messiers les Anglais, tirez les premiers!”. Brussel en Aalst werden bezet en dat van 1745 tot 1749. Lodewijk XV deed zijn intrede in Brussel op 4 mei 1746. Na de Slag bij Rocourt vlakbij Luik in 1746 namen de Fransen de stad Luik in. Het Franse leger o.l.v. Maurits van Saksen won in 1747 de Slag bij Lafelt (gemeente Riemst) of de Slag om Maastricht en konden zo hetzelfde jaar Bergen-op-Zoom veroveren. In 1748 eindigde de Oostenrijkse Successieoorlog met de Vrede van Aken. Keizerin Maria-Theresia werd vanaf dan algemeen erkend als keizerin van het H.-Roomse-Rijk.

Na de dood van Karel VII was Beieren in 1745 bereid om bij de Vrede van Füssen Frans van Lotharingen, de echtgenoot van Maria-Theresia te erkennen als keizer Frans I. Hij was keizer van 1745 tot zijn overlijden in 1765. Maria–Theresia bleef keizerin tot bij haar overlijden in 1780⁽³⁾.

6. De gevolgen van de oorlog voor het Land van Aalst

Het Land van Aalst telde ongeveer 125.000 inwoners. De inval van het Franse leger was een ramp: 52.000 soldaten van het Franse leger moesten gevoed worden. Daarbij werd nog voeder voor de paarden opgeëist. De Franse soldaten moesten ook gelogeed worden. Het platteland werd door de Franse bezetter geplunderd. Heel wat inwoners van de dorpen van het Land van Aalst werden onderhouden door de armendis of de Tafel van de H.-Geest. Deze grote armoede deed ‘bendes’ ontstaan zoals deze van Jan De Lichte.

7. Zware jongens in de streek tussen Zottegem en Geraardsbergen in 1747

We krijgen een goed beeld van de zware jongens tussen Zottegem en Geraardsbergen aan de hand van “Vonnissen verleent binnen de stadt Aelst, ten laste van menigvuldige Moordenaeren, Dieven, Vagebonden ende ander Quaetdoenders, op het vervolg van de Collegiën der Casselrijen ende Landen van Cortrijck, Audenaerde, Aelst ende Dendermonde, begonnen 7 oktober 1748 ende geeyndigt 14 December daernaer”, gedrukt te Gent in 1749 en te lezen als Google e-book.

Jan de Lichte kreeg de hulp van Francis van der Geenst of ‘Tincke’, Francis van den Haute ook wel ‘van den Abeele’, Anthone van der Gucht (‘Tone den Breteur’), Jan Savoye of ‘Klein Janneken’, Francis Meulenare,

Adriaan Vagenende, Jan de Vrieze, Gillis van der Elst, Simon Ysenbaert en zovele anderen.

Francis van den Haute of van den Abeele was 22 jaar oud. Zijn geboorteplaats was onbekend. Hij werd beschuldigd van verschillende diefstallen o.a. een diefstal met braak bij de pastoor van Zeveren bij Deinze. De buit bestond vooral uit kleding, die werd doorverkocht aan helers. Bij de pastoor van Zeveren stal 'van den Abeele' hele stukken 'kalamank, fyloselle en flanel', die hij verdeelde onder zijn medeplichtigen. Filoselle was de stof van het verdubbelen. Kalamank of kalamink was een wollen stof, aan één zijde geglansd als satijn. In de het Frans sprak men van calmande in het middeleeuws Latijn van calamancum. Waarschijnlijk kwam het woord van het Griek kamelaukion wat hoofddekseel van kameelhaar betekende. Kalamank werd gebruikt om rokken te maken. Kalamank was vooral in de 18de eeuw populair. Kleding was duur. Oude en versleten klederen werden gerecupereerd. In de steden had men een Ambacht van Oud-Kleerkopers. 'van den Abeele' moest verschijnen voor de Raad van de Provoost-Generaal van 't Leger. Zijn vonnis werd getekend door Petrus-Franciscus Pycke, pensionaris van het Land van Aalst, op 16 oktober 1748. Hij moest barvoets en bloothoofds met een brandende fakkel in de hand vergiffenis vragen in de kerk van Sint-Maarten te Aalst. Na de torture (pijnbank) volgde de galg: de doodstraf door ophanging. Dit gebeurde te Aalst op 17 oktober 1748⁽⁴⁾.

Anthonie van der Gucht alias 'Tone den Breteur' was 30 jaar oud. Hij was geboren in Aalst. Hij was omtrent de 5,5 voeten lang, had zwartachtig slepend haar, droeg een grijs laken kleed, soms een bruin, een gebloemde 'callemande' (kalamanken) vest en een bruine broek. De mannenkledij bestond dus uit een ondervest (vest), een broek, waarschijnlijk een kuitbroek, en een jas (kleed). 'Tone den Breteur' werd beschuldigd van moord en diefstal. Op 11 december 1748 werd hij bij verstek veroordeeld tot de galeien als 'fugitif' of voortvluchtige misdadiger'. Men hing zijn 'portraite aan een koord' omdat hij voortvluchtig was⁽⁵⁾.

Jan Savoye of 'Klein Janneken' of 'Jan Sauveur' was geboren in Sint-Truiden in het Land van Luik. Hij was 21 jaar oud. Hij had bierkleurig haar, was zeer teer en mager in zijn wezen, stuur van gezicht en dun van benen. Hij droeg een groenachtige 'kazakke'. Een kazakke was een jas, denk maar aan de uitdrukking 'kazakdraaijer' of een persoon, die van partij verandert. 'Klein Janneken' werd te Aalst op 12 december 1748 bij verstek veroordeeld tot de galg wegens diefstallen. Zijn 'portrait' werd bij de galg opgehangen⁽⁶⁾.

De bandieten hielden zich schuil in het Raspaillebos onder Geraardsbergen. Het woord 'rapaille' verwees naar gespuis, misschien wel de 'Bende van Jan de Lichte'. Het Raspaillebos is nu een stiltegebied op de grens van de Vlaamse Ardennen en het Pajottenland. De bandieten trachten hun buit, meestal kledij, te verkopen in herbergen als 'Den Honger' van Jan-Baptist Van den Bossche in Sint-Maria-Oudenhove (deelgemeente van Zottegem) en 'De Paling' van waardin Catharina in Aspelare (deelgemeente van Ninove). Ook in het brandewijnhuis te Petegem (deelgemeente van Deinze) kon de bende terecht. Françoise Lauwaerts was geboren in Nazareth (Oudenaarde). Ze was 33 jaar oud en gehuwd met Marten Cleefs. Ze was eigenares en uitbater van het brandewijnhuis bij de Leibrugge in Petegem. Zij had gestolen goederen gekocht van Jan de Lichte en van Gabriël van der Cruysse. Op 20 november 1748 werd zij veroordeeld tot geseling en 20 jaar verbanning⁽⁷⁾. Haar man Marten Cleefs was 45 jaar oud. Hij was geboren in Petegem. Hij had 2 stukken lijnwaad gekocht van Gabriël van der Cruysen en van Jan De Lichte. De diefstal van die stukken was bij hem in het brandewijnhuis beraamd. Op 20 november 1748 moest hij in Aalst 2 uur te schande staan aan de halsband met inscriptie op de borst 'Receveur et acheteur des effets volés, Prangdief'. De kaak of de schandpaal, werd dus in de 18de eeuw nog gebruikt in Aalst. Vervolgens werd hij gegegeld en voor 20 jaar verbannen uit Frankrijk en de Nederlanden⁽⁸⁾.

Gabriël van der Cruysen kwam geregeld in het brandewijnhuis van Petegem. Hij was 23 jaar oud. Hij was geboren in Petegem bij Deinze. Hij werd beschuldigd van een aantal diefstallen o.a. een diefstal te Ninove bij een kloefkapper. Een kloefkapper is in het Oostvlaams dialect een klompenmaker, wat in Brabant een blokmaker is. Hij werd op 12 november 1748 veroordeeld tot tortuur en daarna tot de galg. Hij werd opgehangen te Aalst op 14 november 1748 om 11 uur⁽⁹⁾.

8. Moorden volgden elkaar op

Op 2 juni 1748, twee dagen na Sinksen, speelden Jan de Lichte en enkele kopstukken van de bende krulbol in een herberg te Scheldewindeke (deelgemeente van Oosterzele). Het kwam tot een vechtpartij tussen Jan de Lichte en Jan de Vrieze. Jan de Lichte stak de Vrieze een mes in de buik. Hij was dood. Vagenende en Meulenaere sleepten het lijk 100 passen verder.

Francis Meulenaere was 22 jaar oud. Hij was geboren in de Sint-Baafsparochie te Gent. Volgens het gerecht was hij medeplechtig aan de moord op Jan de Vrieze op de 3de Sinksendag van 1748. Hij sleepte het

lichaam 100 passen verder en verborg het in een waterpoel. Al de klederen van het slachtoffer werden uitgetrokken: “een kleyn calamandre en een geluwachtige stoffe velle”. Bij zijn aanhouding droeg Meulenaere nog de klederen van zijn slachtoffer. Francis Meulenaere werd na de tortuur tot de galg veroordeeld op 24 oktober 1748. Hij werd te Aalst opgehangen op 24 oktober 1748 om 11 u ‘voor de noen’ (voor de middag)⁽¹⁰⁾.

In de veroordeling van de 23 jarige Jan de Lichte vinden we nog een reeks andere moorden of moordpogingen. In de eerste plaats was er de moord op Jan de Vriese in Scheldewindeke. Deze kreeg een messteek in de buik. Er was ook de moord te Bavegem (deelgemeente van Sint-Lievens-Houtem) op Gilles vander Elst. Hij had met het pistool geschoten op Pieter vande Putte en op Francis vander Geenst alias Tincke. Hij schoot ook met het pistool op herbergier Jan Dossche ‘in de snij af’ op de grote weg van Gent naar Oudenaarde. Jan Dossche zou hem bij het inbreken betrapt hebben. Hij wou daar inbreken door een gat in het huis te maken. Er was ook de moord op Marie Anne Smets te Grammene (deelgemeente van Deinze) in de Kasselrij Kortrijk. Ze werd in de nacht van 15 op 16 augustus door Jan de Lichte en Vagenende gruwelijk vermoord met messteken en pistoolschoten. Er waren ook veel diefstallen. Jan de Lichte werd te Aalst veroordeeld om na de tortuur armen, benen, billen en lenden levendig te worden gebroken op het schavot op de Markt te Aalst. Vervolgens werd hij op het rad gelegd “gekeerd ten hemel tot de tijd dat het God believen zal om hem in leven te laten”. Dit vonnis werd uitgevoerd op 13 november 1748 om 11 u en half ‘voor de noen’⁽¹¹⁾.

Jan de Lichte werd dus geradbraakt. Het radbraken was één van de wreedste straffen in het Ancien Régime. De veroordeelde werd op een rad vastgebonden en de beul sloeg met een staaf of hamer zijn ledematen kapot. Soms bleef de veroordeelde nog uren of zelfs dagen in leven.

9. De gauwdieven op de lijn Gent - Sint-Niklaas - Antwerpen

Pieter Merckaert, genaamd ‘Appelken’ was 18 jaar. Hij was geboren in Mechelen. Hij werd beschuldigd van diefstal van ‘horlogieën en snuytdoecken’ te Mechelen, Antwerpen, Brussel, Gent en Brugge. ‘Snuytdoecken’ zijn hoofddoecken en vooral omslagdoeken. Op 25 november 1748 werd ‘Appelken’ te Aalst veroordeeld tot de torture en vervolgens tot de galg. Hij werd opgehangen op 26 november 1748 ‘om 11u voor de noene’⁽¹²⁾.

Jan Balister bijgenaamd ‘Spagnol’ was 33 jaar. Hij was geboren in Menen. Op 4 december 1748 werd hij tot de torture veroordeeld om de

waarheid van de feiten te vinden. Hij werd beschuldigd als beurssnijder. Hij attaqueerde mensen om hoeden, degens en mantels af te nemen. Hij had 3 stukken laken gestolen op de Meir te Antwerpen. Hij werd veroordeeld in Aalst tot de galg. Hij werd opgehangen op 6 december 1748 's middags. Opvallend was de diefstal op degens. Niet iedereen mocht een degen dragen. Dat was een voorrecht voor de adel en de militairen⁽¹³⁾.

Jan van Torre bijgenaamd 'Hansken van Moorslede' was 19 jaar. Hij was geboren in Moorslede bij Ieper. Hij had verschillende lakens gestolen, die op het platteland te drogen lagen. In paardenstallen op het platteland had hij slaaplakens, klederen, broeken en geld gestolen. De paardenknechten hadden gewoonlijk hun slaapverblijf in de paardenstal vandaar de aanwezigheid van lakens en kledij. Te Aalst werd hij op 6 december 1748 tot de galg veroordeeld. Hij werd er opgehangen op 7 december 1748 om 12 uur 's middags⁽¹⁴⁾.

Jacques Plantijn alias 'Coben uyt 't Cruysken' was 21 jaar jaar. Hij was geboren in Brussel. Hij werd te Aalst op 12 december 1748 bij verstek veroordeeld voor diefstallen met 'portrait' in de galg. Zijn 'portrait' of persoonsbeschrijving: klein van postuur, mager, fraai van aangezicht, bruin haar, 'cappotte, veste en broecke schaille couleur' en blauwe kousen⁽¹⁵⁾. 'Schaille couleur' is schalie-kleurig. Een 'cappotte' was een overjas.

10. Ook vrouwen speelden mee in de marginale groep van dieven en helers

Dikwijls was misdaad een familiezaak. Een voorbeeld is de familie Meulebroeck uit Kaster, die aangehouden werd. Joseph Meulebroeck was 22 jaar. Hij was geboren in Kaster (deelgemeente van Anzegem) in de Kasselrij Oudenaarde. Zijn zuster Maria-Anna Meulebroeck geboren in Kaster was 19 jaar oud. Hun moeder Marie Liebrechts was 60 jaar oud. Zij was geboren in Anzegem. Anzegem en Kaster liggen in West-Vlaanderen. Ze werden veroordeeld voor diefstallen en wacht bij overvallen, waar ze 'sentinelle op de weg' speelden. De moeder zette de kinderen aan om de misdaden te plegen. In Januari 1748 stalen ze vlas in het huis van een pachter boven de 'parochie van Anzegem'. Joseph Meulebroeck werd na het vonnis van 14 oktober 1748 veroordeeld tot de foltering: 'de ordinaire en extraordinaire torture om andere crimen en complices te kennen'. De rechterlijke macht wou daarbij andere misdaden en medeplichtigen kennen. Op 15 oktober 1748 werd hij op

het schavot te Aalst aan de galg opgehangen, dus de doodstraf. De twee vrouwen moesten hun zoon en broer zien ophangen, werden op het schavot geselsd met scherpe roeden tot bloedens toe en ze werden op de rug gebrandmerkt. Ze werden levenslang verbannen buiten de landen van de Koning van Frankrijk en buiten de Kasselrijen van Kortrijk, Aalst, Oudenaarde en Dendermonde⁽¹⁶⁾. Uit het vonnis blijkt dat onze gebieden toen bezet waren door Frankrijk vandaar 'de verbanning buiten de Landen van de Koning van Frankrijk'.

Ook de ouders van Jan de Lichte behoorden tot het crimineel milieu. Jozef De Lichte was 69 jaar. Hij was geboren in Hundelgem (deelgemeente van Zwalm). Zijn echtgenote Elisabeth de Schepper was 70 jaar. Ze was geboren in Velzeke. Vele dieven en schelmen woonden in hun huis. Ze profiteerden van gestolen goederen. De rechterlijke macht veroordeelde hen op 16 november 1748 tot geseling tot bloedens toe, tot brandmerking met de letter V van 'voleur' (dief). Ze werden levenslang verbannen uit Frankrijk en de Kasselrijen Kortrijk, Oudenaarde, Aalst en Dendermonde⁽¹⁷⁾.

Ook Marie Van Audenhove en haar dochter Anna-Marie vande Wiele waren textieldieven. Marie Van Audenhove was 33 jaar. Ze was geboren te Aspelare in het Land van Aalst. Marie Van Audenhove was de dief bij de weduwe Piers te Geraardsbergen. Ze stal een geheel stuk lijnwaad, terwijl ze een voorschoot wou kopen. Ze stal bij de Bode van Geraardsbergen een geheel stuk 'calamanden' terwijl ze 3 ellen Siamois aan het kopen was. Ook op andere plaatsen heeft ze calamander en lijnwaad gestolen. Deze stukken werden bij haar thuis gevonden. Kalamank is een stof uit de textielwereld evenals Siamois. Siamois kreeg zijn naam dankzij de stof uit Siam (Thailand, die door de ambassadeurs van Siam o.a. minister Kosa Pan in 1686 bij hun bezoek aan Lodewijk XIV aangeboden werd. Ze boden toen de Zonnekoning Siamois aan namens koning Narai van Siam. Het was een mengsel van zijde en katoen. Deze stof werd in Frankrijk door de textielsector nagebootst. Siamois stond ook bekend als cottonnade.

Op 16 november 1748 werd Marie Van Audenhove veroordeeld tot geseling tot bloedens toe, tot brandmerking met de letter V van 'voleur'

(dief) en tot 3 jaar verbanning⁽¹⁸⁾. Anna-Marie vande Wiele was 16 jaar. Ze was geboren in Aspelare en ze was de dochter van Marie Van Audenhove. Op 16 november 1748 werd ze veroordeeld tot geseling tot bloedens toe, waarschijnlijk als medeplichtige van haar moeder⁽¹⁹⁾.

11. Dieven met kazakken en zilveren oorringen

Pieter de Moor was 30 jaar oud. Hij was geboren in Oosterzele in Oost-Vlaanderen. Hij was klein en mager van postuur, hij had bruin slepend haar en blauwe en kwade ogen. Hij droeg zilveren oorringen in zijn oren, een 'lijne casacke' en rosachtige laken veste. Hij werd op 11 december 1748 voor diefstallen bij verstek veroordeeld met portrait in de galg⁽²⁰⁾. Een kazak is een overjas.

François Meulebroeck was 20 jaar. Hij was geboren in Kaster (deelgemeente van Anzegem). Zijn beschrijving: groot 5 voet, blond van haar, bleek van aangezicht, 'lijne casacke' als een voerman en witte kousen. Hij werd te Aalst op 12 december 1748 bij verstek veroordeeld wegens diefstallen tot de galg met portrait⁽²¹⁾.

Jan-Baptist Brussica was 30 jaar. Hij was geboren in Gent. Hij stal een kleed en een hoed bij een hovenier te Aalst. Op 10 december 1748 werd hij te Aalst veroordeeld tot de geseling, tot brandmerking met de letter V en tot levenslange verbanning uit Frankrijk en de Nederlanden.

12. De grote opkuis in het Land van Aalst

Na de val van Maastricht (7 mei 1748) kwam er een wapenstilstand in de Oostenrijkse Successieoorlog. De Franse bezetter richtte nu zijn aandacht op de dievenbendes, die het land onveilig maakten. Op 28 september 1748 organiseerden ze een klopjacht in Oost- en West-Vlaanderen. Alle inwoners van de Kasselrijen Kortrijk Aalst, Dendermonde en Oudenaarde werden opgeroepen om iedereen zonder geldige papieren of vaste verblijfplaats op te pakken. Ongeveer 130 vagebonden werden opgepakt en opgesloten in Aalst. Van 7 oktober tot 14 december 1748 werden iets meer dan 100 personen veroordeeld. 5 personen werden geradbraakt, een afschuwelijke dood: de bendeleider Jan de Lichte, Simon Ysenbaert, Lieven Faviel, Augustijn Hendrickx en Jan de Priester. 17 personen werden opgehangen. De vrouwen en de helers werden gegeseld en verbannen⁽²²⁾. Sommigen kwamen in de galeien terecht zoals Adriaen le Queu of 'Pachter Adriane'. Hij was 40 jaar oud. Hij was geboren in Bever in het Land van Henegouwen (nu faciliteitengemeente in Vlaams-Brabant op de grens met Henegouwen). Hij werd aangehouden als een vagebond

op verdenking van diefstal. Op 26 november 1748 werd hij te Aalst veroordeeld tot geseling, brandmerking met de letters GAL van galeien⁽²³⁾. Hij werd levenslang verbannen naar de galeien. 11 bendeleden wisten te ontkomen en werden bij verstek ter dood veroordeeld.

De bende van Jan de Lichte was opgedoekt, een lossamenwerkingsverband van rabauwen, zigeuners en andere klasselozen, marginalen van de samenleving.

13. Het succes van Jan de Lichte

In 1967 waren er in 35 Oostvlaamse gemeenten nog heel wat volkssagen rond de bende van Jan de Lichte. E. Ternest, gemeentesecretaris van Wetteren publiceerde in 1874 zijn volksboek 'Jan de Lichte en zijn bende'. Abraham Hans schreef in 1908 de schelmenroman 'Jan de lichte en zijn zwarte rooversbende'. De bekende schrijver Louis Paul Boon schreef in 1957 de roman, 'De bende van Jan de Lichte'. Hij maakte van de rovershoofdman een vrijheidsstrijder tegen de Franse bezetting en tegen de gevestigde orde van het Ancien Régime, een soort Robin Hood.

In 1981 werd het standbeeld van Jan de Lichte van kunstenaar Roel D'Haese onthuld. Aalst en Zottegem, waartoe Velzeke, de geboorteplaats van Jan de Lichte behoorde, weigerden het beeld. Het kwam dan terecht in het Middelheimpark. In 2009 verhuisde het beeld en kwam terecht aan het nieuwe Antwerpse Justitiepaleis.

Besluit

De vonnissen van de Bende van Jan de Lichte geven ons een beeld van heel wat kledij-elementen uit de 18de eeuw in Oost-en West-Vlaanderen. We leerden de 18de eeuwse stoffen kennen naast de 18de eeuwse kledingstukken⁽²⁴⁾. Dat kon omdat we bij een echte bende textieldieven terechtkwamen. Dit artikel gaf ook de armoede weer bij de laagste trap van onze samenleving, die we als marginalen konden betitelen.

Noten

- (1) D.LAMARCQ. Jan de Lichte. Een bendeleider uit de 18de eeuw. Online.
- (2) Idem.
- (3) H.PIRENNE. Geschiedenis van België. Heruitgave 'La Renaissance du Livre'. Deel 3, p. 121-125.
- (4) Vonnissen verleent binnen de stad Aelst, ten laste van menigvuldige Moordenaeren, Dieven, Vagebonden ende ander Quaetdoenders, op het vervolg van de Collegiën der Casselrijen ende Landen van Cortrijck, Audenaerde, Aelst ende Dendermonde, begonnen 7 oktober 1748 ende geeyndigt 14 December daernaer. Gent, 1749. Deze vonnissen zijn te lezen als e-book op Google. We geven elk vonnis weer met de titel

zoals dit voorkomt in het boek van 1749: VI Francis van den Haute of van den Abeele 22 jaar geboorteplaats onbekend.

- (5) Vonnissen: LXXXIX Anthonie vander Gucht alias Tone den Breteur ° Aalst 30 jaar.
- (6) Vonnissen: XCV Jan Savoye of Klein Janneken of Jan Sauveur ° Sint-Truiden (Land van Luik) 21 jaar fugitif.
- (7) Vonnissen: XLIII Françoise Lauwaerts ° Nazareth (Oudenaarde) 33 jaar gehuwd met Marten Cleefs.
- (8) Vonnissen: LIV Marten Cleefs 45 jaar ° Petegem.
- (9) Vonnissen: XXX Gabriel vander Cruyssen 23 jaar ° Petegem bij Deinze.
- (10) Vonnissen: XI Francis Meulenaere, 22 jaar ° Sint-Baafs te Gent.
- (11) Vonnissen: XXXI Jan Joseph De Lichte ° Velzeke 23 jaar.
- (12) Vonnissen: LXII Pieter Merckaert, genaamd Appelken ° Mechelen 18 jaar.
- (13) Vonnissen: LXXXIX Jan Balister bijgenaamd Spagnol 33 jaar ° Menen.
- (14) Vonnissen: LXXX Jan van Torre bijgenaamd Hansken van Moorslede 19 jaar ° Moorslede (Ieper).
- (15) Vonnissen: XCIV Jacques Plantijn'Coben uyt 't Cruysken' 21 jaar ° Brussel 'fugitif'.
- (16) Vonnissen: IV Joseph Meulebroeck (° Kaster in de Kasselarij Oudenaarde), 22 jaar , zijn zuster Maria-Anna Meulebroeck o. Kaster 19 jaar en hun moeder Marie Liebrechts (° Anzegem) 60 jaar.
- (17) Vonnissen: XLI Jozef De Lichte 69 jaar ° Hundelgem en zijn echtgenote Elisabeth de Schepper 70 jaar ° Velzeke.
- (18) Vonnissen: XLII Marie Van Audenhove 33 j ° Aspelare in het Land van Aalst.
- (19) Vonnissen: XLIII Anna-Marie vande Wiele 16 jaar ° Aspelare.
- (20) Vonnissen: XC Pieter de Moor ° Oosterzele 30 jaar 'fugitif'.
- (21) Vonnissen: XCVI François Meulebroeck 20 jaar ° Castere (Oudenaarde) fugitif.
- (22) D.LAMARCQ.O.c.
- (23) Vonnissen: LXIII Adriaen le Queu of Pachter Adriane ° Bever (Land van Henegouwen) 40 jaar.
- (24) Voor de stoffen en kledingstukken uit de 18de eeuw consulteerden we
H.VANNOPPEN. Streekdrachten in onze gewesten. Gent, 1994.
H.VANNOPPEN. Van hoed tot ondergoed. Streekdrachten in Vlaanderen. Leuven, 2010.

Illustraties

1. Pruiken waren typisch voor de 18de eeuw. Er waren verschillende types
5 - de pruik ten tijde van Lodewijk XV
6 - 'peruque à bourse'
7 - 'peruque à cadogan'
8 - 'peruque à bonnet'
Deze afbeeldingen komen uit Le Nouveau Larousse Illustré, deel 6, p. 98 van rond 1900.
2. Mannenkledij rond 1770 of "l'habit à la français" met jas, vest en kuitbroek.

UNESCO

IVV is geaccrediteerd door UNESCO als expertisecentrum voor Immaterieel Cultureel Erfgoed

COLOFON

Volkskunst is het kwartaalblad van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst.

Jaargang 41 - nummer 2 - juni 2017

Aan dit nummer werkten mee:

Stefaan Haesen, Gert Laekeman, Johan Lambrechts, Frans Monden, Marcel Oelbrandt, Machteld Van den Bossche en Henri Vannoppen.

Iedere auteur is inhoudelijk verantwoordelijk voor zijn of haar bijdrage.

Overname van artikels is toegestaan mits bronvermelding.

Het gewone abonnementsgeld voor 2017 voor personen bedraagt 15 euro. Je kan voor 10 euro ook een digitaal abonnement nemen: je ontvangt dan *Volkskunst* in pdf-formaat in je e-postbus.

Buitenlandse abonnees betalen 20 euro.

Verenigingen en organisaties kunnen zich abonneren voor 17,5 euro en ontvangen dan elk kwartaal twee gedrukte exemplaren.

Voor 25 euro krijgt je groep daarnaast een gepersonaliseerde toegang tot de IVV-website. Daarmee krijg je toegang tot het digitale archief van IVV: alle publicaties, losse dansen en vendelreeksen en *Volkskunst*.

Abonnementsgeld over te schrijven op bankrekening IBAN nr. BE14 4163 0794 5183, BIC code KREDBEBB van IVV vzw, Dorpsstraat 83 te 9190 Stekene, met vermelding van 'Abonnement Volkskunst' en naam en adres van de abonnee indien verschillend van de betaler.

Proefnummers van dit tijdschrift kunnen gevraagd worden aan:

IVV-secretariaat, Jubellaan 123, 2800 Mechelen, tel. 0496 593 523, e-post secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be

Alle IVV-uitgaven kunnen besteld worden bij onze medewerker:

Paula Wouters, Herentalsebaan 73, 2240 Zandhoven, tel. 03 475 12 05, e-post bestellingen@instituutvlaamsevolkskunst.be

of via de IVV-website www.instituutvlaamsevolkskunst.be

VOLKSKUNST

INSTITUUT VOOR VLAAMSE VOLKSKUNST

INHOUD

EDITORIAAL - Dansen en Gezondheid	1
PUBLICATIES - Speciale acties boeken	6
Oproep voor documentatie	7
INTERVIEW	11
Van de volksmuziek naar het podium van de Koningin Elizabethwedstrijd11	
WERKING IVV - 7 nieuwe ereleden.	15
IVV Webwinkel	23
Beeldarchief	23
ADVERTENTIE	24
VERSLAG - Weerom meiboomplanting in Strijtem!	25
Een persoonlijke noot.	27
INTERNATIONAAL - UNESCO - ICH conferentie in Addis Abeba, Ethiopië	29
ADVERTENTIE	30
AANKONDIGINGEN - Cursussen	31
IVV Activiteiten	31
Feesten en Festivals	31
Drieske Nijpers - 50 jaar	32
STREEKDRACHTEN	33
'De Bende van Jan de Lichte', een textieldievenbende uit de 'Pruikentijd', actief in Oost-en West-Vlaanderen	33
UNESCO	44
COLOFON.	44

**INSTITUUT
VOOR
VLAAMSE
VOLKSKUNST**

België
P.B.
2800 Mechelen 1
8/4264

VOLKSKUNST

VLAAMS
DANSARCHIEF

*

VLAAMS
VENDELARCHIEF

*

STREEKDRACHTEN
COMMISSIE

JAARGANG 41
NUMMER 3
SEPTEMBER 2017

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
VOOR DE STUDIE EN DE VERSPREIDING VAN DE
VLAAMSE VOLKSCULTUUR
Afgiftekantoor Mechelen 1 - P 706365
Retouradres: Jubellaan 123, 2800 Mechelen

EDITORIAAL

Vrijwilligers en tarwevelden

Een tarweveld van één hectare oogsten en verwerken, vraagt 350 mens-uren. Gelukkig helpen machines de moderne landbouwer om de klus te klaren. Maar hoe zit het op het volkskunst-veld, of nog ruimer: hoe klaren we de klus in de sector van immaterieel cultureel erfgoed?

Fietsend door de uitgestrekte Westvlaamse polders mocht ik de voorbije oogstmaand eens te meer de pikdorsers bewonderen. Die immense machines slagen erin om al maaierend stro van tarwe te scheiden. Ze banen zich een weg doorheen de korenhalmen: oogsten lijkt wel kinderspel. Dat is uiteraard maar schijn. Vooraleer geoogst kan worden moeten de omstandigheden meezitten. Nu mag zaaien en bemesten ook al via GPS gestuurd worden, als het weer niet meezit, valt de oogst tegen, met of zonder pikdorsers. Globaal genomen zijn de boeren tevreden dit jaar. De oogst aan graangewassen, aardappelen en maïs oogt veelbelovend. Appelen, peren en wijngaarden hebben wel te lijden gehad onder de late nachtvorst. Het blijft moeilijk om op alle fronten te scoren.

Figuur 1: pikdorser in actie.

Toen ik op de infopanelen in de polder las welke inspanningen vroeger moesten geleverd worden om de oogst binnen te halen, herinnerde ik mij hoe ik in mijn lagereschooltijd ging helpen op de boerderij, bij mijn vriend Niek. Begin augustus werd de hele familie opgetrommeld voor de oogst⁽¹⁾. Een stevig boerenpaard trok de maaimachine door het koren. Telkens er een reep was afgemaaid, mocht ik het paard keren en terugrijden om een volgende rij halmen een kop kleiner te maken. De afgemaaide tarwe werd in schoven gestapeld om te drogen⁽²⁾. Daarna volgde het dorsen op de boerderij. Het stro werd gebonden en de tarwe zo droog mogelijk bewaard. Nu gaat de tarwe grotendeels naar het vee, als veevoeder. Onze inlandse tarwe rijpt te traag. Brood met inlands meel gebakken is daardoor te zacht⁽³⁾. Maar toch blijven graangewassen, aardappelen en maïs belangrijke grondstoffen in onze voedselketen.

Figuur 2: opgezette graanschoven.

-
- (1) Langdurige schoolvakanties in de zomer vinden trouwens hun oorsprong in het beschikbaar houden van kinderen voor de arbeid op het veld.
 - (2) Beweging die uitgebeeld wordt in de dans Oogstkoekenkermis: zie de IVV uitgave 'Achtel zalig oord'. Voor bestelling zie catalogus: http://www.instituutvlaamsevolkskunst.be/sites/www.instituutvlaamsevolkskunst.be/files/ivv_2015_catalogus_pq.pdf (geraadpleegd op 1 september 2017).
 - (3) Door het trager rijpen van de tarwe, wordt het zetmeel al gedeeltelijk enzymatisch geknipt in de korrel. Dat leidt tot kortere ketens. Brood met dit zetmeel gebakken voelt sponsachtig aan. Het meest bekende experiment met inlandse tarwe was het zogenaamde EXPO Brood. Voor bijkomende informatie zie: <http://www.hetvirtueleland.be/items/show/36494/> (geraadpleegd op 1 september 2017).

Grondstoffen verwerken tot bruikbare materie. Het behoort tot de primaire sector. Ook in de sector van immaterieel erfgoed verwerken we 'grondstoffen'. We werken met materie en inhoud gerijpt uit het verleden. De uitdaging bestaat erin de gemeenschap daarmee te 'voeden' in het heden en de toekomst. Om dat te klaren moet de gehele erfgoedfamilie de akker op. Er zijn geen pikdorsers om het werk met de blote hand te vervangen. Handen, voeten en denkwerk van vrijwilligers maken het werk lichter. Professionele begeleiding helpt hierbij.

FARO, het steunpunt voor het roerend en immaterieel cultureel erfgoedveld, organiseert op 17 oktober e.k. een studiedag 'Vrijwilligers binnen uw erfgoedorganisatie: van onzichtbaar naar onmisbaar?'⁽⁴⁾ Tijdens de studiedag zal toelichting gegeven worden bij een grootschalig onderzoek over vrijwilligerswerk in Nederlandse musea. De museumsector wordt hier als voorbeeld genomen om aan te tonen hoe onmisbaar vrijwilligers zijn geworden om musea te ondersteunen, zelfs voor de meer fundamentele aspecten van erfgoedwerking.

Wie werkzaam is in volkskunstgroepen en meer algemeen volkskunst beoefent, weet al lang wat Nederlandse onderzoekers zullen komen vertellen. Groepswerking, gemeenschapscultuur en zelfs opzetten van permanente structuren, kan niet zonder vrijwilligers. Het is goed dat professionele organisaties met betaalde werkkrachten studiedagen organiseren, maar dat blijft een centripetale aanpak. Dit wil zeggen: vrijwilligers worden geacht zich te interesseren voor wat vzw's met betaalde werkkrachten te bieden hebben. De inzet en slagkracht van deze werkkrachten wordt steeds minder vrijblijvend in de toekomst. Met name Heemkunde Vlaanderen, Familiekunde Vlaanderen en LECA (= Landelijk Expertisecentrum voor Cultuur van Alledag) slaan de handen in mekaar om via een fusie een nieuwe organisatie te creëren. Deze nieuwe organisatie moet het trefpunt worden voor de studie van het 'leven van elke dag'. Het is een ambitieus project. Hopelijk blijven alle medewerkers aan het werk. In hoeverre zal een dergelijke fusie leiden tot een gesubsidieerde reuzemonoliet met minimale toegankelijkheid? Een organisatie die zich vooral zal bezighouden met het maken van ambitieuze beleidsplannen, het schrijven van jaarverslagen, het organiseren van werkstonden en studiedagen, het samenstellen van websites met mededelingen en aankondigingen opgepikt van de werkvloer, het continu intern overleggen?

(4) Voor meer informatie zie: https://faro.be/zoek?search_api_fulltext=vrijwilligers (geraadpleegd op 1 september 2017)

Foei, foei, dat klinkt bijzonder negatief. We kunnen de moedige fusie-inspanningen ook op een positieve manier bekijken. We stellen vast dat er (bijna) geen gesubsidieerde partners meer zijn die zich betrokken voelen bij volksdans, volksdansmuziek, vendelspel en streekdrachten. Volkskunstgroepen worden geacht hun eigen boontjes te doppen. Zowel de middelen als de inspiratie moeten komen van vrijwilligers. Indien bovengenoemde fusie een sterke 'pool' oplevert van experts, ware het interessant dat deze experts zich wagen aan een centrifugale beweging. Centrifugaal wil zeggen: zich persoonlijk inzetten op het rijke werkveld. Volkskunst baadt in het leven van elke dag. Lieve experts, kom dus vanachter jullie computer vandaan en durf bewegen tussen de tienduizenden vrijwilligers. Snuif het enthousiasme op van gemeenschappen die met authenticiteit bezig zijn. Vorm één geheel met de vrijwillige werkmensen. Een dergelijke beweging heeft niet enkel te maken met expertise. Ze vraagt een grote flexibiliteit, wetende dat wij als vrijwilligers vooral na de uren presteren en tijdens onze (schaarse) vrije tijd. 'Het leven van iedere dag' zoals mooi wordt aangekondigd, speelt

Figuur 3: gemengd bloemenperk in bloei eind juli 2017. Op de voorgrond korenbloemen (blauw), echte kamille (geel-wit), klaprozen (rood) en gele ganzenbloemen.

zich niet af van 9 tot 17u. Het is verdomd hard werken 24 uur op 24 en 7 dagen op 7. Het zou van een revolutionaire aanpak getuigen indien de op te richten organisatie zijn medewerkers zou uitsturen om talenten te vermenigvuldigen en lasten te dragen. Per sector kan er een levend aanspreekpunt gegarandeerd worden, geen ver familielid, maar een naaste buur. Op dit ogenblik nog Utopia, maar toch realiseerbaar met de inspiratie van die onmisbare vrijwilligers.

Het verenigingsleven is geen picknick. Toch werkt het inspirerend. Tal van volkskunstgroepen slagen erin om kleur te geven aan dat leven van elke dag. Gesubsidieerden en vrijwilligers samen op één akker. Het doet ons denken aan bloemenweiden waarin - mits enige kundigheid in het kiezen van de soorten - vele bloemen vanaf de lente tot de late zomer zorgen voor een dynamische biotoop. Op het einde van de bloeicycli komen de zaden. Die worden door maaien terug aan de grond toevertrouwd om te zorgen voor bloei het jaar daarop. Te mooi om waar te zijn wat volkskunst betreft? Laten we blijven geloven in de kracht van het positieve denken. Dat geloof heeft ons al meer dan eens gered, waarvoor dank aan al die onmisbare vrijwilligers!

Gert Laekeman

Voorzitter IVV

PUBLICATIES

Speciale acties boeken

Vanaf januari 2017 startten we een speciale actie rond de boeken 'Van hoed tot ondergoed' en 'Het Vliegende Vendel'.

Actie 1: Gratis boek

Aan alle volksdans-, vendel- en volksmuziekgroepen met een webabonnement, schenken we een exemplaar van deze boeken voor gebruik als relatiegeschenk bij buitenlandse reizen !

Bel of e-mail onze secretaris (zie colofon) of surf naar

www.instituutvlaamsevolkskunst.be/aanvraag-boek-geschenk

Actie 2: Het Vliegende Vendel

Geschenktip: Geef je leden een origineel geschenk voor hun verjaardag, lente- of communiefeest:

- Bij aankoop van 5 exemplaren betaal je slechts 7,50 euro per stuk
- vanaf 10 exemplaren halveren we de prijs naar 5,00 euro per stuk

Bundelprijs Streekdrachten

Zolang de voorraad strekt, blijft ook de bundelprijs van beide boeken over streekdrachten van kracht.

Beide boeken over streekdrachten in één pakket
€ 47,50

Oproep voor documentatie

W.O.I, een kruispunt in het alledaagse leven of de samenleving in Vlaanderen in verandering

1918 betekende het einde van W.O.I. De wereld was sterk veranderd, ook in Vlaanderen.

Een goede reden voor het IVV om aan een nieuwe uitgave te denken. Onder de leiding van Dr. Hist. Henri Vannoppen beschrijven 5 auteurs in 16 hoofdstukken de belangrijkste veranderingen in de volkscultuur.

Om dit werk zo volledig mogelijk te maken en de 5 Vlaamse provincies en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest aan bod te laten komen, doen we een beroep op jullie: heb je materiaal en foto's i.v.m. deze onderwerpen vragen we contact op te nemen met Henri Vannoppen. De coördinaten vinden jullie op het einde van dit artikel.

De volgende hoofdstukken komen aan bod:

1. Een wereld in verandering, ook in Vlaanderen (1890-1930)

De demografische, economische, sociale, politieke, militaire, culturele en levensbeschouwelijke veranderingen voor en na de Duitse bezetting.

2. Streekdrachten en de mannenmode

De fuik en de faas, het herenkostuum, de bretellen, het vals hemd, de vadermoorder, de hoge hoed, de bolhoed, de canotier, de zakhorloge tegenover de pet, de broekriem, de molières, de sportkledij en de Engelse en Amerikaanse invloeden.

3. Streekdrachten en de vrouwenmode

De pijpjesmuts, het kappetje, kap en neusdoek, de crinoline, de tweede tournure, de wespentaille, het corset tegenover de reformkledij, de anti-corsetbeweging, de 'roaring twenties', de pothoed, de vleeskleurige kousen en de 'poudre de riz'.

4. Haartooi

De snor en de barbier tegenover het gladgeschoren gelaat naar Amerikaans voorbeeld, de gilettehouder en de brillantine bij de man. De sierkrullen, het opgestoken haar en het haar in de scheiding tegenover het haar à la garçonne, de permanent, de 'mise en plis' en het kapsalon bij de vrouw.

5. Voeding

Het bakhuis en de vleeskuip, wit brood en roggebrood, 'heef', biergist en droge gist, liesvet, kramiek, fruit- en kaastaarten, gewonnen brood of 'pain perdu', bodding en 'broektessen', 'stoemp', 'kazakken', frites, de hiërarchie van het vlees, 'Congelees vlees' ('viande congelé') onder W.O.I, witte en zwarte pensen met foelie en pensenkruid, geperste kop en kipkap, ossentong, Frans haantje, schol, stokvis en bakvis voor de minder begoeden, tong, zalm en tarbot voor de rijken, mosselen en oesters, en feesteten.

6. Volksdans

Kadril, polka, marzurka, wals en 'carnet de bal' of balboekje vervangen door modedansen zoals charleston, two step en fox-trot.

7. Volksmuziek

Van de volkszanger op de markt tot radio-en filmmuziek.

8. Instrumenten

De doedelzak, de viool, de accordeon, het spelemansorkest vervangen door de 'jazz'.

9. Vendelen

De Leefdaalse en de Brechtse reeks, vendelen bij schuttersgilden, bij jeugdverenigingen en bij volkskunstgroepen.

10. De Kerstboom in opmars

Het kerstblok, maretak en hulst, de kerststal, het wassen Kindje Jezus, de kerstboom bij de Duitse handelaars voor 1914 en bij de Duitse soldaten in W.O.I, van patacon tot cougnou, de kerststronk, de kerstzwaan en de kerstkalkoen, kerstwensen, kerstzingen en de Middernachtmis.

11. De Nieuwjaarsbrief

Oudejaarsavond, Nieuwjaarsbrieven en de scholen, Nieuwjaarsbrieven van krijgsgevangenen en van hun kinderen in W.O.I, Nieuwjaarswensen, Nieuwjaarskaarten, Nieuwjaarzingen, boekweitkoeken met Nieuwjaar en peperkoek als Nieuwjaarsgeschenk.

12. Van ‘Peke Greef’ (Graaf van Halfvasten) en Sint-Maarten naar Sint-Nicolaas:

Laetare of halfvasten, het mandje en de koeken met Greef, de roede voor de stoute kinderen, de uitgeholde biet, zingen voor Greef, Greeffeesten, Sint-Maartensvuren, Sint-Maartenzingen, de legenden van Sint-Nicolaas, Bari en Sint-Niklaas in de Bon Marché.

13. De nalaat (na-oogstfeesten) verdween

Het koekenfeest van Hendrik Conscience, de uitlaatklep voor de landarbeiders bij de aardappeloogst, een goed diner, ‘stoemen ambacht’, ‘schoenke slef’, bal, ‘kassaut’ of pannenkoeken met spek, revival in de volksdanswereld en de nalaat van het witloof.

14. Kermissen, volksspelen en sport moderniseren

Winter-en zomerkermissen, de kermis als de huwelijksmarkt, verzet van wereldlijke en geestelijke overheden tegen de kermissen, de kermisprocessie, het kermisdiner, de ‘kremer’ en de foor, danszalen, danstenten, spiegeltenten, het kermisbal, één pint en twee zakdoeken, geen vreemde vrijers op de kermis, kermiskoersen en vrouwkensdag.

Volksspelen in ‘Belgium the Glorious’ in W.O.I., hanenkappen, ganzenkappen, ringsteken te paard, per koets en met de fiets, waterbaksteken en meiboomplanting.

Schuttersgilden, staande wippen, liggende wippen, doelmaatschappijen, kegelbanen, struifspel, voetbal van elitair naar populair, ‘coureurs’ en ‘Flandriens’, sportbladen, velodrooms, paardenkoersen, tennisvelden, biljart, verzuilde turners en duivensport.

15. ‘Befjagen’ of charivari

Volksggericht, ketelmuziek, omstandigheden en procedure van het befjagen, de pop of de ‘makke’, de ‘haagweduwe’ of de bedrogen dochter, bedrogen soldaten in W.O.I., geen befjagen bij notabelen en politiereglementen tegen charivari.

16. De Spaanse griep in 1918-1919, één van de drie grootste epidemieën uit de wereldgeschiedenis:

Ontstaan in de V.S. of bij Chinese arbeiders, griep in Spanje, koning Alfonso XIII gered door een fles Bacardi-rum, Frans Teugels gered door een fles jenever, symptomen van de Spaanse griep, de 'Vlaamse Koorts', mislukt Ludendorffoffensief, luitenant-generaal Wielemans stierf aan Spaanse griep, soldaten sneuvelen niet maar sterven aan 'broncho pneumonie gripale' en een pandemie na de Wapenstilstand van 1918.

*Gegevens kunnen bezorgd worden aan Dr. Hist. Henri Vannoppen,
Leuvensesteenweg 839 te 3071 Erps-Kwerps*

Tel. 02/759.61.19

e-mail: henri.vannoppen@telenet.be

Grote bestanden kunnen ook opgeladen worden via

<https://dbinbox.com/ivv-1918>

SPROKKELINGEN

In Memoriam Marcel Oelbrandt

Maandagmorgen 26 juni jl.

Ik zit als aan mijn stoel genageld. Aan de andere kant van de lijn Jef, Marcels' zoon. Jef meldt me het ongelooflijk bericht dat zijn vader de avond tevoren overleed. Een donderslag bij heldere hemel. Ik heb zovele jaren met Marcel samen mogen optrekken. In het bijzonder toen Marcel onze stafmedewerker was op het IVV-secretariaat in Lokeren, zijn thuishaven (2006-2012). We hebben heel Vlaanderen afgereisd voor de realisatie van onze haalbaarheidsstudie. Tal van bijeenkomsten en evenveel gesprekken in de auto voor en na. Na zijn pensioen in 2012 bleef Marcel lid van de Raad van Bestuur bij IVV. Marcel toonde veel belangstelling voor UNESCO. IVV verwierf een officiële internationale accreditatie door UNESCO. Marcel vertegenwoordigde IVV tijdens de jaarlijkse internationale algemene vergaderingen van UNESCO.

Marcel was besmet met het virus van het engagement. Hij kon geen 'gewoon' lid zijn van een vereniging of een organisatie. Marcels' agenda liep al snel synchroon met de noden van de gemeenschap waarin hij zich introduceerde. Mensen in moeilijkheden konden rekenen op zijn inzet. En plots is hij er niet meer. De brede actieradius die hem kenmerkte, maakt het gemis nog meer voelbaar.

Zaterdagmorgen 1 juli jl.

De stemmige kerk van de Kopkapel in Lokeren barst uit zijn voegen. Wie zich oprecht heeft ingezet in zijn leven, kent de grenzen van zijn invloed niet. Marcels' invloed was letterlijk en figuurlijk grenzeloos. Vanuit geheel Vlaanderen komen mensen toegestroomd. Een IOV-delegatie zorgt voor een internationale aanwezigheid. Muzikanten van Volkskunstgroep Drieske Nijpers spelen hun bijdrage voor een stil publiek. Het mannenkoor *Gaudeamus* uit Sinaai zingt. Zoon Jef beschrijft meesterlijk eenvoudig wie Marcel was. Een waardige eucharistieviering om een waardig leven af te sluiten.

Onwillekeurig gaan mijn gedachten naar een prachtig ontroerend lied dat Ed Kooyman voor het afscheid aan zijn vader schreef⁽¹⁾.

*Nu loopt de kerk stilletjes vol
'k sta bij de kist en 'k geef al die mensen ne pol
Hij was geliefd door groot en klein,
Vader, er zal nooit nen anderen zijn
En 't laatste dat 'k hem geef
Is 't gedichtje dat 'k gisteren schreef:
Het leven was simpel voor onze pa
Nooit kwam der ne rimpel op zijn liefde voor ons ma
Altijd klaar voor zijn kinderen
Met ne glimlach content
Zijn kleinkinderen vonden hem ne kei lieve vent
Gelijk hij kon geven
Dat doet niemand hem na
Zo simpel was 't leven
Voor onze pa*

Marcel, langs deze weg een stevig dankjewel voor wat je hebt betekend. Lieve Ann, beste kinderen en kleinkinderen, Marcel blijft voortleven bij wie hem mocht kennen en waarderen.

Gert Laekeman

Voorzitter IVV

(1) CD Ed Kooyman & Herman Van Haeren. Scorpion 01103933 D&V Publishing group.
Verdeling & Uitgave www.dvshop.be

VERSLAG

Volkskunst in juli

Een staande ovatie van meer dan 3000 enthousiaste toeschouwers voor een Vlaamse volksgroep, gevolgd door een 'haka' van al even enthousiaste dansers uit Nieuw-Zeeland. Dat en nog veel meer konden we meemaken tijdens de maand juli jl.

Wereldoorlog I blijft ons bezighouden. Ooggetuigen zijn ons een na een ontvallen. Een reden te meer om te zoeken naar een gepaste manier om overmoed, droefheid, ellende en opportunisme ten tonele te voeren. Dat is wat Volksgroep Gelmel deed tijdens de jongste aflevering van 'Hello Schoten!'. Telkens opnieuw ontroert eenvoud. We zagen de evocatie al drie jaar geleden in Aalst, maar in Schoten trad Gelmel op voor een speciaal publiek. De Maori-dansers en muzikanten van Nga Uri a Te Wai-o-Talk uit Auckland keken ademloos toe. Wereldoorlog I is een oorlog waarin hun grootouders en overgrootouders hebben gevochten. Ze maakten deel uit van The New Zealand (Maori) Pioneer Battalion en werden onder andere ingezet bij de slag van Mezen. Gelmel toonde een aantal aspecten van wereldoorlog I in een vloeiende muzikale en dansante beweging. Onderschriften waren niet nodig om te begrijpen welke diepe wonden een oorlog nog steeds blijft maken. Het eeuwige symbool van de 'poppies' sloot de voorstelling af.

'Hello Schoten!' 2017 bracht dans en muziek van zes continenten. Naast Nieuw Zeeland, mochten we genieten van Compania Sentires uit Cordoba (Argentinië), Les bons diables uit Laval (Quebec), Altan Boulag uit Oelan-Oede (Boerjatië: ligt tussen het zuiden van Siberië en het noorden van China), Les As du Bénin uit Benin (West-Afrika) en de Hongaarse groep

van het Együd Arpad Kunst Educatief Instituut. Zoals te verwachten vertolkten de groepen uiteenlopende tradities. Iedere groep had zijn eigenheid. Argentinië moest het hebben van ontstuimige evocatie van het landleven, gekruid met een vleugje tango. Tapdansen kenmerkte het optreden van de Canadezen. Hongarije danste op een unieke combinatie van instrumenten: altviool, contrabas, doedelzak, citer, mondharp, accordeon en verschillende fluiten. Mongoolse traditie staat wellicht het verst van onze westerse cultuur, maar toch wist de groep te boeien door een rustige vertolking met symbolische elementen en zang. De al eerder genoemde haka's, afgewisseld met wiegende dansen waren dan weer het kenmerk van de Nieuw-Zeelanders. Het organiserend comité mag met tevredenheid terugblikken op de 59ste editie. Volgend jaar geven we rendez-vous voor het 60ste festival!

Terwijl we in Schoten eens te meer de wereld konden zien, was het Vlaanderen troef tijdens de 11-juliviering in Kluisbergen. Met minder dan 7000 inwoners kent de gemeente Kluisbergen toch een bruisende culturele activiteit. Op 9 juli jl. werd Piet Pottie gehuldigd in het cultureel centrum. Piet's naam zal voor altijd verbonden blijven met VVKB als oud-voorzitter. Hij werd tevens gehuldigd als cultuurpersoonlijkheid van 2017 in de Gemeente Kluisbergen. Tijdens de academische zitting in de voormiddag bevestigden burgemeester en schepenen van cultuur de

gewaardeerde inzet van Piet Pottie voor de Gemeente Kluisbergen. Eddy Picavet bracht op een bijzonder creatieve en overtuigende wijze een 'groet aan Vlaanderen' om de viering kracht bij te zetten. De gehele namiddag traden VVKB-groepen op. Het werd een waardige feestdag voor Piet en zijn echtgenote Annie. We danken hen in naam van IVV en wensen hen nog tal van weldoende jaren.

We hadden de dansers en muzikanten van Drieske Nijpers al mogen bewonderen tijdens de voorstellingen van 'Andries' eind maart jl. Maar een volkskunstgroep die mag terugblikken op 50 jaar activiteiten verdient een feestjaar. Het toneelspel 'Andries' werd mogelijk door samenwerking van Volkskunstgroep Drieske Nijpers en het Studio Theater Tsoefleurken. Beide groepen gingen de uitdaging aan, om de figuur van Andries De Clerck ten tonele te voeren. In het spel werden dans en woord één, mede ondersteund door Drieskes' orkest met een uitstekende muzikale omlijsting, die laatste geïnspireerd door Paul Van Duren.

Andries De Clerck leefde amper 26 jaar. De enen schreven hem magische geneeskrachten toe. De anderen bestreden hem met alle mogelijke strafrechterlijke middelen. Aan Andries' methode van genezen, dankt de groep Drieske Nijpers zijn naam. Andries De Clerck was wellicht de eerste kinesist, zij het dan op een wellicht niet orthodoxe wijze. Zijn geneeswijze bestond uit nippen en masseren. De vertolking van Andries' leven was gewoon subliem. Het scenario stak meesterlijk in elkaar. Het is niet gemakkelijk woord, dans en muziek te vervlechten, wat de verdiensten van het samenwerkend gezelschap nog groter maakt. De ontroerend-eenvoudige getuigenis van Andries De Clerck op het einde van het stuk blijft nazinderen.

In juli jl. stak Volkskunstgroep Drieske Nijpers er nog een flinke tand bij met een jubileumuitgave van Drieskes Kerremes, het volksdansfestival dat om de vijf jaar plaatsgrijpt in St.-Gillis-Waas. Vijf dagen lang was de perimeter rond de St.-Egidiuskerk getuige van intense activiteiten. De oud-leden werden met dans nog eens ten tonele gevoerd. Normaal hadden drie oud-voorzitters moeten vendelen. Het werden er twee, door het onverwacht overlijden van Marcel Oelbrandt. Als gastgroepen konden we vooral groepen uit Europa bewonderen: Folklorini Ansambl 'Sesvetska Sela' uit Kroatië, Folklorny Subor 'Vepor' uit Slowakije en Danstheather 'Oira' uit Belarus. Voor de Midden-Amerikaanse noot zorgde Ballet Folklorico 'Jalisciense', begeleid door 'Mariachi Garibaldi, beiden uit Mexico.

De groepen die we zagen in Sint-Gillis brachten voor ons toegankelijke dans en muziek. Het valt hierbij weerom op hoezeer eenvoudig en kwaliteitsvolle vertolking aan de basis liggen van een geslaagd optreden.

Het Danstheater uit Belarus bracht bijvoorbeeld een dynamische vertolking, bijna uitsluitend gebaseerd op een basispas zoals polka. Slovakije en Kroatië werkten met hun choreografie sterk naar het publiek, waarbij mimiek een belangrijke

rol speelde. Het enthousiasme van de Mexicaanse dansers sloeg zonder al te veel moeite over naar de toeschouwers. Vertolking gaat boven techniciteit. Drieske Nijpers zelf bracht een verdienstelijk dansprogramma waarin de Vlaamse traditie een belangrijke plaats kreeg. Proficiat ook aan het uitgebreid orkest voor de knappe uitvoeringen. Op naar de volgende 50 jaar !!

Gert Laekeman

STREEKDRACHTEN

De Pruikentijd onder de Franse Koning Lodewijk XV en onder Landvoogd Karel van Lorreinen en ... de invloed van 'Manneken Pis' en het Hof te Brussel op mode en streekdracht

Dr. Hist. Henri Vannoppen

Inleiding

'De Bende van Jan de Lichte' bracht ons bij de marginalen van de 18de eeuwse samenleving. De adel aan het Hof te Brussel en 'Manneken Pis' brengen ons bij de top van de samenleving. Na 'downstairs' volgt 'upstairs'.

1. Koning Lodewijk XV van Frankrijk en Manneken Pis te Brussel

Manneken Pis is het symbool van Brussel. Zijn eerste kostuum kreeg hij in 1698 van Maximiliaan II Emmanuel, landvoogd van de Spaanse Nederlanden en vader van Keizer Karel VII. In 1747 was Brussel bezet door Franse soldaten. Franse grenadiers wensten het beeldje van Manneken Pis te roven, maar kregen te maken met een opstand van de burgers van Brussel, een volksoproer. Koning Lodewijk XV van Frankrijk kreeg het nieuws te horen en wenste de Brusselaars te vriend te houden. Hij schonk Manneken Pis het Kruis van de Orde van St.-Louis, een militaire orde gesticht in 1693 door Lodewijk XIV. Zo was hij beschermd tegen aanvallen van eventuele Franse soldaten. Hij werd nu door dit Kruis een edelman. Koning Lodewijk XV schonk Manneken Pis ook een schitterend tenue van brokaat, geborduurd met zilver en goud met pluimhoed en degen. Dit is het oudste kostuum, dat van Manneken Pis bewaard is. Het geeft ons een goed beeld van de kledij onder de Franse bezetting, in de tijd van 'Jan de Lichte'. We zien de 'vest' (ondervest), de 'broek' en het 'kleed' (de overjas).

1

De kostuums van 'Manneken Pis' werden tot 2017 bewaard in het Broodhuis van Brussel. Op 4 februari 2017 kreeg 'Manneken Pis' zijn eigen museum 'Garde Robe Manneken Pis' in de Eikstraat nr. 19 in Brussel, niet ver van het beroemd beeldje⁽¹⁾.

2. Een degen is er alleen voor edelen

De degen van Manneken Pis verwees naar adeldom. Volgens de plakkaats mocht niemand, tenzij hij tot de adel behoorde, een met zwart lijnwaad bedekte of zwarte degen dragen, op straf van 100 florijnen boete. In 1767 werd de Heer Deprez, drossaard van Sint-Pieters-Jette vervolgd op basis van deze plakkaats omdat hij een zwarte degen droeg, alhoewel hij geen edelman was⁽²⁾.

3. De mannenkledij of l'habit à la française

Voor de duurere mannenkledij gebruikte men zijde en fluweel. De mode is 'l'habit à la française'.

Het 'kleed' of de jas schoot aan in de taille en liep uit vanaf de onderrug met behulp van baleinen. De zijkanten werden opgebold door middel van het samenknopen van enkele plooiën bij de heupen. De jas kreeg grote manchetten. Onder Lodewijk XVI werd de mannenjas gereduceerd tot een rechte jas met slippen. De vest was korter dan de jas en dikwijls uit dezelfde stof gemaakt.

De pruik was de catoganpruik. Het was een dikke streng haar, die men dubbelvouwde en op het achterhoofd vastzette. De lange haren werden aan de slapen gekruld. Het haar van de pruik werd in de nek vastgebonden met een lint of een grote zwarte strik. Een variant was de 'perruque à bourse'. Het haar werd daarbij in rollen opgestoken en aan de achterzijde in een lieflijk zakje gedragen. De pruiken werden gepoederd om te passen bij de kleuren van de kledij. Ze werden gepoederd met een poeder op basis van tarwemeel. Jean-Jacques Rousseau, de filosoof van de Verlichting reageerde daarop met de woorden: "De armen zijn zonder brood omdat wij poeder op ons haar moeten hebben".

De driesteek ontstond als hoofddekseel door het opzetten van de hoedrand tot een driehoekige vorm. De driesteek werd in de hand of ander de arm gedragen, meestal niet op het hoofd⁽³⁾.

De heren waren gladgeschoren. Een baard werd door de high society als proletarisch gezien, een teken van armoede.

4. De Franse bezetting en de terugkeer van de Oostenrijkers

Tijdens de Franse bezetting werd Graaf Ulrich van Löwendal, een Deense militair in Franse dienst, in 1745 aangeduid als voorlopig gouverneur-generaal van de Zuidelijke Nederlanden.

Van 1746 tot 1747 was de Oostenrijkse Veldmaarschalk Karel van Batthyany de militaire bevelhebber en de plaatsvervangend gevolmachtigd minister in de Oostenrijkse Nederlanden.

5. Karel van Lorreinen, het Hof te Brussel en te Tervuren

Karel van Lorreinen (1712-1780) was de broer van Keizer Frans I Stefan. In 1744 huwde hij aartshertogin Maria-Anna, de zuster van keizerin Maria-Theresia. Twee broers waren met twee zussen gehuwd.

In 1744 stuurde keizerin Maria-Theresia Karel van Lorreinen en zijn echtgenote aartshertogin Maria-Anna van Oostenrijk als gouverneur-generaals naar de Oostenrijkse Nederlanden. De Blijde Intrede te Brussel had plaats in 1744. Kort daarop moest Karel van Lorreinen als generaal in Oostenrijkse dienst Brussel verlaten. Zijn echtgenote aartshertogin Maria Anna werd de feitelijke landvoogdes, bijgestaan door Graaf Karel-Ferdinand von Königsegg-Erps, Graaf van Erps, die het feitelijk bestuur waarnam. Aartshertogin Maria-Anna stierf in hetzelfde jaar in Brussel in

het kraambed van haar eerste kind. In 1745 bezetten de Franse troepen Brussel.

In 1749 na de Vrede van Aken (1748) keerde Karel van Lorreinen terug naar Brussel. In 1750 liet hij het Paleis van Nassau afbreken om het Paleis van Karel van Lorreinen te bouwen. Alleen de Nassaukapel bleef bewaard. Deze kapel is nu een deel van de Koninklijke Bibliotheek Albertina.

Het kasteel van Tervuren, de 2de residentie van Karel van Lorreinen, was verouderd. Karel van Lorreinen liet dan in Tervuren Château Charles bouwen dat

kort na zijn dood in 1780 afgebroken werd op bevel van Keizer Jozef II, zijn neef.

6. Het Hof te Brussel en de 'paniers'

Het Hof te Brussel was toonaangevend wat de mode betrof. Vooral de adellijke dames vielen er op. De 'paniers' of hoepelrokken, die onder de jurk gedragen werden, ontstonden in Engeland in 1711. Ze bereikten hun hoogtepunt rond 1740. De 'panier' had een koepelvorm en bestond uit vijf metalen hoepels, die werden verbonden door katoen of linnen. Ne enkele jaren werden de metalen hoepels vervangen door walvisbaleinen.

7. 'Robe à la française'

De 'robe à la française'. 'Manteau' en 'jupe' waren doorgaans uit dezelfde stof. Rond 1740 was een slanke taille mode. Midden op het lijfje werd een rij strikjes aangebracht, de 'échelle' (ladder). Het was de tijd van de rococomode, de tijd van de zachte tinten, van de pastelkleuren⁽⁴⁾. Voor de heren was het de periode van 'l'habit à la française'.

8. De 'robe à l'anglaise'

Rond 1775 drong de anglomanie door met de 'robe à l'anglaise'. Ze past bij de vroege romantiek met de terugkeer naar de natuur. De 'paniers' verdwijnen. De japon van het type 'robe à l'anglaise' bestond uit een overkleed en een rok. De japon werd gedragen over een sikkelvormig kussen, dat in de lenden bevestigd werd en waardoor het rokdeel op de rug een weinig in de zijden uitsloeg⁽⁵⁾. De robe à l'anglaise heeft voor en achter een puntig lijf, lange of half lange mouwen en een borstdoek, de 'fichu'. De 'fichu' is gemaakt van batist of fijn linnen. De rok van de 'robe à l'anglaise' was wijd en werd gedragen in combinatie met onderrokken.

Onder Lodewijk XVI bereiken de damesrokken een geweldige breedte, soms tot drie meter. Het haar werd in deze tijd hoog opgemaakt, bepoederd en met bloemen, parels en kant versierd⁽⁶⁾.

3.2

3.3

4

Noten:

- (1) S.REMMERY. De kleren maken het Manneken – Het Nieuwsblad, 4 februari 2017.
- (2) L.STROOBANT. Het dragen van den degen-Brabantse Folklore, deel18, 1938-1939, p. 465.
- (3) L. VAN BEURDEN. Over mode en mensen. Tien eeuwen kostuumgeschiedenis. Nijmegen, 1994, p. 110-111.
- (4) L. VAN BEURDEN. O.c., p.107-109.
- (5) Haute-Nouveauté. 300 jaar Modecreaties 1600-1900. Stedelijk Museum Leuven, 1992, p. 28.
- (6) L. VAN BEURDEN. p. 115.

Illustraties:

1. Het kostuum van Manneken Pis, geschonken door Koning Lodewijk XV
2. Edeldame uit 1735 met koepelvormige panier
3. De kledij voor de edelman werd soberder:
 - 3.2. kledij onder Lodewijk XV
 - 3.3. kledij onder Lodewijk XVI

Deze tekeningen komen uit Le Nouveau Larousse Illustré, deel 5 van rond 1900.

4. Edeldame met brede damesrok, hoog kapsel en waaier uit de 18de eeuw

ADVERTENTIE

Zonder drank, genen klank!

**Halveer de calorieën, verdubbel het plezier,
met STEPA-bier!**

Suikervrij en toch lekker, met Stevia!

Limonades zonder calorieën

12 % korting voor alle volksmuzikanten!

Af te halen in 't Fabriekske, Fabriekstraat 100 te Aarschot.

Vooraf afspreken op 016-404049 of info@stepa.be

Vanaf 20 bakken gratis thuisbezorging.

Stepaja bvba, Parkbosstraat 3, 3001 Heverlee

www.stepa.be

WERKING IVV

IVV Webwinkel

Het is zover... De webwinkel is beschikbaar ! Surf naar:

- <https://webwinkel.instituutvlaamsevolkskunst.be>

Beeldarchief

We hebben het eenvouding gemaakt om beelden te bezorgen. Oude of nieuwe foto's, filmpjes, documenten, illustraties, ... je kan alles eenvoudig opladen via deze link:

<https://dbinbox.com/ivv-beeldarchief>

Let bij het opladen wel op het volgende:

- naam: geef het bestand een duidelijke naam (bijv datum en initialen).
Bijvoorbeeld: 20170607_SH_Oogstfeesten2000_Foto001.png
- inhoud: voeg een tekstbestand bij (met dezelfde naam) en zet hierin bijvoorbeeld de namen van afgebeelde personen of details over de inhoud van het bestand. Bijvoorbeeld 20170607_SH_Oogstfeesten2000_Foto001.txt
- resolutie voor afbeeldingen: minstens 200, liever 300 of zelfs 600dpi.
- resolutie voor foto's: hoogste kwaliteit beschikbaar.
- formaat: zonder compressie (dus png of tiff, geen jpeg).

Alvast bedankt !

Stefaan Haesen

ADVERTENTIE

**Kantklosjes - Houtdraaiwerk -
Deurknopjes**

Jan De Maertelaere BVBA
Bedrijvenlaan 12 - B-9080 Lochristi

Tel : 0032 9 230 67 18 - Fax : 0032 9 232 11 75
www.bobbins.be jan@bobbins.be

BOEKBESPREKING

Het moest maar eens waar zijn ... over kettingbrieven, kettingmails en kettingberichten.

Enkele dagen geleden ontving ik via mail van een goede vriendin volgend briefke:

Ik hoop dat deze bereikt u in de tijd. Ik heb een reis naar Donetsk, Oekraïne gemaakt en mijn tas is gestolen, in mijn tas zaten allemaal belangrijke spullen zoals, telefoons, geld en mijn paspoort. De ambassade wil mij helpen te laten vliegen zonder paspoort. Het enigste wat ik moet doen is een vliegticket kopen en mijn hotel rekeningen betalen. Helaas heb ik geen toegang tot mijn rekeningen zonder mijn credit card. Ik heb contact gezocht met mijn bank, maar ze hebben tijd nodig voor ze mij een nieuwe credit card kunnen geven, Dus wou ik u om mij snel wat geld te lenen dat ik zo snel mogelijk aan u terug geef zodra ik terug ben, Ik nodig 2.550 euro. Ik kan u gegevens sturen hoe u geld kunt over maken aan mij.

Ik wacht u antwoord af

Groetjes

Hilde

Omdat ik op dit ogenblik het boek 'Het moest maar eens waar zijn ... over kettingbrieven, kettingmails en kettingberichten' als slaapkamerlektuur elke avond even doorneem, vond ik dit een elektronisch vervolg en variante op de onschuldige kettingbrieven op papier die we vroeger met de regelmaat van een klok in de brievenbus vonden.

Ik herinner me nog zeer goed van in de tijd van 'mijn plechtige communie' een gele briefkaart. Ze stak in onze brievenbus met de vraag een prentkaart te sturen naar het eerste van vier erop vermelde adressen. Daarbij vroeg men ook een gele kaart te versturen naar een aantal vriendjes. Hierin moesten we dan de laatste drie adressen overnemen en ons eigen adres er als laatste bij noteren. Als we de ketting niet onderbraken, zouden we na enkele weken honderden prentkaarten uit de gehele wereld ontvangen.

'Doe dat toch niet. Puur geldverlies!' ik hoor het mijn ouders nog altijd zeggen. Maar ik wist het weer beter en verstuurde ondanks deze

‘waarschuwingen’ toch een prentkaart en een vijftal gele briefkaarten. Resultaat: enkele weken later ontving ik een prentkaart waarop de kerk van Wuustwezel afgebeeld stond.

Mijn briefkaartjes hadden dan toch één praktisch voordeel: het was waarschijnlijk de eerste keer dat ik van dit dorpje in de Noorderkempen hoorde en zo wat bijleerde over de ‘aardrijkskunde van ons land’.

Uit deze twee persoonlijke ervaringen blijkt duidelijk dat er naast een onschuldig tijdverdrijf ook brieven verstuurd worden die erop uit zijn om goedgelovige mensen geld af te troggelen. Over al deze soorten brieven heeft Ann Driessen het in het tweede hoofdstuk (pag. 21-65) van haar boek en ze staat dit met verschillende voorbeelden. Ze vermeldt zes soorten: religieuze kettingbrieven, kinderkettingbrieven, financiële kettingbrieven, praktische kettingbrieven om verzamelingen aan te leggen, grappige kettingbrieven en kettingbrieven die oproepen tot vrede.

Copieer deze brief 24 keer en verspreid die. Doe je dat, zal je dat een fortuin, een job of ander geluk opleveren. Doe je dat niet, word je ziek, sterf je of zal een ander onheil je treffen.

Dat was de kern van honderden kettingbrieven die haar vader Mathieu Driessen, een ‘architect-volkskundige in hart en nieren’ tussen 1980 en 2002 verzamelde. (Het waren er 2065!)

In het eerste hoofdstuk (pag. 9-20) beschrijft de auteur de kenmerken van dit soort brieven. Zoals u al in het eerste voorbeeld kon opmerken, staat de brief vol fouten. De afzender is nooit gekend (ook niet in Hildes brief) en ... er volgt meestal voorspoed of een ongelukkig leven. Omdat dit niet voorkomt in deze brief, voldoet hij niet aan alle voorwaarden van een kettingbrief of –mail.

Niet alle brieven hebben het over kommer en kwel. De Oostendse volkskundige Jef Klausling lanceerde zelf een grappige brief waarin hij hulp aanbood om van een lastige vrouw af te geraken (pag.47):

Middelburg, 03 december 1985

Waarde collega,

Deze kettingbrief werd begonnen door een man zoals jezelf, in de hoop wat geluk te brengen in het leven van een vermoeid collega.

Zoals de meeste kettingbrieven is ook deze gratis. Zend een afschrift van deze brief naar vijf van je beste collega's, die net zo vermoeid zijn als jij. Pak daarna je vrouw in en stuur haar naar

de man wiens naam bovenaan de lijst voorkomt en voeg je eigen naam onderaan de lijst toe.

Wanneer je naam gelijdelijk bovenaan de lijst staat, ontvang je 16478 vrouwen, waarvan enkele zeker schatjes zullen zijn.

HEB VERTROUWEN EN VERBREEK DE KETTING NIET.

Een man verbrak de ketting en kreeg zijn eigen vrouw retour terug.

Groetend een vermoeid collega.

P.S. Zo juist hoorde ik dat één van mijn vrienden een paar dagen geleden 195 vrouwen heeft ontvangen.

Ze hebben hem gisteren begraven, maar de begrafenisondernemers zijn gedurende 36 uur bezig geweest om de glimlach van zijn gezicht af te krijgen.

In ditzelfde hoofdstuk wordt ook de geschiedenis van de kettingbrief behandeld. Het ontstaan ervan is moeilijk terug te vinden. Er zijn onderzoekers die beweren dat de eerste kettingbrieven in de middeleeuwen verstuurd werden. Voor anderen duiken de echte kettingbrieven pas in de 19de eeuw op. Wetenschappers discussiëren immers over het feit of die eerste brieven wel echte kettingbrieven zijn.

Zo zijn er de hemelbrieven bijvoorbeeld die door God zelf in de hemel zouden geschreven zijn. De mensen geloofden dat zij het huis, waarin de brief werd opgehangen, en zijn bewoners beschermden tegen allerlei ziektes en onheil. Ze bevatten een duidelijke opdracht (ophangen in huis) en een belofte/bedreiging (eeuwig leven/ziekte), een typisch kenmerk van een kettingbrief. Over het vermenigvuldigen van die brieven is er echter nog niets te vinden. Deze hemelbrieven bleven vijf tot zes eeuwen populair. De kerkelijke overheid veroordeelde ze in 745, Karel de Groote later ook. De eerste teruggevonden Vlaamse hemelbrief, 'Zondagsbrief', was uit 1501 en ging dus ook over 'den dag des Heeren'. (pag.12)

Opnieuw zeg ik u, als gij niet waakt over de heilige dag des Heren, zal ik over u een hagelbui, vuur, bliksem, onweders en stormen zenden opdat uw arbeid zou vergaan, en ik zal uw wijngaarden vernietigen en ik zal u geen regen geven en ik hef belastingen van u opdat Gij mij en mijn priesters rechtmatige tienden zult geven. En wie mij met betrekking tot de tienden bedriegt, zal het eeuwige leven niet zien en in zijn huis zullen de kinderen blind geboren worden en doof en lam.

Ann Driessen vertelt in hoofdstuk drie (pag.66-127) over de reacties van de ontvangers van de kettingbrief. Er zitten schrijnende verhalen bij

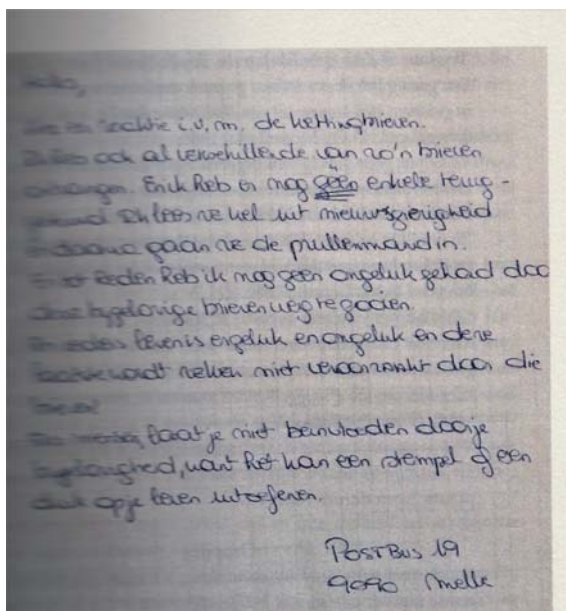
van mensen die geloofden wat er in staat. Onder hen ook invloedrijke personen: politici, filmsterren, zangers, mediafiguren, ceo's uit het bedrijfsleven ... Ze haalt het voorbeeld aan van Daniël Termont die zich liet vangen door een kinderkettingbrief. De Gentse burgemeester wilde, zoals in de brief werd gevraagd, een jongetje van zeven jaar dat een ongeneeslijke kanker had, met de langste kettingbrief ooit, in het 'Guinness Book of Records' brengen. Allemaal heel mooi, maar ... het jongetje bleek niet te bestaan. (pag.93)

Iedereen van ons heeft in zijn leven minstens één kettingbrief (vroeger) of kettingbericht (nu) gekregen. Hoeveel mensen juist brieven kregen, doorstuurden of vernietigden, is niet te achterhalen (pag.67).

De auteur geeft fragmenten uit meer dan 100 persoonlijke brieven. Dit maakt dit hoofdstuk het meest aangrijpende van het hele boek. Deze fragmenten spreken boekdelen en illustreren de invloed van kettingbrieven op gedachten, gevoelens, gedragingen in het dagelijks leven. Gevoelens van angst, geloof, bijgeloof, hoop, twijfel, opluchting en bevrijding, ongeloof, afkeuring, kritiek en verontwaardiging ... het komt allemaal aan bod. Niet iedereen had deze reactie van 'ik heb er nooit op gereageerd en heb nog geen enkel ongeluk gehad'. (pag.79)

In hoofdstuk vier (pag. 128-178) bespreekt Ann Driessen twee verzamelingen van kettingmails en kettingberichten. De eerste verzameling komt van een tiener, die in 2007 en 2008 achtendertig exemplaren verzamelde. De tweede van haar zelf. Zij verzamelde in de periode 2008 en 2016 negentig brieven.

De variëteit aan onderwerpen is enorm. Er is één religieuze bij. De anderen gaan over vriendschap, liefde, geluk, gezondheid, dieren, pesten, vrede, keukenverhalen, behandelen van wonden ... Er zijn er goedbedoelde bij, maar ook schadelijke. Haatmails en racistische mails vormen een grote speciale groep. Deze bevatten geen beloftes en geen bedreigingen, maar de gevolgen kunnen desastreus zijn. Ze doen de lezers twifelen, maken hen onzeker, zetten hen aan tot vijandschap, discriminatie en racisme. In de meeste gevallen worden grove onwaarheden verteld en vermengd met zogezegde 'echte' feiten of met feiten die uit hun verband gerukt worden; soms staan er gewoon leugens in. En dat allemaal, zogezegd, in naam van of gestaafd door 'bepaalde autoriteiten', 'gezagsdragers', politici, enz. om, natuurlijk 'ons' te redden of voor 'onze belangen' op te komen. (pag. 163). Dat alloctonen en vluchtelingen hier dikwijls het slachtoffer van zijn, verbaast me niet.

Ann Driessen probeert in het laatste hoofdstuk (pag. 178-187) te antwoorden op de vraag 'Wat doen we ermee?'

Ik zou dit hoofdstuk kunnen samenvatten met een 'waar gebeurd' verhaal. Prof. Stefaan Top vertelde me over een preek die deken Eysermans tijdens de zondagsmis in Rotselaar hield in de jaren negentig van vorige eeuw. 'Wat moeten wij doen met die brieven?' was een veel terugkomende

vraag van ongeruste parochianen. 'Wat je hiermee moet doen, is dit' zei hij vurig. Hij toonde een kettingbrief en scheurde die kwaad in verschillende stukjes.

Prof. Top vond deze oplossing iets te drastisch. Na de mis vertelde hij de deken dat deze brieven zeker niet beantwoord of verder gestuurd mochten worden, maar ze mochten niet vernietigd worden. Ze waren immers waardevol voor het Seminarie Volkskunde aan de KU Leuven.

Het einde van dit verhaal? In 'Kerk en Leven' verscheen een 'rechtzetting' van de preek: de parochianen mochten er zeker geen angst van hebben, maar ook niet vernietigen. Ze moesten integendeel bezorgd worden aan prof. Top!

Ann Driessen verwoordt dit als volgt: verwijder twijfelachtige berichten en mails. Als je over de herkomst twijfelt of over de identiteit van de verzender, beantwoord het bericht of de mail niet, stuur het niet verder, maar verwijder of 'delete' het. Voor je informatie voor waarheid aanneemt en verspreidt, informeer je: er zijn websites op het internet die foute informatie trachten te ontkrachten.

Be curious, not stupid (pag. 183)

Haar slotwoord is (pag.187):

Doorbreek de ketting!

Verscheur die brief, 'Delete' die e-mail. Wis dat bericht.

En schrijf, telefoneer of vertel aan familie, vrienden en kennissen wat je wenst of wil in een persoonlijke brief, een mail, een bericht of een gesprek. Doe iets voor een ander mens. Dat is wat mijn vader probeerde te doen, en ik nu ook doe.

Ik heb het boek met zeer veel interesse en plezier gelezen. Of om het in de taal van de boekbesprekingen van in de tijd van het college te zeggen: een boek om in één adem uit te lezen.

Na het lezen van de talrijke voorbeelden in dit boek en van de praktische aanbevelingen die Ann Driessen gaf, blijf ik nog altijd met onopgeloste gevoelens achter: Wat is het nut en wat zijn de motieven om valse verhalen over kinderen met kanker of mensen met dementie te verspreiden?

Voor Ann's vader waren de initiatiefnemers – zonder enig bewijs en onderscheid – onevenwichtige typen, geestelijk gestoorden, psychopaten of labiele figuren die kettingbrieven versturen om hun macht te tonen en mensen de stuipen op het lijf te jagen ... maar dat is moeilijk uit te maken. (pag.67)

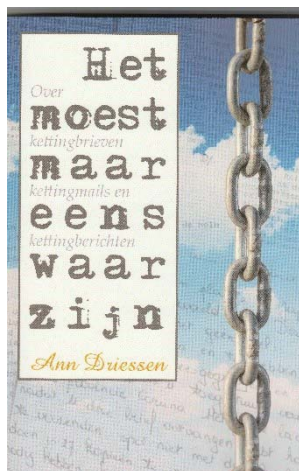
Maar wie heeft Hilde bedelbrief verstuurd? Hij kwam van het 'juiste e-mailadres', maar niet vanuit Oekraïne. Ik ontmoette haar immers de dag dat de mail verstuurd werd, in Rotselaar. En waar ik zeker van ben: Hilde behoort absoluut niet tot de categorie mensen waar vader Mathieu het over had, integendeel!

Ann Driessen, Het moest maar eens waar zijn ... over kettingbrieven, kettingmails en kettingberichten.

Soest, Boek-scout, 2017, 204 p., ill.;

ISBN 978-94-022-3195-3; 20 euro.

Johan Lambrechts

AANKONDIGINGEN

Voor gedetailleerde info over de bals, feesten, evenementen en festivals tijdens de zomermaanden kan je terecht op onze website: <http://www.instituutvlaamsevolkskunst.be>

Cursussen

Kennismakingscursus Vendelzwaaien

- Zondag 22 oktober 2017 - Leuven

Meer info op www.vendelen.net

VTI Leuven - 13 tot 17 uur

Vendeliersverbroedering

- Zondag 26 november 2017 - Herentals

Sporthal Netepark - van 9u30 tot 16 uur

(aanvang om 9u30 - inschrijven vanaf 9u00)

IVV Activiteiten

Statutaire Algemene Vergadering

- Zaterdag 25 november 2017 - Erps-Kwerps

Erfgoedhuis Kortenbergh - 10u30 tot 12u30

UNESCO

IVV is geaccrediteerd door UNESCO als expertisecentrum voor Immaterieel Cultureel Erfgoed

COLOFON

Volkskunst is het kwartaalblad van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst.

Baangang 41 - nummer 3 - september 2017

Aan dit nummer werkten mee:

Stefaan Haesen, Gert Laekeman, Johan Lambrechts, Frans Monden, Machteld Van den Bossche en Henri Vannoppen.

Iedere auteur is inhoudelijk verantwoordelijk voor zijn of haar bijdrage.

Overname van artikels is toegestaan mits bronvermelding.

Het gewone abonnementsgeld voor 2017 voor personen bedraagt 15 euro. Je kan voor 10 euro ook een digitaal abonnement nemen: je ontvangt dan *Volkskunst* in pdf-formaat in je e-postbus.

Buitenlandse abonnees betalen 20 euro.

Verenigingen en organisaties kunnen zich abonneren voor 17,5 euro en ontvangen dan elk kwartaal twee gedrukte exemplaren.

Voor 25 euro krijgt je groep daarnaast een gepersonaliseerde toegang tot de IVV-website. Daarmee krijg je toegang tot het digitale archief van IVV: alle publicaties, losse dansen en vendelreeksen en *Volkskunst*.

Abonnementsgeld over te schrijven op bankrekening IBAN nr. BE14 4163 0794 5183, BIC code KREDBEBB van IVV vzw, Dorpsstraat 83 te 9190 Stekene, met vermelding van 'Abonnement Volkskunst' en naam en adres van de abonnee indien verschillend van de betaler.

Proefnummers van dit tijdschrift en bestelling van alle IVV-uitgaven:

IVV-secretariaat, Jubellaan 123, 2800 Mechelen, tel. 0496 593 523, e-post secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be

of via de IVV-website www.instituutvlaamsevolkskunst.be

VOLKSKUNST

INSTITUUT VOOR VLAAMSE VOLKSKUNST

INHOUD

EDITORIAAL - Vrijwilligers en tarwevelden	1
PUBLICATIES.	6
Speciale acties boeken	6
Oproep voor documentatie	7
W.O.I, een kruispunt in het alledaagse leven of de samenleving in Vlaanderen in verandering	7
SPROKKELINGEN - In Memoriam Marcel Oelbrandt	11
VERSLAG - Volkskunst in juli	13
STREEKDRACHTEN - De Pruikentijd onder de Franse Koning Lodewijk XV en onder Landvoogd Karel van Lorreinen en ...de invloed van 'Manneken Pis' en het Hof te Brussel op mode en streekdracht	21
ADVERTENTIE	26
WERKING IVV	27
IVV Webwinkel	27
Beeldarchief	27
ADVERTENTIE	28
BOEKBESPREKING - Het moest maar eens waar zijn ... over kettingbrieven, kettingmails en kettingberichten.	29
AANKONDIGINGEN	35
Cursussen	35
IVV Activiteiten	35
UNESCO	36
COLOFON.	36

**INSTITUUT
VOOR
VLAAMSE
VOLKSKUNST**

België
P.B.
2800 Mechelen 1
8/4264

VOLKSKUNST

VLAAMS
DANSARCHIEF

*

VLAAMS
VENDELARCHIEF

*

STREEKDRACHTEN
COMMISSIE

JAARGANG 41
NUMMER 4
DECEMBER 2017

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
VOOR DE STUDIE EN DE VERSPREIDING VAN DE
VLAAMSE VOLKSCULTUUR
Afgiftekantoor Mechelen 1 - P 706365
Terugzendadres: Jubellaan 123, 2800 Mechelen

EDITORIAAL

Tijdloze volkskunst

Grasduinen in archieven geeft ons een beter inzicht in het heden. We keren voor een wjl terug naar de jaren '70 om te zien hoe we dan omgingen met volkskunst. We eindigen evenwel bij het heden.

Een volk zonder verleden heeft geen toekomst. In hoeverre geldt dat ook voor de volkskunstminnende gemeenschap?

Bij het behandelen van de collectie Frans ('Sus') Geens in KADOC, stootten we op interessant archiefmateriaal. Het brengt ons terug naar de zomer van 1975. In verschillende Vlaamse steden worden activiteiten georganiseerd rond aspecten van het volksleven in Europa. Het openluchtmuseum van Bokrijk doet zijn duit in het zakje met het opvoeren van huwelijksrituelen door groepen uit binnen- en buitenland tijdens de periode van 5 juli tot 31 augustus.

Buitenlandse groepen uit Bulgarije, Frankrijk, Polen, Roemenië, Turkije en het toenmalige Tsjecho-Slovakije traden in de loop van de zomervakantie op. Vlaanderen werd aangekondigd voor het laatste weekeinde van augustus. Het volgend programma wordt voorgesteld in de begeleidende brochure⁽¹⁾:

... In de namiddag treedt een groep op onder begeleiding van de heer Geens. Dit huwelijksfeest uit onze eigen Vlaamse folklore wordt voorafgegaan door een korte schets van kennismaking: na met bloemendansen, liefdesliederen, horlepiep en vendelen om elkaars gunst te hebben gedongen, komt uit de meidans een koningspaar naar voren dat het bruidspaar wordt.

Op de vooravond van het huwelijk brengt de fanfare een serenade aan de bruidegom en worden heildronken gebracht. Nadat een oude broek aan een bonenstaak in brand is gestoken, trekt men naar het huis van de bruid, die broodjes waarin muntstukken gebakken zitten door het raam naar buiten gooit.

Op de huwelijksdag zelf wordt de bruidegom door de bruidsjonkers thuis afgehaald, en buiten verder uitgedost. Ze trekken naar het bruidshuis, waar ook de bruid voor het huis getooid wordt met

(1) Aspecten in het volksleven 1975. Huwelijksfeesten in Europa. Bokrijk 5 juli – 31 augustus 1975.

kroontje en mantel. Na vertrek van de bruidsstoet wordt het feestmaal voorbereid.

Het geschal van de koehoorn geeft te kennen dat de stoet op terugtocht is van de ceremonie. Nadat de gehele stoet onder de bloembogen doorgestapt is, wordt een speciale bruiloftsdans uitgevoerd. Er wordt gevendeld en er worden heildronken uitgebracht. Tenslotte gaat een dorpsfeest van start met dansen, liederen, vlaggenspel en muziek uit oude instrumenten ...

Dergelijke evocaties hebben een tijdeloos karakter. In maart jl. mochten we nog het prachtige volksspel 'Andries' meemaken door Volkskunstgroep Drieske Nijpers en 't Soeffleurken in Sint-Gillis-Waas. Volkskunstgroep Gelmel zocht inspiratie in Wereldoorlog I voor een aangrijpende weergave⁽²⁾. Het komt er blijkbaar op aan volkskunst een tijdeloos karakter te geven door de juiste elementen op het juiste moment bijeen te brengen tot een harmonisch geheel.

Figuur: herfsttijloos of Colchicum autumnale L.

(2) Laekeman G. Volkskunst in juli. Volkskunst 2017; 41 (3): 13-20.

Ook de natuur doet dat. Herfsttijloos (*Colchicum autumnale* L.) mag daarvan een voorbeeld zijn. De naam van de plant 'tijloos' appelleert aan de verschijningsvormen. In de herfst tonen zich de paarse, crocusachtige bloemen. Die maken in de late lente plaats voor de groene bladeren die de zaaddoos omvatten. De zaden bevatten bovendien colchicine, een geneesmiddel gebruikt bij jicht. Colchicine wordt onderzocht voor nieuwe toepassingen en overstijgt zo ook de traditie.

Terug naar volkskunst. We citeren Marc Laenen, conservator van Bokrijk in 1975:

... Openluchtmusea kunnen niet alleen de functie hebben om het materiële erfgoed te bewaren, maar zijn instellingen bij uitstek om sociale verschijnselen uit het volksleven museaal uit te werken. Wellicht kan er in de toekomst gedacht worden om openluchtmusea te beschouwen als musea waarin de mens in zijn gemeenschapsleven wordt voorgesteld en waarin de sociale dimensie van de traditionele samenleving geconserveerd en voortgezet wordt ... ⁽³⁾

Een actueel citaat, nu het Openluchtmuseum van Bokrijk zich bezint over zijn toekomst (zie bijdrage van Dr. H. Vannoppen in een volgend nummer van Volkskunst).

Marc Laenens' woorden stemmen tot nadenken. Ze liggen volledig in de lijn van de UNESCO Conventie over 'safeguarding'⁽⁴⁾. Cultureel erfgoed moet leven. Dat is ook de betrachting van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst: niet enkel bewaren, maar ook onderzoeken hoe ons cultureel erfgoed kan leven. Een gemeenschap met een verleden heeft immers een toekomst.

Daarvoor moeten we houden van onze culturele rijkdom. Wijlen Herman de Coninck beschreef in 'Foto' op een prachtige wijze de verbondenheid tussen wat was en is.

Weemoed is een foto van voor twintig jaar.

Familie nog samen, nog gezond.

Is toen. Met een lijst van nu errond.

Het nu houdt het verleden bij elkaar.

(3) Aspecten in het volksleven 1975. Huwelijksfeesten in Europa. Bokrijk 5 juli – 31 augustus 1975.

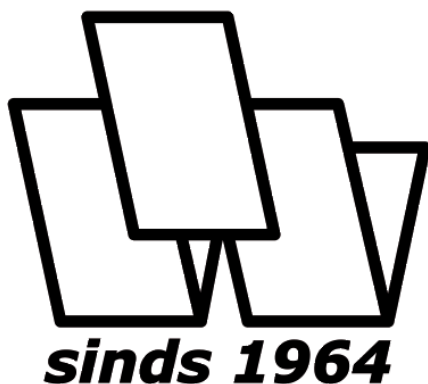
(4) Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage. Paris, 17 October 2003.

*En omgekeerd. Want nu is maar even.
Is opschrikken en vragen:
waar waren we gebleven?
Bij jou. In Die Dagen.
Alles is ver. En de liefste dingen nog verder.
Maar door het verleden wordt het bij elkaar
gehouden, als schapen door een herder.*

Langs deze weg wensen we alle lezers en arbeiders op de volkskunstakker een voorspoedig 2018. Mocht in dit nieuwe jaar onze waardevolle traditie inspiratie en vreugde brengen, voor het leven van elke dag,

Heel hartelijk,

Gert Laekeman
Voorzitter IVV

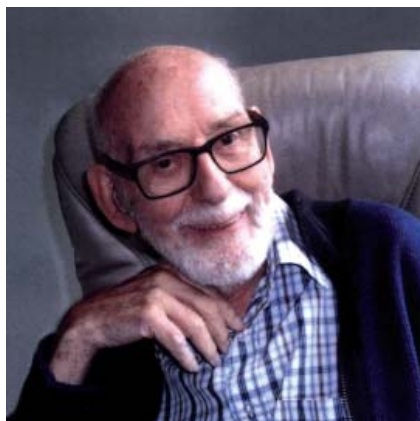
SPROKKELINGEN

In Memoriam Renaat Van Overbeke

Na Marcel Oelbrandt in juni jl., moesten we in oktober afscheid nemen van Renaat Van Overbeke.

Het heengaan van Renaat vervult ons met een gevoel van droefenis maar tevens van dankbaarheid. Droefenis, omdat iemand die we graag zien, altijd te vroeg heengaat. Dankbaarheid voor wat Renaat heeft kunnen betekenen voor elk van ons.

Hij kreeg de titel van erelid in april dit voorjaar. Reeds in 1947 gaf Renaat – samen met Nest Van Eynde – de eerste naoorlogse vendelcursus in het domein Iepenburg in Schoten. Een bijzonder moedige daad in die na-oorlogse tijd. Renaat was medeoprichter van de groep ‘die Toortse’ in Mechelen. ‘Die Pioene’ is dan weer de naam van een vendelgroep, met Renaat als medestichter. Reeds in 1969 werden de eerste vendelreeksen genoteerd in Schoten. Renaat verrichte

veldwerk over vendelreeksen in Brecht, Retie en Tongerlo, met het oog op het noteren van de figuren en de wijze van uitvoering. Renaats naam als coauteur prijkt op nagenoeg alle bundels met traditionele dansen en uitgaven over nieuwe creaties. Hij was een gewaardeerde dans- en vendelleider tijdens diverse cursussen. Ik herinner mij persoonlijk een cursus die Renaat kwam geven in een overvol Vossenhol, het lokaal van Reintje Vos in Kemzeke-Stekene. Hij leerde daar onder andere de Steltendans van Beerse aan voor niet minder dan 63 dansers!

Na een verdienstelijke loopbaan in het onderwijs ging Renaat met pensioen. Maar het bloed kruipt waar het niet gaan kan, en Renaat startte in Mechelen met de dansgroep ‘de Hopsenioorkens’ waar hij jarenlang de dansleiding verzorgde.

De leden van het Vlaams Dansarchief mochten steeds op een warm welkom rekenen in het gezellige huis aan de Laarstraat in Boortmeerbeek. Hilde

en Renaat waren dan telkens in de weer om het in hun simpele woning, ons zo comfortabel mogelijk te maken. Ondanks gezondheidsperikelen bleef Renaat het uiterste van zichzelf geven. Zijn tussenkomsten tijdens de werkstonden gingen wat trager, maar waren steeds gevat.

Renaats levensverhaal doet ons denken aan het bijbels verhaal van de wonderbare broodvermenigvuldiging. We kennen de historie. Jezus was al dagenlang op tocht en meer dan 5000 mensen volgden hem. Op een bepaald ogenblik stelt zich de materiële vraag over de wijze waarop aan zo'n menigte eten kan gegeven worden. Een jongen met vijf broden en twee vissen dient zich aan. Vijf broden en twee vissen: belachelijk weinig voor 5000 monden. Toch krijgt iedereen eten, op een miraculeuze wijze.

Renaat deed ook aan een wonderbare vermenigvuldiging. Met bescheiden middelen bouwde hij, samen met Hilde, een thuis voor een mooi gezin. Kinderen zorgden voor kleinkinderen, en kleinkinderen voor achterkleinkinderen. De boodschap van het verhaal van de broodvermenigvuldiging ligt in het zich belangloos durven inzetten voor mensen. Deze inzet leidt tot perspectief voor de toekomst. Renaat is niet meer in ons midden zoals wij dat zouden willen. Maar hij blijft voortleven in mensen en daden: in elk van ons een stukje Renaat.

Het gedachtenisprentje vat de karakteristieken van Renaat perfect samen:

*... Een technisch wonder,
Gepassioneerd door en voor Vlaamse Volkskunst,
Een hardwerkende echtgenoot,
Een fantastisch leuke opa ...*

Langs deze weg wensen wij Hilde en de familie veel sterkte, in dankbare herinnering aan de geweldig eenvoudige man die Renaat was.

Gert Laekeman

Voorzitter van IVV

ARCHIVEREN

IVV verhoogt de zichtbaarheid van Vlaamse volkskunst via ODIS

ODIS is een gegevensbank waarin onder andere personen, organisaties en gebeurtenissen met elkaar verbonden worden. ODIS werd ontwikkeld in KADOC en IVV mag er actief aan meewerken. Met een steekkaart over erevoorzitter Frans Geens opent IVV meteen een poort op de wereld van volkskunst in een georganiseerd archief.

We hadden het al eerder over ODIS in ons tijdschrift 'Volkskunst'⁽¹⁾. Naast het verbinden van de hierboven vermelde personen, organisaties en gebeurtenissen, komen ook publicaties, families, archieven en zelfs gebouwen in aanmerking als invoer-entiteiten. ODIS steekkaarten kunnen zowel in het Nederlands als in het Engels ontwikkeld worden.

Figuur 1: titelpagina van ODIS, met zoekfunctie in de linker bovenhoek.

De ODIS webstek activeren we door de combinatie 'ODIS' en 'KADOC' als trefwoorden te gebruiken in zoekmachines. De steekkaart over Frans Geens kan vervolgens eenvoudig geraadpleegd worden door

(1) Laekeman G. Vergeet-mij-nooitje. Editoriaal Volkskunst 2016; 40(4): 1-4.

in de zoekfunctie 'Geens' te activeren. Dat leidt tot 26 'records'. Door verder te filteren op 'Frans' wordt het unieke bestand van Frans Geens beschikbaar.

De biografische schets geeft een overzicht van de talrijke engagementen en functies van onze ere-voorzitter. Uiteraard wordt hier het Instituut voor Vlaamse Volkskunst vernoemd. Momenteel werken we aan een andere steekkaart over het IVV. Eens deze geactiveerd kunnen we daar naar doorklikken. Onder publicaties vinden we uitgaven waarvan Frans Geens auteur of medeauteur was. De lijst moet nog verder aangevuld worden. De inhoud en karakteristieken van de publicaties krijgen we na aanklikken, omdat deze opgenomen zijn in LIAS (Leuven Intern ArchiveringsSysteem).

Het bestand wordt nog verder ontwikkeld. Wanneer we over andere IVV-personaliteiten steekkaarten ontwikkelen en in het publiek domein plaatsen, kunnen deze personen aan elkaar 'gelinkt' worden en wordt hun netwerk gevisualiseerd.

The screenshot shows the Odis website interface. At the top is a red navigation bar with links: HOME, OVER ODIS, RECHTEN, and TAAK. Below the navigation bar, on the left, is a search box with the text 'geens' and buttons for 'Zoeken', 'Eenvoudig', and 'Volledig'. Below the search box is a 'Navigatie' section with a '* Lokaal' link. The main content area is titled 'Frans GEENS' and includes a date range 'Achterzijde: 3 juni 1925 - Schiedam, 20 september 2013 (over)'. Below this is a list of links: 'Biografische URL: http://www.odis.be/fr&P=130110', 'Levensbeschrijving: Biografische schets', 'Publicaties: Publicaties in organisaties en publicaties', 'Bronnen en publicaties: Publicaties in andere contexten', and 'Voor: Voorbeelden'. Below the links is a section titled 'IDENTIFICATIE' which contains a table with personal data.

Naam	Naamscore	Naam
Geens		Geens
Geens		Geens

Below the table is a section titled 'LEVENSBESCHRIJVING'.

Figuur 2: steekkaart over Frans Geens.

Het invoeren van gegevens blijft eens te meer werk voor IVV-vrijwilligers. Momenteel telt de interactieve gegevensbank meer dan 220.000 elektronische steekkaarten. Het aantal groeit nog gestadig. We houden jullie op de hoogte van de werkzaamheden.

Gert Laekeman en Johan Lambrechts

REDACTIONEEL

Volkskunst in een nieuw jasje

De redactie van Volkskunst en de Raad van Bestuur van IVV zijn blij te kunnen aankondigen dat vanaf de 42ste jaargang Volkskunst zal verschijnen op A4-formaat en in kleur !

Abonnement 2018

Een voorstel tot aanpassing en vereenvoudiging van het abonnementsgeld werd door de Algemene Vergadering van november II. goedgekeurd.

De bijdrage en ook de rechten worden gelijkgesteld met het web-abonnement dat jaar na jaar aan interesse won. Voor 2018 bedraagt het abonnement 25 euro.

Buitenlandse abonnees betalen voortaan 35 euro.

Abonnees ontvangen elk kwartaal een of twee (naar keuze) gedrukte exemplaren en Volkskunst in digitaal formaat (mits opgave van een e-postadres). Je krijgt tevens een gepersonaliseerde toegang tot de IVV-website. Daarmee kan je aan het digitale archief van IVV: alle digitaal beschikbare publicaties, losse dansen, vendelreeksen, kledijbeschrijvingen en Volkskunst.

Abonnementsgeld over te schrijven op bankrekening IBAN nr. BE14 4163 0794 5183, BIC code KREDBEBB van IVV vzw, Dorpsstraat 83 te 9190 Stekene, met vermelding van 'Abonnement Volkskunst' en naam en adres van de abonnee indien verschillend van de betaler.

Gelieve de betaling tijdig uit te voeren, bij voorkeur vóór 15 februari 2018. Overschrijvingsformulier in bijlage.

Meer info: secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be of bel onze secretaris Stefaan op 0496 593523.

Beste wensen

Wanneer je deze Volkskunst uit de brievenbus haalt, staat het nieuwe jaar voor de deur.

De leden van de Raad van Bestuur van het Instituut
voor Vlaamse Volkskunst en de redactie van
Volkskunst wensen alle lezers en iedereen die met
Vlaamse en internationale volkskunst bezig is een
gezond en voorspoedig 2018!

INTERVIEW

Een gesprek met Iris Raspoet

Vrijdag 1 december. Ik zit op de trein richting Gent. Hij rijdt met ons door een mistig sneeuwlandschap. Niet te verwonderen als je het artikel in dit nummer van Volkskunst over de feestdagen van de heiligen tussen Sint-Maarten en Kerstmis gelezen hebt: Sint-Andries brengt op 30 november 'de vries'. Een andere weerspreuk luidt: "Als Sint-Andries onder sneeuw moet bukken, zal het volgend jaar geen koren lukken". Geen goed nieuws voor de prijzen van het brood volgend jaar!

Ik ben op weg naar Iris Raspoet, sinds goed anderhalf jaar directeur bij 'Danspunt'. Zij wil van het steunpunt voor dans en beweging een 'open huis' maken waarin de Vlaamse volkskunst een eigen kamer zal hebben.

Raspoet? Een niet zo bekende naam in Vlaanderen. Zou Iris familie zijn van Hugo Raspoet? Hugo studeerde in Leuven tijdens mijn studentenperiode daar. In mijn vrije tijd was ik actief in de Leuvense volkskunstroep 'De Kegelaar', de studentendansgroep van het KVHV.

Hugo was bekend als 'chansonnier'. Het was de tijd van de 'Kleinkunsteilanden' waarin hij optrad met Miel Cools, Jef Burm, Will Ferdy, Louis Verbeeck, Jos Ghysen, Pierre Hous, Gerard Cox, Kor Vandergoten

...

Hugo was vooral bekend met zijn 'Helena' maar ik hield van zijn 'Koningskind' en zijn 'Annemarieke'. Deze liedjes spraken mij aan want ze legden een verband tussen volkslied en luisterlied. 'Mijn Koningskind' gaf de oplossing aan de middeleeuwse koningskinderen die niet bij mekaar konden komen omdat het water veel te diep was. In 'Annemarieke' vroeg Raspoet zich niet af waar ze naartoe ging, maar wel vanwaar ze kwam.

Spijtig genoeg stopte deze troubadour redelijk vlug met zijn carrière. Jammer. Hoeveel mooie bewerkingen van oude liedjes zijn daarom niet geschreven?

Maar ik trok niet naar Gent om over haar oom Hugo te praten, wel met Iris en ja hoor, eigenlijk waren Annemarieke en de koningskinderen de rode draad die door gans het gesprek liep. Deze eenvoudige deuntjes zijn een goed voorbeeld van de interactie tussen luisterlied en volkslied. Ook klassieke muziek vond inspiratie in de oude liederen. Geen enkele kunstvorm kan immers op zichzelf bestaan, maar ondervindt steeds invloed van wat er op dat gebied bestond

Iris Raspoet

en bestaat. Iris wil er haar doel van maken dat Danspunt er in slaagt dat alle beoefenaars van het dansen mekaar leren kennen. Uit 'kennen' volgen waarderen en gebruik maken van het goede van anderen.

Deze kruisbestuiving heeft alleen maar voordelen. Ook voor de volkskunst. Daarvan is Iris helemaal overtuigd, ook al komt ze niet uit het volksdansmilieu. Ze is wel bezeten door de danskunst. Ze werkte gedurende 14 jaar bij 'les Ballets contemporains de la Belgique' (les ballets C dela B) van Alain Platel. Nadien werkte ze even bij KASK & Koninklijk Conservatorium, de Gentse Kunsthogeschool. Het leidmotief van Platel 'de dans is van de wereld en de wereld is van iedereen' zou ook dit van Iris kunnen zijn. Omdat de Vlaamse volksdans ook een deel van de wereld is en niet de waardering heeft die hij verdient, heeft Danspunt nu een erfgoedmedewerker aangeworven. Naast klassiek ballet beschouwt

Iris de volksdans ook als een belangrijk deel van ons erfgoed die deel uitmaakt van onze culturele identiteit. Dit is een getuigenis die elke Vlaamse volkskunstliefhebber gelukkig zal maken. Het is een regelrechte liefdesverklaring aan onze volkskunst.

Door met haar samen te werken kunnen we ervoor zorgen dat ons erfgoed levend blijft, van generatie op generatie. Een te sterk individualisme leidt tot 'eenzaamheid'. Daarom waren we het er over eens dat IVV en Danspunt elkaar kunnen aanvullen en steunen om er het beste van te maken. Werken we immers niet aan hetzelfde doel: via talentontwikkeling, communicatie, kennis delen, het bewaren en ontsluiten van ons erfgoed een goede omkadering voor onze kunst creëren en ze te ontsluiten uit de wereld van onbekendheid.

"Misschien zijn we al door enkele initiatieven op de goede weg" zegt Iris. Ik knik instemmend, denk aan een dansavond van enkele jaren terug in de Leuvense stadsschouwburg. Elke vorm van de danskunst werd aan het publiek getoond. "t Havermeuleke" en 'Reuzegom' dansten mee en moesten qua succes en applaus niet onderdoen voor de prestatie van de andere dansgroepen.

Hoopgevend in het bekender maken van volkskunst was zeker de medewerking van Stefaan Haesen en zijn dochter Hanne aan een productie van Jan Fabre: 'Belgian Rules/Belgium Rules'. In dit stuk wil Fabre ons 'complexe, maffe land' voorstellen in de taal van het theater, van het beeld. Chansonnier Raymond van het Groenewoud schreef er enkele liederen voor en Johan de Boose schreef de tekst. Tussen een internationale bezetting van acteurs, muzikanten en medewerkers vinden we de namen van Stefaan en Hanne. Met pretlichtjes in zijn ogen, maar toch ernstig, vertelde Stefaan dat het stuk eindigde met een opgemerkte prestatie 'vendelzwaaien'. Met terechte fierheid zorgden hij en Hanne ervoor dat acht van de acteurs/dansers de kunst van het vendelzwaaien onder de knie kregen. Oude volkskunst kan dus perfect samengaan met moderne hedendaagse kunst.

*Slotact
Belgian Rules/Belgium Rules*

Een ander voorbeeld waarover Iris enthousiast is, is het project 'Badke' van Hildegard De Vuyst, Koen Augustijnen en Rosalba Torres, dat gebaseerd is op dabke, een oude Palestijnse volksdans. Deze werd volledig bestudeerd, ontleed en herwerkt tot een confrontatie met moderne dansvormen. Het resultaat: een 'exuberante' dans waaruit blijkt dat de dansers tonen dat ze deel uitmaken van de wereld maar toch behoren tot een bepaalde plaats waar ze zich thuis voelen.

Deze vaststelling toont het belang aan van een goede opleiding van de dansleiders. Door het bestuderen van de oorsprong van de dansen krijgen we meer inzicht en begrip voor wat volksdansen binnen een bepaald volk betekenen. Iris hoopt dat er ooit zo een project ook met Vlaamse dansen kan groeien.

Ik droom even weg. Zou het kunnen dat er ooit in Vlaanderen zoals in Palestina, Ierland, Israël ... een fierheid voor de eigen oude kunst ontstaat. Ik heb echter de kans niet om lang weg te dromen want Iris vertelt verder over haar plannen en initiatieven. *"Schrijf zaterdag 28 april 2018 nu reeds in je agenda" hoor ik haar zeggen.*

Op die dag, de Dag van de Dans, nodigt Danspunt alle steden, gemeenten en dorpen uit om deel te nemen aan 'De Dansketting'. Dat zal nog eens echte folklore kunnen zijn. Ze wil overal in Vlaanderen menselijke danskettingen zien. Hopelijk wordt haar droom van 'tientallen, honderden mensen die zich dansend doorheen de straten begeven, voorafgegaan door lokaal muzikaal talent' werkelijkheid. Ik heb in elk geval reeds de Rotselaarse cultuurraad verwittigd.

Ondertussen is het reeds middag voorbij. Ik heb met een steeds warmer gevoel naar Iris geluisterd. Ik verlaat het oude pandjeshuis en het Prinsenhof. Oude, historische plaatsen. Het pandjeshuis of Berg van Barmhartigheid dateert van de tijd van Albrecht en Isabella. In het Prinsenhof werd Keizer Karel geboren. Wat een prachtige historische plek om te werken! Terug op de trein overloop ik het gesprek. IVV en Danspunt zitten op dezelfde golfengte. Ze zoeken beiden naar hetzelfde: trotse volksdansers, fier hun dorp, hun vrienden, de wereld de eigen kunst te tonen.

Het zal misschien niet snel gaan. Maar op een gegeven ogenblik zullen ze zo toch weer thuiskomen bij hun eigen 'roots'. Ik ben er zeker van dat ik niet de enige ben die genoeg kinderlijk enthousiasme in voorraad heeft om hierin te geloven.

Johan Lambrechts

WERKING IVV

Ereleden 2017 - vervolg

Zaterdag 22 april 2017 was een 'hoogdag' voor het IVV. We waren toen in het WZC De Muze in Muize, de woonplaats van Renaat Van Overbeke. We vierden er in intieme familiekring zeven verdienstelijke leden van het eerste decennium van het IVV en namen hen op als erelid van de vereniging.

Eén persoon ontbrak: Gilberte Van Espen. Ziekte belette haar aanwezig te zijn. We beloofden de oorkonde naar Sterrebeek te brengen zodra de gezondheidsperikelen achter de rug waren. Dat gebeurde op 16 november. Stefaan, Cécile en ikzelf werden er met open armen ontvangen.

Net zoals tijdens mijn gesprek voor 'Volkskunst' in het begin van het jaar werden we weer getroffen door haar enthousiasme voor de volkskunst en haar dankbaarheid voor alles wat deze haar in haar leven bracht. Zij was actief in het Brusselse. Niet te verwonderen dus dat zij René Lepeer kende. Hij vroeg haar om 'één keer' in zijn plaats naar een dansarchiefvergadering in Schoten te gaan. Dat was René's manier om mensen een nieuwe taak te geven. Sindsdien woonde Gilberte niet alleen deze vergaderingen bij, maar trok zij voor IVV doorheen gans Vlaanderen om als dansleider de uitgegeven dansen aan te leren. Zij was tevens een brug tussen de verschillende volksdansfederaties, een eigenschap aan weinigen gegeven.

Gilberte is een geboren verteller. De namiddag vloog voorbij en bij het afscheid werden we weer getroffen door haar positieve

ingesteldheid. Stefaan dankte haar in naam van IVV voor haar inzet en het geleverde werk. De repliek was verrassend: "Neen, ik dank IVV omdat ze mij al dat mooie van de volkskunst heeft leren kennen en beleven".

Gilberte, wij hopen dat je er nog lang kan van genieten, dankzij je zoon en vrienden die ervoor zorgen dat je 'op de hoogte blijft' van het reilen en zeilen van de volkskunst.

Johan Lambrechts

IVV Website en Sociale Media

Met het oog op de uitbreiding van onze website en het starten van on-line verkoop van onze publicaties waren enkele aanpassingen noodzakelijk. De IVV-webstek is nu beter beveiligd. Je wordt voortaan omgeleid naar: <https://www.instituutvlaamsevolkskunst.be>

↓ Onze Missie

www.instituutvlaamsevolkskunst.be
IVV is geaccrediteerd door UNESCO als expertisecentrum voor Immaterieel Cultureel Erfgoed

AA A

ZOEKEN

Komende IVV Evenementen

Er zijn geen aanstaande activiteiten.

Feesten en Festivals

Klik hier voor een overzicht van volksdonsfeesten en volksdons-, folk- en folklorefestivals !

Kalender | Lid worden - Steunen | Archiveren | Publicaties | Volkskunst | Secretariaat | Raad van Bestuur | Unesco | Verwijzingen | Contacteer ons

Op zoek naar een Volksdonsbal in Vlaanderen of Brussel ?

Neem een kijkje op www.volksdonsbal.vlaanderen. Altijd op de hoogte blijven kan via Twitter: [@VolksdonsbalVL](https://twitter.com/VolksdonsbalVL)

Bezoek ook even onze facebook-pagina: <http://www.facebook.com/InstViaVolk>

Vind ik leuk! Eén persoon vindt dit leuk. Wees de eerste van je vrienden.

IVV Werkgroepen

- IVV - Algemeen
- Vlaams Dansarchief (DA)
- Vlaams Vindstichtingsarchief (VVA)
- Straatkrachtencommissie (SKC)
- Communicatie (CM)

Vendeliervroedering 2017

De laatste zondag van november is het weer verzamelen geblijven. In de grote sporthal van het Nutsport in Herentals organiseert de IVV-werkgroep Vlaams Vendeliervroedering naar goede gewoonte de "Vendeliervroedering" in met verschillende cursus-sessies en een ronde-lafelgesprek. Er is ook ruimte voor demonstraties (aanrekenen demonstraties bij vlaamsvendeliervroedering@instituutvlaamsevolkskunst.be)

NOV 04

Tweets door @InstViaVolk

IVV vzw
@InstViaVolk

Wij leerden o.a. de vendeliereks Home (Dootan) van Pinewit Keerbergen tijdens de #Vendeliervroedering

Startpagina van de IVV webstek op 7 december 2017

De nieuwe webwinkel was reeds aangekondigd, maar was door de aanpassingen een tijdlang niet beschikbaar. Vanaf nu kan je terecht op <https://webwinkel.instituutvlaamsevolkskunst.be> om de publicaties van IVV te bestellen.

Onze Facebookpagina kan nog wat 'Vind ik leuk's gebruiken:

<https://www.facebook.com/instvlavolk>

De Facebookpagina van IVV

En ook het aantal volgers op Twitter is nog niet fenomenaal.
[@instvlavolk](https://twitter.com/instvlavolk)

Zoek ook eens op Google+ naar 'Instituut Vlaamse Volkskunst'.

Stefaan Haesen

ADVERTENTIE

Zonder drank, genen klank!

**Halveer de calorieën, verdubbel het plezier,
met STEPA-bier!**

Suikervrij en toch lekker, met Stevia!

Limonades zonder calorieën

12 % korting voor alle volksmuzikanten!

Af te halen in 't Fabriekske, Fabriekstraat 100 te Aarschot.

Vooraf afspreken op 016-404049 of info@stepa.be

Vanaf 20 bakken gratis thuisbezorging.

Stepaja bvba, Parkbosstraat 3, 3001 Heverlee

www.stepa.be

STREEKDRACHTEN

De 'bourgeoisie rurale' of de pachters en het dienstpersoneel in het midden van de 18de eeuw met hun statussymbolen en hun kleding in Midden-Brabant, speciaal in Kampenhout en omgeving

Dr. Hist. Henri Vannoppen

Inleiding

In 1747 was er een volkstelling in alle parochies van de Oostenrijkse Nederlanden. We duiken even onder in de streek van Hubert Boone⁽¹⁾: Nederokkerzeel of wat breder de fusiegemeente Kampenhout en we gaan op zoek naar de 'bourgeoisie rurale': de pachters of de hereboeren. We volgen hun netwerken en krijgen aldus ook een beeld van het dienstpersoneel.

1. De pachters in Kampenhout en de Tafel van de H.-Geest

In 1747 telde Kampenhout 371 gezinnen waarvan 80 arme gezinnen, die leefden van de Armentafel of van de Tafel van de H.-Geest. De arme gezinnen vormden meer dan een vijfde van de huishoudens. Kampenhout telde in 1747 23 pachters of herenboeren of 6% van de gezinnen.

Berg telde in 1747 200 gezinnen waarvan 59 armen, dus bijna 30% van de huishoudens en ook 12 pachters of 6% van de gezinnen.

Nederokkerzeel telde 198 huisgezinnen waarvan 68 arme gezinnen. Een derde van de gezinnen van Nederokkerzeel was arm. Er waren 12 pachters of 6% van de gezinnen.

Buken telde 47 gezinnen, waarvan 10 arme, 21% van de bevolking van Buken was arm, 9 pachters of 19% van de gezinnen⁽²⁾.

2. Het leven op de pachthoven

De herenboeren bewoonden de 'censes' of pachthoven. Ze werden vermeld als 'fermier' of als 'censier'. Ze vormden in de rijkste Midden-Brabantse gemeenten zoals Erps-Kwerps 10% van de actieve landbouwfamilies. Ze vormden de crème van het dorp. Ze hadden een hoeve met meer dan 10ha land. Ferraris geeft in 1771-78 hun woning als 'censes'. Ze werden als 'pagter' aangeduid. Hun woningen zijn dikwijls

vierledig gesloten hoeven , forten uit zandsteen of baksteen. De woningen waren luxueus versierd met kruisramen, hoekkettingen, speklagen, alle in zandsteen en met een zijtrapgevel. De hoeven waren hooghuizen, dus met een verdieping. Het versje ‘Hooghuis, laaghuis, daar hangt een zak met zemelen, elke zemel is een luis, daar is een gierige pin in huis’ herinnert nog aan deze begrippen⁽³⁾. Het Spaans Hof en het Rode Cruys zijn voorbeelden van pachthoven in Nederokkerzeel, het pachthof van Ruisbeek in Kampenhout is er ook een voorbeeld van.

De pachters waren bezitters van paarden. Dat viel zelfs op in armere dorpen zoals Buken. Ook de dorpsstier was op de pachthoven te vinden. Hendrik De Coster pachter en herbergier te Buken bezat in 1747 een ‘veir’, het dialectwoord voor de dorpsstier.

3. De rijkdom van de pachters

Waar lag nu de rijkdom van deze herenboeren? Meestal huurden ze maar het pachthof met de gronden (‘cense’), die in het Ancien Régime eigendom waren ofwel van adellijke families ofwel van kerkelijke instellingen. Een deel der herenboeren hadden de hoeve in eigendom. De rijkdom van de herenboer lag in twee factoren: het gebruik van grote hoeveelheden aaneengesloten akkerland (wat later eerst door ruilverkaveling tot stand kon komen) en het feit dat de ‘cense’ nooit verdeeld werd, aangezien ze meestal niet vererfd werd, vermits ze gehuurd werd⁽⁴⁾.

4. Homogamie en standsgebonden

De klasse der herenboeren was zeer standsgebonden: ze huwden binnen hun stand (homogamie). Ze waren ook honkvast aan hun forten gebonden. Men kon ze gerust 7 à 8 generaties op één en hetzelfde pachthof in een dorp terugvinden.

5. Brouwerijen en de industrie

Ze waagden hun kans in de industrie op het platteland: brouwerij, jeneverstokerij, kaarsgieterij, olieslagmolen, graanmolen (wind- of watermolen), in Zaventem en Diegem zelfs papiermolen. Het werden de basisleggers van de industriële revolutie op het platteland.

De combinatie van brouwerij met herberg en pachthof kwam regelmatig voor in 1747. Engel Schuermans, Peeter Van Doren, zone Anthoon, en Jan Smekens in Kampenhout waren pachter en herbergier. Jan De Coster in Berg was pachter en brouwer. Daniel Servranckx en Anthoon

Schoovaerts in Nederokkerzeel waren pachter, brouwer en herbergier. Jan Ginckels en Hendrik De Coster in Buken waren pachters en herbergiers.

Brouwerijen moet men niet al te groot zien. Het gaat over 'kammen' - het West- en Midden-Brabantse woord voor een brouwerij tegenover 'paanhuis' in Oost-Brabant en Limburg - zoals deze van het Rood Cruys te Nederokkerzeel die nog bestaat en mooi gerestaureerd is. De herberg of het pachthof brouwde bier voor zijn klanten of voor zijn familie of voor het personeel⁽⁵⁾.

6. De schepenbank in het dorp

In het Ancien Régime was de heerlijkheid de politieke basis in de Oostenrijkse Nederlanden. De meier werd door de heer van het dorp voor het leven benoemd en legde de eed af in handen van de kanselier van Brabant. De schepenen waren meestal de rijkste 'fermiers'. In 1795 ontstond de fusiegemeente of de 'municipalité de canton' en in 1800 de 'mairie' of de gemeente. Vanaf dan kunnen we ook van burgemeesters spreken.

De pachters waren notabelen. Tot 1880 werd de gemeente bestuurd door de rijke herenboeren of pachters of 'fermiers'. De 'fermiers' draaiden met elk regime mee en behielden hun sociaal-economische en politieke macht. De grote pachthoven in Midden-Brabant zijn deze met meer dan 10ha land, niet zo groot wanneer we vergelijken met Waals-Brabant of met Frankrijk. De 'fermiers' hadden de armenzorg in handen via de Tafel van de Heilige Geest en later het Bureel van Weldadigheid. Ze waren in de 19de eeuw ook de leidinggevende figuren in de fanfare.

7. De aanspreking van de 'pachters'

Tot de symboliek van de 'bourgeoisie rurale' behoorde de aanspreking: 'Pachter' en 'Pachtes'. De pachter werd ook 'Den Boer' of 'Den Ouden Boer' genoemd. Sprak men over zijn dochter Alfonsine, dan was het 'Sin van den Boer', over zijn zoon, dan was het 'Boerreke'. De kinderen op het pachthof noemden hun vader 'Père' en hun moeder 'Mère', terwijl men het in de gewone landbouwersgezinnen had over 'Va' en 'Moe'. De Franse middelbare schoolopleiding speelde daarbij ook mee voor de pachterskinderen. Dikwijls werden de bidprentjes ook in het Frans opgesteld vooral wanneer de pachterskinderen overschakelden naar de vrije beroepen en de industrie.

8. De kledij van de pachtersklasse

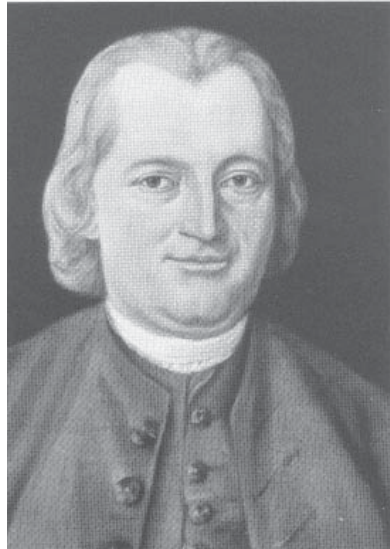
J.B. Madou schilderde de pachters als 'De Dorpspolitici' met de driesteek, de 'culotte', de rok en de pruik. De 'parucke' (pruik) kwam voor in de boedellijsten. Ook de schoenen met zilveren gespen waren opvallend. De vest en de jas vinden we op het votiefschilderij van Guilliame Taymans uit Overijse op het einde van de 18de eeuw. Hij was pachter op de 'cense de Froidmont' in Rixensart⁽⁶⁾.

De 'pachtes' droeg de vleugelmuts. Ook de blauwe corsage in beschilderd sits was typisch voor het derde kwart van de 18de eeuw.

Sits was een handbeschilderde stof, een soort katoen, dat vanaf de 17de eeuw uit Indië ingevoerd werd. Sits werd een mode-item. De Verenigde Oost-Indische Compagnie had een levendige handel in sits. Rond 1770 kon men echt beschilderde sits uit de Oost kopen, maar ook katoentjes die in Europa werden bedrukt en die veel goedkoper waren.

De corsage had een rechte halsuitsnijding, ellebooglange mouwen en lange brede schootpenden. De halsuitsnijding van het corsage was versierd met een diagonaal gevouwen vierkante sjaal uit witte katoenmousseline. De 'pachtes' droeg een bruinrode rok over de onderrok met heupverbredingen⁽⁷⁾.

De pachterskledij vinden we ook terug op het schilderij 'Het verstoorde feest' op het einde van de 18de eeuw.

Afbeelding 1.

Afbeelding 2.

Afbeelding 3.

9. Het fantasiegreepje en de distelschup van de pachters

Amand Stuckens uit Evere legde de nadruk op het fantasiegreepje en op de distelschup wanneer hij de pachter beschreef: “Toen was de pachter een heer (men zegde ook herenboer zoals de Engelsman Gentleman farmer). Hij verzamelde voorwaar geen fortuin, maar buiten de regeling van het bedrijf en het zaaïen, was zijn dagelijks werk een toezicht-wandeling, met een fantasiegreepje of distelschup in d’hand of op de schouder”⁽⁸⁾.

Henri Pauwels beschreef het ‘gaffelken’ als volgt: “Het gaffelken was in ’t dorp een zinnebeeld van voornaamheid en gezag voor de burgemeesters en de pachters. Alleen de bol, die als handvat dienst deed, gaf het verschil: bij de goei burgers was hij in zilver”⁽⁹⁾. Het gaffeltje of fantasiegreepje was een eerste statussymbool van de pachter in Midden-Brabant. In Erps vonden we het op de hoeve Emiel Peeters in de Engerstraat en op de hoeve Michiels ‘Suske Smets’ in de Peperstraat. Het was in het dorp een symbool van voornaamheid en gezag. Het gaffeltje bewaard bij Josephine Goos-Peeters, bestond uit een 84 cm lange stok met een stuk van 14,5 cm ijzerwerk en een voorstuk van 3,5 cm. De gaffelopening was 8 cm lang en 5 cm breed. Volgens Mevrouw Goos diende het gaffeltje ook om

Afbeelding 4.

Afbeelding 5.

knechten aan te porren wat harder te werken. Ook de kleine vuiltjes raapte de herenboer ermee op tijdens zijn zondagse wandeling door de velden. Het gaffeltje kwam overeen met de facteursgaffel, die elke postbode op het platteland voor 1900 meenam om de honden op een afstand te houden. Op het pachthof Maurits Salens in de Vissegatstraat te Kwerps zagen we een stok met een klein schupje, een distelschupje dat eveneens als statussymbool werd gebruikt. Maurits Salens vertelde: "De rijkere boeren, de pachters' staken daarmee distels uit het graan. Het gaf hen aanzien"⁽¹⁰⁾.

10. Cossaerten en ambachtslieden

We wandelden even door een 18de eeuws Midden-Brabants dorp. Aan de top stond de adel in hun kastelen en luthoven op het platteland ('Maisons de Plaisance'). Het Wijnegemhof te Erps-Kwerps is er een voorbeeld van. Daarna kwam de pastoor in zijn luxueuze pastorie ook een hooghuis. De pastorieën van Meerbeek, Erps, Kwerps, Kortenberg en Bertem zijn er voorbeelden van. Het zijn alle 18de eeuwse gebouwen. Het ging goed met onze gewesten vanaf keizerin Maria-Theresia. Van 1748 tot 1789 kenden we vrede, waar we tevoren in de 17de eeuw het slagveld van Europa geweest waren. Vervolgens kwamen de pachthoven

met onze 'bourgeoisie rurale', de pachters. Deze drie groepen vormden de toplaag van het dorp, van de samenleving.

De grote meerderheid van het dorp waren 'cossaerten' of keuterboeren met een koegespán. Daarnaast had men een beperkt aantal ambachtslieden zoals de smid, de wagenmaker, de gareelmaker, de schrijnwerker. Deze groep werkte ook voor het grootste deel voor de pachthoven.

Onderaan de samenleving had men de dagloners, die op het pachthof gingen werken en het dienstpersoneel, dat op het pachthof inwoonde. Helemaal beneden had men de marginalen: bedelaars, criminelen zoals de 'Bende van Jan de Lichte', die niet wisten van welk hout pijlen te maken.

11. Het dienstpersoneel

Dienstpersoneel in de landbouw konden zowel mannen als vrouwen zijn. Volgens D. Mattens was dienstknecht of dienstmeid zijn een overgangsfase tussen de puberteit en het gehuwd leven, een transitie tussen de kindertijd en het volwassen leven. De dienstboden woonden bij hun werkgever in. Ze namen deel aan de huishoudelijke activiteiten. Ze waren de downstairs in dienst van de upstairs. Hun werk was seizoensgebonden. Er waren veel meer dienstboden in graangebieden en meer dienstmeiden dan dienstboden in veeteeltgebieden (melkbereiding). Dienstboden waren het ideaal voor een kerngezin (koppel landbouwers met kleine kinderen). Een overleden ouder kon men vervangen door een dienstbode.

Dienstboden werkten op 'onsociale uren'. Ze verlieten hun post om te huwen en een huishouden te starten. Wat het loon betrof, waren er toch wel wat verschillen. De koewachter verdiende de helft van een paardenknecht. Er was een loonkloof tussen mannen en vrouwen. De mobiliteit van het dienstpersoneel werd bepaald door de kwantiteit en de kwaliteit van het eten. Een betere kost en meer kost waren een reden voor de dienstbode om te verhuizen. Ook beter loon, meer leren, de uitbreiding van het sociaal en informatienetwerk speelden een rol bij de mobiliteit van het dienstpersoneel. Meer sociale contacten waren belangrijk om een lief te vinden. Gemiddeld deed een dienstbode 12 jaar dienst van 14 tot 26 jaar⁽¹¹⁾. In Midden-Brabant vonden ze in de 18de eeuw werk via de Halfhooimarkt te Erps, de werkbeurs voor de streek op 15 juli. Hier huurden de pachters hun knechten en meiden. Voor het dienstpersoneel was het een sociale uitlaatklep, het begin van sociale emancipatie want de dienstknechten en dienstmeiden waren vrij de pachter te kiezen, die ze wensten⁽¹²⁾.

Pastoor Vincent Vanderhulst van Humelgem, zelf afkomstig uit een pachtersfamilie, was de broer van pachter Edmond Vanderhulst van de Laarhoeve in Nederokkerzeel. Hij volgde nauwkeurig het landbouwleven. De extra's waren belangrijk voor het dienstpersoneel op de pachthoven: "5 frank drinkgeld voor de overknecht stond op de verkoop van een paard. 1 frank voor de meid voor de verkoop van een koe. Soms was er ruzie tussen de boerin en de kooplieden voor die frank. Sommige kooplieden wilden maar een halve frank geven. Een halve frank voor de meid per kalf. Een halve frank voor de varkens knecht per vet varken"⁽¹³⁾. Dit beeld is natuurlijk 19de eeuws in franken uitgedrukt, maar de gewoonten waren niet veranderd tegenover deze van de 18de eeuw. De rekeningen werden

Afbeelding 6.

in de 18de eeuw dan wel betaald in gulden, stuivers en oorden. Wie geen geld heeft in Midden-Brabant, is nog steeds 'ene zonder oden' wat naar de kleinste 18de eeuwse munt de 'oord' verwijst.

12. De kledij van het dienstpersoneel

Het dienstpersoneel kocht met het geld dat het op de pachthoven verdiende stoffen om kledij te maken. Dat werd gezien als een goede investering in de 18de eeuw. Dat verklaarde ook de diefstallen van kalamand, siamois en andere stoffen door de Bende van Jan de Lichte in de 18de eeuw in Oost-en West-Vlaanderen. Het dienstpersoneel ging ook op zoek naar goedkope reeds gedragen kleding bij de oud-kleerkoper in de stad. Kunstschilders uit het begin van de 19de eeuw zoals Ferdinand De Braekeleer (Antwerpen 1792-1883) schilderden nog nostalgisch het leven op het platteland in de 18de eeuw. Het schilderij 'De kleine poesjes' van Ferdinand De Braeckeleer is er een voorbeeld van. De witte mutsen en de voorschoten werden ook door de dienstmeiden gedragen. Hun kledij was soberder dan deze van de 'pachtessen'. De dienstmeiden werden ook betaald met geld en met ellen lijnwaad. De voorschoot was ook symbolisch. Op de pachthoven in Zaventem vroeg de ene meid aan de andere 'of ze hare voorschoot al had gekregen'. Wanneer de pachter

Afbeelding 7.

Afbeelding 8.

de voorschoot gaf aan de dienstmeid, dan betekende dit dat ze op het pachthof in dienst mocht blijven en niet afgedankt werd.

Besluit

De pachtersklasse beheerste het Midden-Brabantse platteland tot aan de landbouwrevolutie van 1880-1890. In de 18de en 19de eeuw had ze de leiding van de hiërarchische samenleving op het platteland in de vorm van een trappiramide van boven naar beneden: adel-pastoor-pachters-ambachtslieden-cossaarten-dagloners-dienstpersoneel-marginalen. De pachtersklasse volgde de mode 'à la Française' en wandelde met het eregaffeltje door de velden, terwijl de dienstmeiden op hun voorschoot wachtten.

Noten:

- (1) Hubert Boone is erevoorzitter van de Gildenkamer van Midden-Brabant, heemkring van de deelgemeente, Kortenberg en van het Erfgoedhuis Kortenberg.
- (2) D.SCHEPENS e.a. De volkstelling van 1747 in oostelijk Vlaams-Brabant. Rotselaar 2016, p. 421-436 (telling Kampenhout), p. 86-97 (telling Berg), p. 773-786 (telling Nederokkerzeel), p. 162-165 (telling Buken).
- (3) (17) H.VANNOPPEN. Van twee kerkdorpen tot stadsgewestgemeente: Erps-Kwerps 1776-1976. Tweehonderd jaar demografie, sociaal-economische, politiek-administratieve en kerkelijk-culturele ontwikkeling in Brabant. Leuven, 1984, 919

- p. (Doctoraat Letteren en Wijsbegeerte aan de K.U.Leuven uit 1984). Dit doctoraat was het basiswerk voor de studie van de fermocratie in Erps-Kwerps. Het doctoraat werd uitgegeven als H.VANNOPPEN. Wandeling door twee eeuwen Erps-Kwerps. Borgerhout, 1994. Op p. 135 werd de grootte van de pachthoven besproken.
- (4) H.VANNOPPEN. De fermocratie als maatschappelijk systeem, Curtenberg, 2007, p. 66.
 - (5) H.VANNOPPEN. Een korte evolutie van de brouwerijgebouwen in Vlaanderen-Ons Heem, 2001, p. 15-16.
 - (6) H.VANNOPPEN. Streekdrachten in onze gewesten. Gent, 1994, p. 204-205.
 - (7) Haute-Nouveauté. 300 jaar Modecreaties 1600-1900. Stedelijk Museum Leuven, 1992, p. 25.
 - (8) A.STUCKENS. Evere in vroegere jaren. Evere, 1993, p. 167.
 - (9) H.VANNOPPEN. De streekdrachten in het aloude Hertogdom Brabant- De Brabantse Folklore, 1978, p. 103-105.
 - (10) H.VANNOPPEN. Met de stok in de hand komt men door het ganse land of... het verhaal van gaffels, distelschopjes en herdersstaven in Vlaanderen- Ons Heem, 2005, nr. 2, p. 3-9.
 - (11) D.MATTENS. Over dienstboden bij landbouwers in Vlaanderen (17de -19de eeuw), Van Mensen en Dingen, 2016, nr. 4, p. 32-48.
 - (12) H.VANNOPPEN. Wandeling door twee eeuwen Erps-Kwerps, p. 161-162.
 - (13) V. VANDERHULST. Humelgem, p. 39. Onuitgegeven. Kopie bewaard in het Erfgoedhuis Kortenberg.

Illustraties:

1. Guiliam Taymans, pachter uit Overijse. Votiefschilderij uit de kerk van Jezus-Eik (Overijse) (Copyright K.I.K. Brussel)
2. De blauwe corsage in beschilderde sits voor de 18de eeuwse 'pachtes'
3. J.B. Madou schilderde 'Het verstoorde feest'. Het schilderij wordt bewaard in het Museum voor Moderne Kunst te Brussel (Foto KIK 203320)
4. Het gaffeltje van de pachter in de woning van Theodoor Michiels te Erps in 1974 (Foto André Van Steenwegen)
5. De facteursgaffel in het Museum De Botermolen te Keerbergen, (Foto Richard De Cuber)
6. 'De poesjes' van Ferdinand De Braeckelee of de eenvoud van het 18de eeuwse platteland
7. Martine Forton uit Tervuren Votiefschilderij uit de kerk van Jezus-Eik (Overijse) (Copyright K.I.K. Brussel)
8. Anna Maria Schrovens in 1771, 19 jaar oud Votiefschilderij uit de kerk van Jezus-Eik (Overijse) (Copyright K.I.K. Brussel)

ADVERTENTIE

**Kantklosjes - Houtdraaiwerk -
Deurknopjes**

Jan De Maertelaere BVBA
Bedrijvenlaan 12 - B-9080 Lochristi

Tel : 0032 9 230 67 18 - Fax : 0032 9 232 11 75
www.bobbins.be jan@bobbins.be

VOLKSVERHALEN

Verhalen uit de advent

Onze vroegere dorpsdokter, meer dan honderd jaar nu, zei het dikwijls: de pastoors, paters en heiligen waren vroeger mijn grootste concurrenten. Deze periode van het jaar, de donkere periode tussen Sint-Maarten (11 november) en Kerstmis, moet hij dan wel gevreesd hebben.

Er zijn heel wat heiligen te vereren, bekende en onbekende. Ook Frank Deboosere en Sabine Hagedoren zouden toen werkloos toegekeken hebben. De Heilige maagd Maria, de ijsheiligen, Sint-Geertrui, Sint-Margriet, Allerheiligen, Allerzielen ... ze hebben allemaal een feestdag, die in het volksgeloof bijzonder belangrijk is voor het lot van de mens of van het weer. 'Merkeldag' wordt die dag genoemd want het weer is op die dag bepalend voor een hele periode. Bij merkeldagen horen dan ook een of meer weerspreuken. Deze vermelden steeds de heilige die volgens de heiligenkalender zijn of haar naamdag heeft.

Na de Tweede Wereldoorlog, die een gans nieuw tijdperk inluidde, heeft vooral de opkomst van de massamedia zijn weerslag gehad op de vroegere tradities. Er zijn nieuwe begrippen ontstaan. Een daarvan is het begrip 'vrije tijd'.

K.C.Peeters schreef hierover reeds in 1946, juist na de Tweede Wereldoorlog het volgende: wat was de 'vrije tijd' van een boer, die opstond en ging slapen met de kippen? Naar het voorbeeld van de Schepper rustte hij de zevende dag. Hij trok alsdan naar de hoogmis, bezocht een paar herbergen om het nieuws te vernemen, at 's middags iets beter dan in de week, ving een uiltje en kuierde 's namiddags rond, langs zijn akkers en die van de nevenboer, om de stand van de veldvruchten te vergelijken. Maar hij moest tijdig thuis zijn, want de beesten in de stal konden hem niet missen.

En de arbeider? Die uit de stad had, naast zijn vaste taak, een reeks 'karweien' om wat bij te verdienen. Die van het platteland had een tuin en een stal met een geit, in de hoop ooit eens een koe te kunnen verwerven. De arbeider van thans heeft geen behoefte aan een tuin of een stal. Hij vindt zijn levensmiddelen, ook groenten en aardappelen, in winkels vlak in de buurt. In zijn vrije tijd moet hij zich dus niet met de tuin bezighouden. De televisie en de sport trekken hem meer aan. De stal is een garage

geworden voor zijn motorfiets, die hij hoopt zo spoedig mogelijk door een auto te vervangen⁽¹⁾. Toch wel profetische woorden. Ook de heiligen van toen zijn in de vergetelheid geraakt of worden gecontesteerd. Gelukkig zijn er personen en organisaties die overtuigd zijn van wat de vroegere gemeenschapscultuur betekende voor de mensen en voor het behoud van hun volksaard.

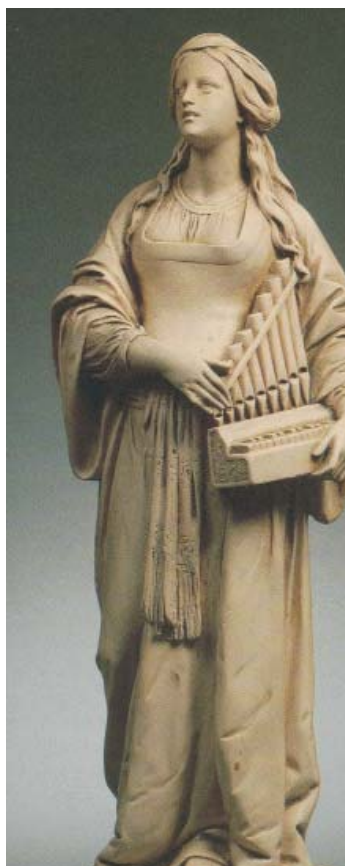
Cees Nooteboom zei hierover toen hij de Prijs der Nederlandse Letteren ontving uit de handen van koning Albert II: "Als de meerderheid zich niet meer herkent in de beelden die ooit gemeengoed waren, als de Bijbelse taferelen op schilderijen van Rembrandt onzichtbaar zijn geworden omdat vrijwel niemand meer weet wat daar nu eigenlijk wordt afgebeeld, dan zijn wij onze eigen Japanners geworden, dan lopen de meeste mensen rond in kerken en musea als blinden en hebben ze, net als een Japanner, een uitleg nodig."

Maar terug naar onze heiligen. Sint-Maarten en Sint-Niklaas zijn ook nu nog de bekendste en zij worden nog altijd vereerd. De feestdag van Sint-Maarten (11 november) wordt beschouwd als een merkeldag. "Nevels in Sint-Maartensnacht, maken de winter kort en zacht" is een van die spreuken. Wat men nu niet meer weet is dat met Sint-Maarten de tijd aanbrak van het slachten van de varkens. "Op Sint-Martijn slacht de arme zijn zwijn", is nog een van de spreuken die met Sint-Maarten te maken hebben.

Een mij onbekend en heel plezierig gebruik was het drinken van een borrel jenever tijdens het slachten en wel op drie vastgelegde momenten: de eerste als het zwijn uit de stal is gehaald en gereed staat voor de slachting, de tweede als het dode dier gebrand, geschrabd en gewassen op de ladder is gebonden en deze rechtgetrokken is, de derde als de ingewanden verwijderd zijn, de darmen gekuist en het geslachte dier in twee helften is gekapt. Een mooi en aangenaam ritueel!

22 november was dit jaar de dag dat ik tot mijn scha en schande de feestdag van mijn echtgenote vergat: Cecilia. Toen zij (Sint Cecilia, niet mijn echtgenote) huwde met Valerianus vroeg zij haar maagdelijkheid te mogen bewaren. Ze werd gearresteerd, niet omwille van het bewaren van haar maagdelijkheid, maar wel omdat zij voor haar huis het christendom predikte. De beulen probeerden haar met kokend water te vermoorden en toen dat niet lukte werd zij onthoofd.

(1) Prof.doct.K.C. Peeters. Eigen aard, 5de uitgave 1980 N.V. De Vlijt, Antwerpen, pag. 270-271.

Sint-Cecilia

In Rotselaar is er, zoals in de meeste gemeenten, een fanfare/harmonie met de naam Sint-Cecilia en het parochiaal koor noem zich ook het Sint-Ceciliakoor. Het weekeinde voor of na haar feestdag spelen de beide Rotselaarse muziekmaatschappijen, ieder apart natuurlijk, tijdens de mis opgedragen voor hun overleden leden. Het koor geeft ook telkens weer een concert rond deze periode. Dit omdat Sint-Cecilia de patrones is van zangers, musici, fanfares en instrumentenbouwers. Dit patronaatschap is gebaseerd op een verkeerde opvatting van de antifoön van de vespers op haar feestdag, die luidt: “Cantatibus organis Caecilia virgo in corde suo soli domino decantabat dicens fiat domine cor meum et corpus meum immaculatam ut non confundar”.

De verwijzingen naar het orgel (organis) en de zang (cantantibus) hebben te maken met het feestgedruis op haar bruiloft. De zin wil enkel zeggen dat zij zich te midden van de feestmuziek in haar hart enkel richt tot God in de hoop ook haar maagdelijkheid te kunnen bewaren.

Sint-Cecilia wordt voorgesteld in mooie gewaden, bijna steeds met een muziekinstrument: een orgel, harp, lier, viool ... Soms met een engeltje dat haar partituur vasthoudt.

Op 25 november wordt Sint-Katrien gevierd. Zij was goed gekend bij de landbouwers want “met Sint-Katrijn moeten de koeien aan de lijn”.

Zij is geboren eind 3de eeuw als dochter van koning Costus (Alexandrië). Ze werd na de dood van haar ouders, op slechts 18-jarige leeftijd gevangen gezet omdat ze haar geloof niet wilde afzweren. Volgens de verhalen zou ze dan een zeer geleerde discussie gehad hebben met vijftig wijze en geleerde filosofen die haar van haar geloof moesten afbrengen. Het onverwachte gevolg van deze discussie was dat zij er in slaagde deze

mannen te bekeren. Ze werd dan door keizer Maxentius tot de dood met het rad veroordeeld. Dat rad werd vernietigd door een engel waarna zij onthoofd werd. Toen zou er melk uit de wonde gevloeid zijn in plaats van bloed, dit als een teken van haar maagdelijke zuiverheid. Het verhaal gaat verder met de bewering dat deze melk de pest verdreef.

Door het winnen van de discussie met de geleerde mannen is zij de patrones van scholieren, leraars, filosofen, rederijkerskamers, theologen, advocaten en boekdrukkers. Door haar veroordeling tot het rad is zij ook de patrones van wagenmakers, pottenbakkers en molenaars. Omwille van de melk werd zij aangeroepen door moeders die geen melk hadden. Dit gebeurde ook bij hoofd- en tongpijn, migraine, zweren en kringvormige huidziekten (het zogeheten katrienerad of –wiel: belroos).

Wegens haar standvastigheid in haar geloof, gaf men het weer op die dag diezelfde eigenschap. Ik vond twee weerspreuken in dit verband: “Vriest het op Sint-Katrien, dan vriest het nog zes weken nadien” en “Doet Sint-Katrien haar witte mantel aan, ze blijft er zeven weken rond mee gaan”.

Sint-Andries brengt dan weer op 30 november ‘de vries’. Een andere weerspraak luidt: “Als Sint-Andries onder sneeuw moet bukken, zal het volgend jaar geen koren lukken”.

Andreas, de oudere broer van Petrus, is de eerste met naam genoemde apostel. In Joh.1:40-42 lezen we: “Andreas sprak tot Petrus: ‘Wij hebben de Messias gevonden’ en bracht hem bij Jezus.”

Hij is ook een ‘grote concurrent’ van de dokters : Kinkhoest, nekpijn, jicht, keelpijn en echtelijke onvruchtbaarheid kon hij genezen.

Hij wordt beschouwd als de zachtmoedigste van de apostelen en de heiligen. Daarom vroegen de meisjes op de avond voor zijn feestdag om in een droom hun toekomstige echtgenoot te zien. En op zijn feestdag zelf konden zij aan de knoppen van de struiken langs de waterkant zien of zij dat jaar zouden trouwen.

Wie nu nog wel gevierd wordt, is Sint-Elooi (1 december). Eligius is de patroonheilige van de goudsmiden omdat dat zijn beroep was. Hij is ook de patroonheilige van de hoefsmiden en veeartsen omdat hij een onwillig paard de poot zou afgesneden hebben en hem er nadien weer aangezet zonder dat er bloed vloeide.

Dit zou zich afgespeeld hebben in Brugge. Hij bezocht er de kerk die hij eerder had laten bouwen, maar hij wilde vooral zijn prachtige,

witmarmeren beeld zien, dat hij besteld had om onder de predikstoel te plaatsen.

Zijn paard verloor een hoefijzer. Hij klopte aan bij een smidse. Hij sprak de smid aan en zei: “Man, ik zie dat je niet veel tijd hebt. Als je ’t niet erg vindt, zal ik zelf wel een ijzer onder dat paard slaan. Mag ik even jouw materiaal gebruiken?”

Vloekend en grijslachend antwoordde de smid dat hij wel eens wou zien wat een priester met fijne, witte handjes er zou van terechtbrengen. Elooi zette zijn mijter af en verwisselde zijn bisschopsmantel voor een schootsvel. Hij trok een dolk en sneed in één reep de achterbil van het paard af en legde ze op het aambeeld. Tot grote verbazing van de smid was er geen druppel bloed te zien. Het paard bleef onverstoord op drie benen staan. Elooi sloeg dan in een mum van tijd het hoefijzer volgens de regels van de kunst aan de voet van het paard. Dan nam hij de paardenvoet, liep ermee naar zijn schimmel, zette het been er gewoon weer aan en kletste met zijn vlakke hand op de paardenbil. Het paard keek dankbaar naar zijn meester en hinnikte van blijdschap.

Dat had die smid nog nooit meegemaakt. “Goed gezien?”, lachte Elooi vriendelijk, “zo moet je paarden beslaan man!”

Maar het verhaal gaat nog verder. De smid wilde de methode van die vreemde reiziger gebruiken om het juist binnengebrachte paard van de Brugse burgemeester te beslaan. Het vervolg kan je al raden: na ‘de operatie’ stond hij met het bloedende paardenbeen in de handen voor de woedende burgemeester. Het ongelukkige paard lag met zijn drie andere benen in de lucht te klauwieren. Het bloedde als een gekeeld varken en de burgemeester van Brugge was een beroerte nabij.

De radeloze smid rende dan Elooi achterna. Hij viel op zijn knieën neer, vroeg vergiffenis voor zijn arrogante gedrag en smeekte de bisschop toch a.u.b. mee te komen om het paard van de burgemeester te helen. Sint-Elooi kwam dadelijk mee. Van een heilige kon je natuurlijk moeilijk anders verwachten. In de smidse pakte hij de paardenbil, sloeg er in de gauwte een kruis over, plakte de bil weer aan ‘t paard en gaf er nog een stevige klets bovenop. Gezwind alsof er nooit iets gebeurd was, sprong het dan weer recht.

“Smid, onthoud het goed”, vermaande Sint- Elooi, “Met Gods hulp kan je alles”. De verbouwereerde smid knikte deemoedig. Hij heeft zich bekeerd en boven zijn inkomdeur liet hij een bord aanbrengen met de tekst “God is meester boven alle meesters”. Boven de deur van de smidse lieten de

Sint-Elooi

smeden een beeld van Sint-Elooi plaatsen. Huis en beeld staan er nu nog altijd in de Smedenstraat!

Dat Sint-Elooi, in de tijd dat men op bedevaart ging om beroep te doen op heiligen, als gewezen smid aangeroepen werd tegen 'nagelgaten' (het volkse woord voor steenzweren) is niet te verwonderen. De mensen offerden hiervoor nagels of men ging naar Burst en Borsbeke op bedevaart waar in de kerk nagels van het ene bakje in een ander verplaatst werden. 'De kwaal overdragen' was immers een algemeen principe van de Volksgeneeskunde.

Op 4 december wordt Sint-Barbara gevierd. Omdat zij weigerde te huwen, sloot haar vader haar op in een toren. Ze liet dan een derde raam maken in de toren als teken van de Heilige Drie-Eenheid. Haar vader plaatste haar voor de keuze: het geloof afzweren of de dood. Ze koos voor het laatste, werd eerst gemarteld en daarna onthoofd door haar vader. De legende vertelt verder dat een engel haar de communie bracht in de kerker en dat haar vader als straf stierf toen hij door de bliksem getroffen werd.

Voor de Leuvense volkskunstgroep Reuzegom is Sinte-Barbara een jaarlijkse reden om te vieren. De groep beoefent het kruisboogschieten en kreeg op 22 november 1958 van het stadsbestuur de oorkonde om de naam 'Gilde van Sinte Barbelen anno 1488' toe te voegen aan haar naam. Deze gilde was in de middeleeuwen één van de 10 Leuvense 'hantboge-gilden'.

Op de feestdag van Sint-Barbara beginnen de zes donkere weken, drie voor Kerstmis en drie na Kerstmis. Gelukkig vallen in deze donkere periode ook de feesten waarop geschenken uitgedeeld worden. Het Sinterklaasfeest van 6 december is daarvan het eerste.

De volgende dag, op 7 december, wordt dan een andere 'zoete' heilige gevierd. Sint Ambrosius. Bij ons in Rotselaar is dat de feestdag van de Ambrosiusgilde. Hij is de patroonheilige van de imkers.

Zijn verhaal is ontroerend mooi: Er vloog een zwerm bijen boven de wieg van Ambrosius en ze druppelden honing in de mond van de baby. Geen weerspreuk over hem, maar men zegt wel dat zijn redevoeringen 'zoet als honing waren'.

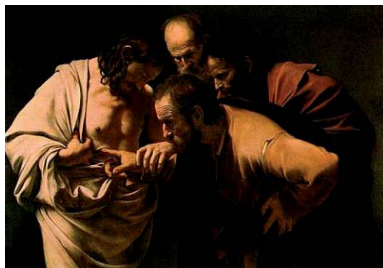
Drie volksheiligen wil ik nog vernoemen: Sint-Lucia (13 december), Sint-Begga (17 december) en Sint-Thomas (21 december).

Sint-Lucia wordt wegens haar naam (lux=licht) vooral aangeroepen tegen oogziekten.

De heilige Begga is de patrones van de begijnen, gewoon omdat haar naam lijkt op het woord 'begijn'. Zij werd in de middeleeuwen ten onrechte beschouwd als hun stichteres. Daarnaast is zij beschermheilige van hakkelaars en stotteraars (omdat haar naam lijkt op het Franse woord 'bègues' wat 'hakkelaars' betekent. Zij wordt speciaal vereerd in Andenne waar een bron vloeide, geheten 'des

Sint-Begga

Sint-Thomas

Poussins'; deze wordt naar haar genoemd 'Fontein van Sinte Begga'. Naar het schijnt is het water ervan heet in de winter en koud in de zomer.

We kennen ze allemaal, de uitdrukking 'ongelovige thomas'. Johannes schreef het verhaal en de apostel Thomas zei

niet te geloven dat Jezus uit de dood was opgestaan totdat hij zijn vinger in Jezus' wonden zou leggen.

Sint-Thomasdag, de kortste dag van het jaar, herinner ik me nog zeer goed van in mijn lagere schooltijd. Toen mochten wij onze meester buitensluiten. De deur werd slechts geopend nadat de meester iets beloofde. Dat was toen meestal voorlezen of een wandeling doen in plaats van les te geven.

Als laatste van al deze heiligenverhalen vermeld ik nog even de aloude en wondermooie traditie van de 'Gulden Mis', de 'Missa Aurea'.

Gulden Mis

Op de woensdag voor Quatertemper in het hart van de Adventstijd (14 december), werd 's ochtends vroeg vóór zonsopgang, enkel bij het licht van vele kaarsen, de Mis van Onze-Lieve-Vrouw in de Advent gezongen. Dit is de 'Roratemis' ofwel de 'Mis van de Onbevleete Ontvangenis', als deze dag in het octaaf van dit feest valt.

Door de eeuwen heen werd deze mis met grote plechtigheid opgedragen, en was bekend als de 'Gulden Mis', omdat de Kerk in deze mis de aandacht vestigde op de rol van de Maagd Maria in de Menswording, voor de katholieken het 'gulden mysterie' van hun geloof: Maria's FIAT, haar Jawoord bij de boodschap van de Engel. Een pracht van een verhaal over deze gebeurtenis ontstond in de Kempen. Als de priester zong "de Heilige Geest zal over U komen", werd uit de hoogte een duif over Maria neergelaten. Maar de onverwachte moeilijkheden bij de viering ontstonden toen de kat van de pastoor de duif oppeuzelde.

Is het misschien daarom dat de aanwezigen door het bijwonen van deze mis behoed werden tegen ongelukken?

Johan Lambrechts

AANKONDIGINGEN

Voor gedetailleerde info over de bals, feesten, evenementen en festivals tijdens de zomermaanden kan je terecht op onze websites: <https://www.instituutvlaamsevolkskunst.be> en <http://www.volksdansbals.vlaanderen>

Cursussen

Open Cursusdag Vendelen 2018

- Zondag 4 maart 2018 - VTI - Aalst

Meer info over deze cursus voor gevorderden vind je binnenkort op www.vendelen.net en www.instituutvlaamsevolkskunst.be

Vendeliersverbroedering 2018

- Zondag 25 november 2018 - Herentals

Sporthal Netepark - van 9u30 tot 16 uur

(aanvang om 9u30 - inschrijven vanaf 9u00)

IVV Activiteiten

Statutaire Algemene Vergadering

- Zaterdag 22 april 2018

Voor alle leden - Uitnodiging volgt !

UNESCO

IVV is geaccrediteerd door UNESCO als expertisecentrum voor Immaterieel Cultureel Erfgoed

COLOFON

Volkskunst is het kwartaalblad van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst.

Jaargang 41 - nummer 4 - december 2017

Aan dit nummer werkten mee:

Stefaan Haesen, Gert Laekeman, Johan Lambrechts, Frans Monden, Machteld Van den Bossche en Henri Vannoppen.

Iedere auteur is inhoudelijk verantwoordelijk voor zijn of haar bijdrage.

Overname van artikels is toegestaan mits bronvermelding.

Het abonnementsgeld voor 2018 bedraagt 25 euro.

Buitenlandse abonnees betalen 35 euro.

Abonnees ontvangen elk kwartaal een of twee (naar keuze) gedrukte exemplaren en *Volkskunst* in digitaal formaat (mits opgave van een e-postadres). Je krijgt tevens een gepersonaliseerde toegang tot de IVV-website. Daarmee kan je aan het digitale archief van IVV: alle digitaal beschikbare publicaties, losse dansen, vendelreeksen, kledijbeschrijvingen en *Volkskunst*.

Abonnementsgeld over te schrijven op bankrekening IBAN nr. BE14 4163 0794 5183, BIC code KREDBEBB van IVV vzw, Dorpsstraat 83 te 9190 Stekene, met vermelding van 'Abonnement Volkskunst' en naam en adres van de abonnee indien verschillend van de betaler.

Proefnummers tijdschrift, alle info en bestelling van alle IVV-uitgaven:

IVV-secretariaat, Jubellaan 123, 2800 Mechelen, tel. 0496 593 523

e-post secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be

of via de IVV website <https://www.instituutvlaamsevolkskunst.be> en de IVV webwinkel <https://webwinkel.instituutvlaamsevolkskunst.be>

Onze ereleden:

Ere-voorzitter: Frans 'Sus' Geens (†2013)

Ereleden: Adriaan Claeys (†2002), Marc De Maertelaere, Dree Pauwels (†2016), Andrea Sterck, Gilberte Van Espen, Renaat Van Overbeke (†2017) en Etienne Vankeirsbilck.

VOLKSKUNST

INSTITUUT VOOR VLAAMSE VOLKSKUNST

INHOUD

EDITORIAAL - Tijdloze volkskunst	1
SPROKKELINGEN - In Memoriam Renaat Van Overbeke	5
ARCHIVEREN.	7
IVV verhoogt de zichtbaarheid van Vlaamse volkskunst via ODIS.	7
REDACTIONEEL	9
Volkskunst in een nieuw jasje	9
Beste wensen.	9
INTERVIEW - Een gesprek met Iris Raspoet	11
WERKING IVV	15
Ereleden 2017 - vervolg	15
IVV Website en Sociale Media	16
ADVERTENTIE	18
STREEKDRACHTEN	19
De 'bourgeoisie rurale' of de pachters en het dienstpersoneel in het midden van de 18de eeuw met hun statussymbolen en hun kleding in Midden- Brabant, speciaal in Kampenhout en omgeving	19
ADVERTENTIE	30
VOLKSVERHALEN - Verhalen uit de advent	31
AANKONDIGINGEN	39
Cursussen	39
IVV Activiteiten	39
UNESCO	40
COLOFON.	40